

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Vaida Jakumienė

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOJOJE POLITIKOJE:
KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

Doc. dr. Eglė Vaidelytė

KAUNAS, 2019

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS**

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOJOJE
POLITIKOJE: KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Viešoji politika ir saugumas (kodas 6211JX044)

Vadovas

(parašas) Doc. dr. Eglė Vaidelytė

(data)

Recenzentas

(parašas) Lekt. J. Jurkevičienė

(data)

Projektą atliko

(parašas) Vaida Jakumienė

(data)

KAUNAS, 2019

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

VAIDA JAKUMIENĖ

(Studento vardas, pavardė)

Viešoji politika ir saugumas (kodas 6211JX044)

(Studijų programa, kodas)

Baigiamojo projekto „Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Kretingos rajono savivaldybės atvejis“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 19 m. sausio 4 d.

_____

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Vaidos Jakumienės**, baigiamasis projektas tema „Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Kretingos rajono savivaldybės atvejis“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

_____

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

_____

(parašas)

Jakumienė, Vaida. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Kretingos rajono savivaldybės atvejis. *Magistro* baigiamasis projektas / vadovas doc. dr. Eglė Vaidelytė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): J 02

Reikšminiai žodžiai: *viešoji politika; viešosios politikos procesas; piliečiai; piliečių dalyvavimas; dalyvavimo veiksniai.*

Kaunas, 2019. 77 puslapiai.

SANTRAUKA

Piliečių dalyvavimas – esminė demokratijos funkcionavimo sąlyga. Piliečių įsitraukimas į viešosios politikos procesus ne tik padeda valdžios atstovams geriau suvokti egzistuojančias problemas ir priimti teisingus sprendimus, bet ir didina visuomenės pasitikėjimą valdžia, bei užtikrina paramą jai ir visam demokratiniam režimui. Piliečių dalyvavimo raiška labiausiai galima savivaldoje, nes būtent ten valdžia yra arčiausiai žmonių. Tačiau kaip rodo tyrimai, savivaldybės pagrindinę savo pareigą bendradarbiaujant su piliečiais supranta kaip jų informavimą, interesantų priėmimą, atsakinėjimą į paklausimus, o ne artimų bendravimo formų kūrimą. Nėra nagrinėjama, kodėl savivaldybėse atsiranda problemos, kaip gyventojų pozicija nulėmė sprendimus, kokių buvo ginčių, diskusijų arba kaip gyventojai vertina galutinius rezultatus. Piliečiai nepatenkinti gaunamų viešų paslaugų kokybe ar visuomenės gyvenimo tvarkymo būdais tuo pačiu yra pasyvūs ir nesuvokia savęs kaip potencialių politikos veikėjų. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje tyrimai mokslinėje literatūroje nėra retas atvejis, tačiau dalyvavimas dažniau nagrinėjamas viešo administravimo kontekste. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje nuolat kinta, todėl svarbu analizuoti ar valdžia skatina piliečius dalyvauti viešosios politikos formavime ir kaip piliečiai stengiasi būti viešosios politikos dalyviais. Darbe keliamas klausimas: kokie veiksniai lemia aktyvų piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje? Šio darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime Kretingos rajono savivaldybėje. Darbo objektas – piliečių dalyvavimas. Darbo dalykas – piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime. Tyrimo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: 1. atskleisti viešosios politikos bei piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime teorinius bruožus; 2. pateikti piliečių dalyvavimo teisinį reglamentavimą; 3. Aptarti piliečių dalyvavimo formuojant viešąją politiką praktikos kitose šalyse pavyzdžius. 4. Atlikti pusiau struktūrizuotą interviu su Kretingos rajono politikais ir visuomenės atstovais bei pateikti išvadas ir rekomendacijas. Darbe naudoti šie metodai: mokslinės literatūros, teisės aktų analizė, antrinių duomenų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu. Darbą sudaro keturios dalys. Pirmoje dalyje analizuoti piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje teoriniai bruožai. Antroje dalyje analizuojami piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje

reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai. Trečioje darbo dalyje apžvelgiama piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje praktika kitose šalyse. Ketvirtoje dalyje pagrįsta tyrimo metodologija. Ištirta, kokie veiksniai turi įtakos piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje. Remiantis gautais rezultatais suformuluotos išvados ir rekomendacijos. Nustatyta, kad pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos piliečių aktyvumui – tai piliečių išsiugdyti gebėjimai ir teisinis įgalinimas. Pagrindinė problema – politinės kultūros ir dalyvavimo tradicijų stoka. Piliečių dalyvavimas formuojant viešąją politiką Kretingos rajone yra nelemiantis sprendimų priėmimo. Atsižvelgiant į išvadas pateiktos rekomendacijos Kretingos rajono savivaldybei, kuriose siūloma išsiaiškinti piliečių įtraukimo į viešosios politikos procesą trūkumus bei problemas ir parengti strategiją, kaip didinti piliečių ir valdžios bendradarbiavimo efektyvumą.

Jakumiene, Vaida. Citizens Participation in Public Policy: Case Study of Kretinga District municipality : Master's thesis in Social Sciences / supervisor assoc. prof. Eglė Vaidelytė. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: J 02

Key words: public policy, public policy process, citizens, citizens' participation, factors of participation.

Kaunas, 2019. 77 p.

SUMMARY

Participation of citizens – the main condition for functional democracy. Involvement of citizens into the processes of public policy not only helps government representatives to understand existing problems better and to make right decisions, but also exaggerates society's trust in government and ensures support for society and democratic regime. Participation of citizens is most likely to occur in self-government (municipalities), because governance here is closest to its people. However, researches show, that municipalities understand their communication duties with citizens as giving information to them, visitors reception, answering for requests, but not as creation of close co-operation forms. It is not studied, why problems emerge in municipalities, how position of citizens can determine decisions, what disputes, discussions have overcome or how citizens evaluate final results. Citizens are not happy with the quality of public services or the ways, how society's life management are dealt with and do not understand themselves as a potential political actors. Researches of public participation in public policy in academic literature is not a rare topic, however participation is more likely to be researched in the context of public administration. Participation of citizens in public policy is always changing, that is why it is important to analyze if government stimulates citizens to participate in formation of public policy and how citizens try to be participators of public policy. In this work the question is raised: what factors lead to public participation in formation of public policy in Kretinga's district municipality? The aim of this work – to analyze and evaluate the participation of citizens in formation of public policy in Kretinga's district municipality. The object of this work – participation of citizens in public policy. The main tasks to reach the aim of this research: 1. To reveal theoretical features of public policy and citizens' participation in public policy formation; 2. To present legal regulation of citizens' participation; 3. To discuss public participation practices in foreign countries; 4. To accomplish semi-structural interview with politics of Kretinga's district and representatives of society and to give conclusions and recommendations. Methods that are used in this work: analysis of academic literature, legislations, secondary data, semi-structural interview. This work consists of four parts. In the first part theoretical frame of citizens' participation in public policy is analyzed. In the second part of work legal

regulations of citizens' participation in public policy are analyzed. The third part of work reviews citizens' participation practices in foreign countries. In the fourth part of work reviews methodology of research. It is examined what factors have influence to citizens' participation in formation of public policy in Kretinga's district municipality. With reference to results of research, conclusions and recommendations are formulated. It was detected, that main factors, which have influence to active citizenship it is citizens' ability to educate themselves and legal empowerment. The main problem – lack of political culture and participation traditions. Participation of citizens in formation of public policy in Kretinga's district municipality can not influence decision making. In the reference to given conclusions and recommendations to Kretinga's district municipality, it is recommended to find out flaws of citizens' inclusion in public policy process and to develop a strategy to increase citizens and government communication efficiency.

TURINYS

LENTELĖS.....	9
PAVEIKSLAI.....	10
PRIEDAI.....	10
PAGRINDINĖS SAVOKOS.....	11
ĮVADAS.....	12
1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOS TEORINIAI BRUOŽAI.....	15
1.1. Viešosios politikos samprata ir procesas.....	15
1.3. Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime samprata.....	20
1.4. Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime prielaidos.....	22
1.5. Piliečių ir valdžios bendradarbiavimo formos ir problemos.....	28
2. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	32
3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOS FORMAVIME PRAKTIKA KITOSE ŠALYSE.....	34
4. TYRIMO PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOSIOS POLITIKOS FORMAVIME KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖJE REZULTATŲ ANALIZĖ.....	38
4.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas.....	38
4.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	41
IŠVADOS.....	52
REKOMENDACIJOS.....	54
LITERATŪRA.....	55
ŠALTINIAI.....	57
PRIEDAI.....	58

LENTELĖS

1 lentelė. Viešosios politikos apibūdinimai.....	15
2 lentelė. Viešosios politikos elementai.....	17
3 lentelė. Piliečių vaidmenys viešosios politikos proceso etapuose.....	19
4 lentelė. Pasitikėjimo rūšys.....	26
5 lentelė. Piliečių dalyvavimo formos pagal skirtingus kriterijus.....	28
6 lentelė: Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje įteisinimas nacionaliniuose teisės aktuose.....	33
7 lentelė. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje įtvirtinimas Kretingos rajono savivaldybės tarybos reglamente.....	34
8 lentelė. Teminiai interviu klausimai.....	39
9 lentelė. Respondentų kodavimas.....	40
10 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė laisvai pareikšti nuomonę.....	41
11 lentelė. Galimybės laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais...42	
12 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė daryti įtaką politikų sprendimams.....	43
13 lentelė. Galimybės daryti įtaką valdžios sprendimams Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais.....	43
14 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: dalyvavimo poveikio priimamiems sprendimams laipsnis.....	44
15 lentelė. Piliečių dalyvavimo formos ir būdai Kretingos rajono savivaldybėje.....	45

PAVEIKSLAI

1 pav. Viešosios politikos procesas.....	18
2 pav. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos.....	23
3 pav. Piliečių dalyvavimo „kopėčios“.....	29
4 pav. Pasaulio šalys pagal atvirumą pilietinei veiklai.....	35
5 pav. Kokybinio tyrimo proceso etapai.....	38
6 pav. Veiksniai, lemiantys aktyvų piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime.....	47
7 pav. Problemos, trukdančios valdžios ir piliečių bendradarbiavimui	50

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Klausimai – anketa tyrimo dalyviams.....	58
2PRIEDAS. Interviu su respondentu V1 šrašas.....	60
3 PRIEDAS. Interviu su respondentu V2 išrašas.....	63
4 PRIEDAS. Interviu su respondentu V3 išrašas.....	66
5 PRIEDAS. Interviu su respondentu P1 išrašas.....	69
6 PRIEDAS. Interviu su respondentu P2 išrašas.....	71
7 PRIEDAS. Interviu su respondentu P3 išrašas.....	74
8 PRIEDAS. Veiksniai turintys įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui (respondentų vertinimas).....	77
9PRIEDAS. Problemos, trukdančios valdžios ir piliečių bendradarbiavimui (respondentų vertinimas).....	77

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Viešoji politika – tai viešojo valdymo sistemos dalis, kuri apima valdžios pastangas skirstyti materialias bei simbolines vertybes ir paslaugas, reguliuoti kylančius konfliktus tarp įvairių interesų grupių, fiskalinės politikos pagalba reguliuoti biudžetą ir pinigų srautus (Raipa, 2002).

Viešosios politikos procesas sudarytas iš sudėtingų ciklų ar etapų, kur kiekviena fazė yra susijusi su kitu – pirmesniu ar paskesniu – ciklu t.y. procesas kaip visuma neturi aiškios pradžios ir pabaigos (Dunn, 2006, p. 58). Viešosios politikos procesas apima viešosios politikos formavimą, jos įgyvendinimą ir vertinimą. Politikos formavimo metu identifikuojamos problemos, ieškoma jų sprendimo alternatyvų ir priimami sprendimai.

Piliečiai – visi žmonės, kurie nėra valdžia. Sąvokos piliečiai, visuomenė, gyventojai šiame darbe turi lygiavertę prasmę.

Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje suprantamas, kaip valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris pagrįstas atskirų piliečių ar jų grupių įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, priėmimo procedūrą teisės aktų nustatyta tvarka, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimant sprendimus (Bernotienė, 2010, p. 239)

Dalyvavimo veiksniai – priežastys ar faktoriai, kurie gali turėti įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką.

IVADAS

Temos aktualumas. Piliečių dalyvavimas – esminė demokratijos funkcionavimo ir pažangos sąlyga, kitaip tariant, demokratija negalima be aktyvaus daugumos piliečių dalyvavimo politiniame gyvenime. Piliečių įsitraukimas į politikos procesus, ne tik padeda valdžios atstovams geriau suvokti egzistuojančias problemas ir priimti teisingus sprendimus, bet ir didina visuomenės pasitikėjimą valdžia bei užtikrina paramą jai ir visam demokratiniam režimui. Tačiau „ *tiek valstybė savo oficialiomis galiomis geba „užguiti“ visuomenę, tiek visuomenė dėl pasyvumo gali suteikti didesnius įgaliojimus valdžios struktūroms. Todėl pačiai visuomenei būtina inicijuoti pilietinį budrumą.*“ (Deliautas J. 2006 p.78).

Viešąją politiką galima vadinti atsaku į visuomenės poreikius, reikalavimus, interesus. Viešosios politikos pajėgumą apsprendžia sprendimų rengimas bei įgyvendinimas, todėl jos efektyvumas vertinamas pagal gautus rezultatus. Kokią vietą viešosios politikos procese užima piliečiai? Kaip formalus piliečių dalyvavimo įteisinimas dalyvauti sprendimų priėmimo sutampa su gyvenimo realijomis? Kokios priežastys lemia gyventojų pasyvumą? Šie klausimai kyla dažnai, nes demokratija klesti tik tada, kai eiliniai žmonės turi galimybes dalyvauti svarstymuose, siekdami bendruomenių gerovės, organizacijų autonomiškumo, formuojant visuomeninio gyvenimo darbotvarkę – svarbu, kaip tokios galimybės naudojamos (Nefas, 2012, p. 841).

Piliečių vaidmuo akcentuojamas Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“, kurios pagrindu tapo daugiau kaip 1000 bendruomenių, nevyriausybinų organizacijų (toliau – NVO) ir aktyvių piliečių pateiktos idėjos, kaip paversti Lietuvos ateitį sėkminga: „Suprasdami, kad valdžia negali ir neturi spręsti visų problemų, kiekvienas iš mūsų turi turėti daugiau galių ir atsakomybės priimant ir įgyvendinant daugelį svarbių sprendimų. Mums reikalinga veikli visuomenė“ (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“).

Piliečių dalyvavimo raiška labiausiai galima savivaldybėse, nes būtent ten valdžia yra arčiausia žmonių. Tačiau kaip pastebima Pilietinės visuomenės instituto (toliau – PVI) 2015 metais atliktame savivaldybių metinių veiklos ataskaitų tyrime, savivaldybės pagrindine savo pareiga bendradarbiaujant su piliečiais supranta kaip jų informavimą, interesantų priėmimą, atsakinėjimą į paklausimus, o ne artimų bendravimo formų kūrimą. Sėkmingais savivaldos įrodymais dažniausiai laikomi įvairūs Lietuvos ir užsienio žiniasklaidos reitingai, turizmo populiarumas, o ne pačių gyventojų grįžtamasis ryšys, apklausos. Savivaldybės nenagrinėja, kodėl atsiranda problemos, kaip gyventojų pozicija nulėmė sprendimus, kokių buvo ginčų, diskusijų arba kaip gyventojai vertina galutinius rezultatus. Visa tai rodo, kad sprendimų priėmimo procesas savivaldoje nėra visada aiškus ir skaidrus, ir kad piliečiai bei

jų teikiamas atgalinis ryšys nelaikomi potencialiu savivaldybių vertinimo ir formavimo veiksmu (PVI, 2015).

Kaip rodo Pilietinės galios indeksas (toliau PGI), Lietuvoje piliečiai nėra aktyvūs – 2016 metais šis indeksas siekė 37 balus iš 100 galimų. Palyginus su 2015 metais, PGI pakilo 3,6 punkto ir labiausiai šį pokytį lėmė vienos iš sudedamųjų indekso dalių – pilietinės įtakos suvokimo visuomenėje augimas. Ženkliausiai 2016 metais paaugo gyventojų tikėjimas asmenine, visuomeninių organizacijų bei bendruomenių, verslininkų ir žiniasklaidos atstovų įtaka valstybėje priimamiems sprendimams. Teigiamas PGI pokytis Lietuvoje džiugintų, tačiau tokio bendrojo pilietinės galios indekso paaugimo tendencijos tvarumu verčia abejoti tai, jog be pilietinės įtakos suvokimo šoktelėjimo, kuris gali būti siejamas su 2016 metų LR Seimo rinkimų rezultatais, kitos sudedamosios pilietinės galios indekso dalys, tokios kaip realus ir potencialus piliečių aktyvumas, pilietinės veiklos rizikų vertinimas – 2016 metais praktiškai nepakito. Gyventojų pasyvumas neskatina valdžios tapti atvira, nevyksta valdžios ir visuomenės bendradarbiavimas, dėl ko neužtikrinamas kokybiškas viešosios politikos formavimas (PVI, 2015).

Mokslinis naujumas. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje tyrimai mokslinėje literatūroje nėra retas atvejis, tačiau dalyvavimas dažniausiai nagrinėjamas viešojo administravimo kontekste. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje nuolat kinta – keičiasi dalyvavimo formos, piliečių santykis su valdžios institucijomis, todėl svarbu analizuoti ar valdžia skatina piliečius dalyvauti viešosios politikos formavime ir atitinkamai – kaip piliečiai stengiasi būti pilnateisiais viešosios politikos dalyviais.

Viešąją politiką ir jos procesus nagrinėjo žymūs mokslininkai Parson (2001), Stone(2004), Dunn(2006), Linblom ir Woodhouse (1999), Dye(1976), Habermas (1989), Lasswell (1936) ir kt. Piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje įvairiais aspektais analizavo Heldas (2002), Arnstein (1969), Raipa (2002,2011), Raipa, Petukienė, Tijūnaitienė (2007), , Junevičius, Eriminaitė (2012), Petrauskienė, Žilinskas (2013), Tijūnaitienė (2007,2013), Bielskienė (2016), Aurylaitė (2017), Bartuškaitė, Žilys (2011), Vaidelytė, Žilinskas, Rauleckas (2016), Žilys (2011), Kavoliūnaitė-Ragauskienė (2017), Nakrošis (2017), Laurėnas(2014) ir daugelis kitų Lietuvos ir užsienio mokslininkų.

Problema. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje priklauso nuo įvairių veiksnių. Apklausų duomenys rodo, kad piliečiai yra nusivylę pagrindinėmis viešosios politikos institucijomis – seimu, vyriausybe, savivaldybe. Remiantis naujausiomis gyventojų apklausomis, galima teigti, kad pasitikėjimas valdžios institucijomis, kurios formuoja ir įgyvendina viešąją politiką Lietuvoje yra itin žemas. 2018 metais atlikus gyventojų apklausas nustatyta, kad labiausiai gyventojai nepasitiki seimu – 69 proc., vyriausybe – 53 proc., savivaldybėmis – 45 proc. apklaustų gyventojų (Baltijos tyrimai, 2018). Piliečiai nepatenkinti gaunamų viešųjų paslaugų kokybe ar visuomenės gyvenimo tvarkymo būdais, tuo pačiu yra pasyvūs ir nesuvokia savęs kaip potencialių politikos veikėjų. Dažniausiai piliečių

dalyvavimas pasireiškia nepasitenkinimo išreiškimu po sprendimų priėmimo, o ne dalyvavimu formuojant viešąją politiką. Darbe siekiama atsakyti į klausimą: kokie veiksniai lemia aktyvų piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje? Šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas piliečių dalyvavimui viešosios politikos formavime, o politikos įgyvendinimo ir vertinimo etapai analizuojami tik tiek, kiek tai būtina viešosios politikos formavimui atskleisti.

Darbo objektas. Piliečių dalyvavimas.

Darbo dalykas. Piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime.

Darbo tikslas. Išanalizuoti ir įvertinti piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje.

Darbo uždaviniai:

1. atskleisti viešosios politikos bei piliečių dalyvavimo viešojoje politikos formavime teorinius bruožus;
2. pateikti piliečių dalyvavimo teisinį reglamentavimą;
3. aptarti piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje praktiką kitose šalyse pavyzdžius;
4. atlikti pusiau struktūrizuota interviu su Kretingos rajono savivaldybės ir visuomenės atstovais bei pateikti išvadas ir rekomendacijas.

Darbo metodai. Mokslinės literatūros, teisės aktų analizė, antrinių duomenų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro keturios dalys, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas. Pirmoje dalyje nagrinėjami piliečių dalyvavimo viešojoje politikos formavime teoriniai bruožai. Antra dalis skirta piliečių dalyvavimo teisiniam reglamentavimui. Trečioje darbo dalyje apžvelgiama piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje praktika kitose šalyse. Ketvirta darbo dalis skirta kokybinio tyrimo metodologijos pagrindimui, bei atlikto pusiau struktūrizuoto interviu analizei.

1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE TEORINIAI BRUOŽAI

Norint analizuoti piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje svarbu suprasti pačios viešosios politikos esmę. Terminas *politika* yra kilęs iš senosios graikų kalbos žodžio *polis* – „miestas, valstybė“. Išvestinis žodis *politikos* tarp kitų reikšmių turi ir piliečio, dalyvaujančio sprendžiant miesto-valstybės reikalus, prasmę (nesidomintieji politiniais reikalais piliečiai buvo vadinami *idiotes*). Taigi, etimologiškai politika reiškia valstybės reikalų tvarkymą (Pražauskas ir Unikaitė, 2007, p. 8-9).

1.1 Viešosios politikos samprata ir procesas

Viešosios politikos samprata. *Viešosios politikos* sąvokos derinys oficialiai pradėtas naudoti tik XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje iš esmės nėra naujas. Pirmasis politikos (*politea*) sąvoką pasauliui davė Aristotelis. Jis, kaip ir jo amžininkai politiką laikė visą, kas susiję su valstybe, tapatino ją su piliečiais ir miesto-valstybės valdymo struktūra bei funkcijomis. Pati viešosios politikos samprata evoliucionavo kartu su civilizacijos plėtra, tačiau nuo seno ji dažniausiai siejama su administracinės valdžios vadovavimu viešiesiems reikalams (Raipa, 2002, p. 11).

Viešajame valstybės valdyme viešoji politika dažniausia suprantama kaip sudėtinė jo dalis, kaip valstybės valios išraiška. Įvairūs mokslininkai šį procesą apibūdina skirtingai. 1 lentelėje pateikiami keleto žymiausių pasaulio mokslininkų pateikiami viešosios politikos apibūdinimai.

1 lentelė. Viešosios politikos apibūdinimai (Sudaryta autorės pagal (Parsons, 2001) (Stone, 2004, p. 32)

Autorius	Viešosios politikos apibūdinimas
Dewey (1927)	Viešojo politika – tai visuomenė ir jos problemos
Dye (1976)	Viešojo politika kelia klausimą - ką valdžia daro, kodėl ji tai daro ir ką ji tuo pakeičia
Heidenheimer (1990)	Viešojo politikai rūpi - kaip, kodėl ir kokiam tikslui valdžia naudoja tam tikras veiklumo ar neveiklumo strategijas
Wilson (1987)	Politika (policy) reiškia tam tikrą veiksmų kursą ar planą, tam tikrą politinių tikslų aibę, bet ne administravimą. Buvo iškelta mintis atskirti politiką nuo administravimo.
Habermas (1989)	Gyvendami kartu, tačiau skirtingai, bendrame laike ir bendroje erdvėje turime ieškoti būdų, kaip dorotis su savo kolektyvinio gyvenimo problemomis
Lasswell (1936)	Viešojo politika – tai „kas, ką, kada ir kaip gauna“. Tai pagrindinis instrumentas ginant demokratiją nuo jos pajungimo elitų interesams, manipuliacijai bei užkertant kelią politinės galios absoliutizavimui.
Newby (1984)	Viešojo politika t.b. suvokiama ne tiek „įeigos“ ir „išeigos“, bet dalyvavimo ir komunikacijos kategorijomis, o piliečiai būtų priimami ne tik kaip „vartotojai“, bet kaip vertybių, institucijų „formuotojai“ ir „bendrakūrėjai“.
Stone (2004)	Viešojo politika – tai ką bendruomenė mėgina pasiekti kaip bendruomenė, svarbu kolektyvinė valia ir kolektyvinės pastangos.

Parsonas (2001) aiškinant viešosios politikos sampratą atskiria sąvokas „viešoji“ ir „politika“ ir taip apibrėžia viešosios politikos reguliavimo sritis. Jis viešosios politikos idėją grindžia tuo, kad egzistuoja tam tikra gyvenimo sritis, kuri nėra privati ir vien tik individuali, kad yra tokių bendrų interesų valdų, kur „reikia valdžios arba visuomenės reguliavimo, įsikišimo ar bent jau tam tikrų jungtinių pastangų“, o „viešumo“ ir „privatumo“ santykio problema įvardijama kaip amžina. Būtent tokiomis sritimis, kurios įvardijamos „viešosiomis“ ir užsiima viešoji politika (Parsons, 2001, p. 14-19). Viešąją politiką, kaip plataus masto reiškinį apibūdina V. Morkevičius (2005) – jis siejį tai su konkrečiu sociumo bendrų reikalų tvarkymu, o pačią viešosios politikos sąvoką įvardija kaip tikslingas, gana konkrečios viešosios sferos politines programas, ar planus bei jų įgyvendinimą (pvz. sveikatos apsaugos politika, švietimo politika) (Morkevičius, 2005, p. 79).

Viešoji politika suprantama kaip valdžios pastangos skirstyti materialias bei simbolines vertybes ir paslaugas, reguliuoti kylančius konfliktus tarp įvairių interesų grupių, fiskalinės politikos pagalba reguliuoti biudžetą ir pinigų srautus. Visuomenė viešajai politikai uždeda atsakomybę už ekonominių, socialinių problemų identifikavimą, jų sprendimą ir įstatyminių to pagrindimą (Raipa, 2002, p. 11). Vis tik daugumai piliečių viešoji politika reiškiasi pirmiausia tuo, ką jų atžvilgiu daro atstovaujantys valdžiai, o ne tuo, kas rašoma įstatymuose ar poįstatyminiuose teisės aktuose (Vilpišauskas, 2001, p. 373). Svarbiausias viešosios politikos tikslas turėtų būti ne tik viešų paslaugų efektyvus tiekimas, bet ir žmonių demokratinės arba politinės galios stiprinimas, o užduotis – vertybių išsiaiškinimas, jų formavimas, paskirstymas, plėtojant ir stiprinant demokratiją (Parsons, 2001, p. 541-543).

Viešoji politika gali būti pozityvi arba negatyvi:

- *negatyvi* forma pasireiškia tada, kai valdžios institucijos yra nepakankamai aktyvios, o būtiniems sprendimams priimti neužtenka teisės aktų ir reguliavimo taisyklių;
- *pozityvi* forma remiasi teisėkūra ir autoritetu, kuris nustato viešosioms įstaigoms, organizacijoms ir piliečiams, tinkamai elgtis vieni kitų atžvilgiu (Raipa, 2002, p.12).

Kadangi šio darbo tikslas išanalizuoti piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje, būtina suprasti viešosios politikos struktūrą ir kokią vietą joje užima piliečių dalyvavimas. Viešosios politikos elementai atvaizduoti 2 lentelėje.

2 lentelė. Viešosios politikos elementai Šaltinis: (Raipa, 2002, p. 12-13)

Vertybių paskirstymas (pagrindinis elementas)	Nustatomi galimybių, prekių, paslaugų prioritetai, teikiančius tiesioginę naudą visuomenei. Tik valdžia gali priimti sprendimus leisti naudoti konkrečius resursus vienai ar kitai visuomenės grupei.
Netiesioginės vertybės	Jos kyla iš pirmojo viešosios politikos elemento ir gali pasireikšti kaip netiesioginė nauda, šalutinis poveikis, produktai ar kt, atsirandantys dėl viešosios politikos sprendimo
Resursų perdislokavimas	Tai sprendimai skirti, tam tikros visuomenės grupės poreikiams subsidijuoti, skiriant vienos grupės resursus kitai
Poveikis gautas tiesioginių išlaidų dėka	Dažniausiai išreiškiama pinigais - parodo fiskalinės politikos galimybes, struktūrą ir priklauso nuo socialinių, ekonominių ir geopolitinių veiksnių
Papildomos išlaidos realizuojant viešąsias programas	Jis apima netiesiogines, neesmines išlaidas, kurias lemia valdžios institucijų tiesioginės naudos siekimas įgyvendinant viešąsias programas. Dažnai jos būna neįvertintos nenorint „išpūsti“ projektų sąmatos.
Nauda gauta apribojimų, licencijų, reguliavimų dėka	Nauda, kuria gauna visuomenė iš įvairių apribojimų, taisyklių ir kt, kurių tikslas – suderinti naudingumo, gamybos ir vartotojų interesus, sumažinti išlaidas
Simbolinės išlaidos viešojoje politikoje	Simbolinės išlaidos ir gaunama vertė susijusi su religija, ideologijomis, demokratija.
Piliečių dalyvavimas	Apima vertę, kuri atsiranda piliečiams įsitraukiant į politikos procesą.
Nesėkmės viešojoje politikoje	Dėl įvairių priežasčių (piliečių savidisciplinos, kompetencijos trūkumo ir kt.) atsiranda specifinių viešosios politikos nesėkmių.

Visuomenė yra ne tik viešosios politikos egzistavimo prielaida, bet ir jos sudedamoji grandis. Pagrindinė viešosios politikos struktūros dalis – vertybių (turto, paslaugų, pajamų, gėrybių, blogybių ir pan.) paskirstymas visuomenei, pasak Stone (2004) – yra viešosios politikos nesutarimų šerdis ir kelia konfliktus dėl teisingo paskirstymo (Stone, 2004, p. 55).

Viešosios politikos procesas. Viešoji politika – tai procesas, kurio analizė padeda suprasti piliečių dalyvavimo reikšmę bendrame politikos kontekste. Anot W.Dunno, šis procesas yra sudarytas iš sudėtingų ciklų ar etapų, kur kiekviena fazė yra susijusi su kitu – pirmesniu ar paskesniu – ciklu t.y. procesas kaip visuma neturi aiškios pradžios ir pabaigos (Dunn, 2006, p. 58).

Teorijoje išskiriama šešios viešosios politikos proceso analizės koncepcijų grupės – „stadijinė“, *pluralistinė-elitistinė, neomarksistinė, posistemų, politinio diskurso ir institucionalizmo* (Parsons, 2001, p. 50).

Šiame darbe piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje analizuojamas pasitelkiant „stadijinės“ proceso analizės teorinę prieigą. Ji politikos procesą aiškina kaip atskirų žingsnių ar stadijų seką, kuri

prasideda darbotvarkės sudarymu ir baigiasi politikos rezultatų vertinimu (Parsons, 2001, p. 50). Yra pateikiama įvairių tokių politikos ciklų versijų.

H.A.Simonas išskyrė tris pagrindines viešosios politikos proceso fazes – informacija, sumanymas, pasirinkimas, o R.Rose - net vienuolika, tarp kurių - visuomenės politinio sprendimo pripažinimas, klausimų įtraukimas į darbotvarkę, reikalavimų kėlimas, išteklių ir apribojimai, viešosios politikos sprendimai, veiksniai, kurie lemia valdžios sprendimus, sprendimo kontekstas, įgyvendinimas, rezultatai, įvertinimas ir grįžtamasis ryšys (Parsons, 2001, p. 83-84).

Apibendrintai, viešosios politikos ciklinis procesas pavaizduotas 1 paveikslėlyje:

1 pav. Viešosios politikos procesas (Parsons, 2001)

Bet kuri politika startuoja nuo tam tikros problemos pripažinimo. Šio proceso ypatybės turi esminės reikšmės tam, kokios politikos bus imamosi. Problemą reikia apibrėžti, struktūrizuoti, lokalizuoti tam tikrose ribose ir įvardinti (Parsons, 2001, p. 91). Teisingas problemos suformulavimas lemia tolimesnių politikos etapų sėkmę. Dažnai pasitaiko, kad politika nepasiekia norimų tikslų, nes sprendžia klaidingą problemą, o ne todėl, kad neteisingai išsprendžia teisingai suformuluotą problemą (Dunn, 2006, p. 83). Kodėl problema patenka arba nepatenka į politikos vykdomąją darbotvarkę, priklauso nuo daugelio veiksnių: politikos veikėjų, išorės ir vidaus faktorių bei plataus socialinio, ekonominio ir politinio konteksto, taip pat ir nuo būdo, kuriuo politikos formuotojai siekia pateikti tam tikrą reiškinį (Furman & Šerikova, 2007). Didelę reikšmę politikos formavimui turi viešoji nuomonė. Pasak W.Parsono (2001) viešosios nuomonės bei valdžios sąveika ir nustato politinę darbotvarkę (Parsons, 2001, p. 111).

Sprendimų priėmimas viešosios politikos procese – išskirtinis ir svarbus momentas, nes būtent čia yra svarstomos galimos problemos sprendimo alternatyvos, kurių pasirinkimai turi įtakos visos politikos pasekmėms. Kaip teigė Etzioni (1968): „sprendimai daro įtaką jos įgyvendinimui, o pradiniai

įgyvendinimo rezultatai veikia vėlesnes sprendimų priėmimo fazes“. W.Parsonas atkreipė dėmesį į tai, kad sprendimų priėmimas vyksta visą politinį ciklą: sprendžiama ką laikyti „problema“, kokią strategiją pasirinkti, kokias alternatyvas svarstyti, kokiais būdais politiką įgyvendinti ir pan. (Parsons, 2001, p. 229). Sprendimo priėmimo kokybei ir efektyvumui labai svarbu turimos informacijos valdymas, naudojimas ir tinkamas jos interpretavimas. Be oficialių įstaigų ir asmenų, prie sprendimų rengimo vis prisideda ir piliečiai bei jų grupės. Gero sprendimo samprata dažniausiai tapatinama su racionalumu, efektyvumu ir veiksmingumu sąvokomis, kur efektyvumas daugiau siejamas su veiklos rezultatais, o racionalumas – su priemonėmis tiems rezultatams pasiekti (Raipa & Buškevičiūtė, 2011, p. 18-19).

Politikos procesas nesibaigia priėmus sprendimus ar patvirtinus politiką – prasideda jos įgyvendinimas ir vertinimas, kuris yra tarsi politikos tąsa, tik kitomis priemonėmis. Pasak Andersono (1975) „Politika daroma ją administruojant ir administruojama ją darant“ (Parsons, 2001, p. 413). Wilsono požiūriu, ten kur baigiasi politika, prasideda administravimas. Politikos įgyvendinimo ir vertinimo etapai labiau priskiriami ne viešosios politikos, o kitai viešojo valdymo sudedamajai daliai – viešajam administravimui.

Kai kurie kritikai tokį procesą „žingsnis po žingsnio“ vadina dirbtiniu, netikslu nes realybė yra kur kas sudėtingesnė. Stadijinį modelį kritikavo D.Stone (2004), Lindblomas ir Woodhouse (1999), Sabatieras ir Jenkins-Smith'as (1993) ir kiti. Pasak Lindblomo (1999), politika gali atsirasti be jokios sprendimo, tiesiog esant neveikimui, o bandant įgyvendinti vieną viešąją politiką beveik visada į politinę darbotvarkę įtraukiama nauja problema (Lindblom & Woodhouse, 1999, p. 23-24). Remiantis pastarosiomis teorijomis nėra aiškaus paaiškinimo, kaip procesai juda vienas prie kito, todėl šiame darbe pasirinkta „stadijinė“ teorinė koncepcija, nes ji leidžia sukonstruoti modelį, kuriuo vadovaujantis galima tirti viešąją politiką.

Piliečiai, kaip ir kiti politikos dalyviai, dalyvauja vienoje ar keliose proceso stadijų, todėl norint koncentruotis į dalyvių prielaidas ir galimybes dalyvauti politikos procese, politikos ciklo etapus atskirti būtina. Piliečių vaidmuo konkrečiame politikos etape pateiktas 3 lentelėje:

3 lentelė. Piliečių vaidmenys viešosios politikos proceso etapuose Šaltinis: (Vaidelytė, Žilinskas, & Rauleckas, 2016, p. 260) (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 24)

Viešosios politikos etapas	Piliečių vaidmuo
<u>Darbotvarkės sudarymas</u>	Problemos apibrėžimas, prioritetų nustatymas, idėjų pateikimas darbotvarkei
<u>Planavimas</u>	Kliūčių nustatymas, viešosios politikos instrumentų ir sudėtinių dalių testavimas. Apima klausimus, kiek piliečiai dalyvauja teikiant alternatyvas, kritiką, palaikymą idėjoms;
<u>Sprendimai</u>	Sprendimų pasirinkimas; susitarimo kūrimas. Analizuojama, kokį poveikį piliečiai turi priimant sprendimus ir nuo ko jis priklauso.
<u>Įgyvendinimas</u>	Paslaugų kūrimas, išteklių mobilizavimas, geros praktikos kaupimas
<u>Vertinimas</u>	Socialinis auditas, Suinteresuotų šalių bendradarbiavimas

Reikia paminėti, kad šiuolaikinėje visuomenėje yra neatitikimai tarp piliečių viešosios politikos proceso sampratos ir viešosios politikos rengimo ir įgyvendinimas realijų (Raipa, 2002, p. 13).

1.2 Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime samprata

Vienas iš svarbiausių ir neatskiriamų demokratijos bruožų yra suinteresuota visuomenė – tik aktyviai dalyvaujant piliečiams gali būti aiškiai nubrėžti visuomeniniai tikslai ir realizuojama numatyta strategija (Pražauskas & Unikaitė, 2007, p. 185).

Piliečių dalyvavimo samprata. Piliečių dalyvavimo sampratos formavimuisi reikšmės turi bendras dalyvavimo apibrėžimas, tačiau visuotinai priimto dalyvavimo apibrėžimo nėra. Visi mokslinėje literatūroje pateikti apibrėžimai vienu ar kitu aspektu yra riboti, nes visada atsiranda veiklos rūšių, kurios bendrąja prasme pripažįstamos dalyvavimu, tačiau vieno ar kito autoriaus siūlomam apibrėžimui netinka (Dvorak, 2009, p. 52). Dalyvavimą plačiąją prasme reikia suprasti, kaip piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Pati sąvoka „piliečių dalyvavimas“ gali turėti platesnio ir siauresnio teorinio konstrukto požymių. Kai kurie mokslininkai platesniam „piliečių dalyvavimo“ konstruktiui įvardyti siūlo sąvoka „piliečių angažuotumas“, kuri apima dvi siauresnes dalis – „piliečių dalyvavimo“ ir „įtraukties“ sąvokas. Pastaroji atspindi valdžios institucijų pastangas įtraukti piliečius į viešąją valdymą (Vaidelytė, Žilinskas, & Rauleckas, 2016, p. 266). Galima rasti piliečių dalyvavimo aiškinimų nuo „simbolinio žmonių įtraukimo“ iki „autonomiško sprendimų priėmimo vietiniame lygmenyje“, todėl nusistovėti universaliam dalyvavimo apibrėžimui yra sudėtinga. (Raipa, Petukienė, & Tījūnaitienė, 2007).

Piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime dažniausia suprantamas, kaip valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris pagrįstas atskirų piliečių ar jų grupių įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, priėmimo procedūrą teisės aktų nustatyta tvarka, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimant sprendimus (Bernotienė, 2010, p. 239). Tai piliečių teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime norint gauti informaciją ir kontroliuoti tai kas vyksta jų vietovėje, taip pat socialiai atskirtoms grupėms išreikšti savo nuomonę įvairiais socialiniais klausimais (Petrauskienė & Marcinkevičiūtė, 2008, p. 103).

Dalyvavimo konceptas taikomas įvairiose sferose – nuo veiklų, susijusių su viena sritimi ar tik poveikiu valdžiai ir piliečių nuomonės išklauso iki bendruomenių veikų (Tījūnaitienė, 2013, p. 76). Piliečių dalyvavimą galima apibūdinti kaip procesą, kurio metu, sprendžiant visuomenei aktualias problemas, aktyviai dalyvauja visuomeninės organizacijos, piliečiai, kurie užmezga ryšį su valstybinėmis institucijomis ir kitais plėtros dalyviais (Dvorak, 2009, p. 52).

Dalyvavimas gali pasireikšti įvairiomis koncepcijomis – pilietinėje, socialinėje, ekonominėje ir politinėje (Petrauskienė & Žilinskas, 2013, p. 5). Kalbant apie viešąją politiką ir piliečių dalyvavimą jos formavime, darbe koncentruojamasi tik į *politinį dalyvavimą*, kurio pagrindinė funkcija – suteikti piliečiams galimybę tiesiogiai daryti įtaką valdžios sprendimams ir kuris gali pasitarnauti kaip komunikacinė grandis tarp visuomenės ir sprendimą priimančių valdžios atstovų (Riekašius, 2011, p. 8). Tačiau mokslininkai pastebi, kad didėjant valdžios kišimuisi į visuomenės gyvenimą, piliečių politinį dalyvavimą atskirti nuo nepolitinio tampa sudėtinga, nes pasak Van Decho (2001), politinis dalyvavimas iš esmės jau apima visas veiklos formas, išskyrus akivaizdžiai privatų elgesį (Riekašius, 2011, p. 8).

Aktyvus piliečių dalyvavimas yra neatskiriamas nuo savarankiško, laisvanoriško ir sąmoningo piliečio apsisprendimo įsitraukti į politinio sprendimo priėmimo procesą (Aurylaitė, 2017, p. 70). Pasak J. Bielskienės (2016), piliečių „*aktyvumas kyla iš pilietinio suinteresuotumo veikti politinius procesus, o jo šerdis – iš apačios kylantis sušaukimo galią turintis solidarumas*“ (Bielskienė, 2016, p. 61). Skirtingose demokratijos teorijose vertinama skirtingai, koks gyventojų politinio aktyvumo lygis yra pageidaujamas: vieni teigia, kad demokratija tuo „sveikesnė“, kuo aktyvesni jos piliečiai, kiti linkę manyti, jog per didelis piliečių aktyvumas gali būti kenksmingas demokratijos stabilumui – tačiau abi stovyklos pripažįsta, jog demokratija neįmanoma be piliečių įsitraukimo (Ramonaitė, 2006, p. 92). Piliečių dalyvavimas koncentruojamas į piliečių indėlį, kuris sukuriama dalyvaujant piliečiams viešosios politikos sprendimų priėmime, kuriant politikos programas bei jų turinį. (Vaidelytė, Žilinskas, & Rauleckas, 2016).

Mokslininkai piliečių dalyvavimą vertina kaip priemonę koreguoti valdančiųjų politikos klaidas. Kiti autoriai pažymi, kad piliečių dalyvavimas grindžiamas pripažinimu, jog piliečiai gali ženkliai veikti sprendimų kokybę ir pagerinti viešosios politikos turinį (Petrauskienė & Žilinskas, 2013, p. 51). Norint, kad būtų plėtojamas piliečių ir valdžios bendradarbiavimas, politinis valstybės gyvenimas turėtų remtis šiais R. Dahlo išvardintais kriterijais:

- *veiksmingas dalyvavimas*: piliečiai šalyje privalo turėti pakankamas ir vienodas galimybes įsitraukti į viešosios politikos formavimą, išdėstyti savo argumentus vienu ar kitu klausimu, įtraukti klausimus į viešąją darbotvarkę;
- *sąmoningas supratimas*: piliečiai turi turėti visas ir lygias galimybes su kitais politikos dalyviais sužinoti ir pareikšti, koks svarstomas sprendimas labiausiai atitinka jų poreikius ir interesus;
- *balsavimo lygybė*: kiekvienas pilietis privalo būti užtikrintas, kad jo nuomonė ar balsas lemiamu momentu priimant sprendimus bus lygiavertis kitų piliečių balsui ar nuomonei;
- *darbotvarkės kontrolė*: piliečiai turi būti suteikta galimybė nutarti, kuriuos viešosios politikos klausimus reikia, o kurių nereikia spręsti;

- *įtraukimas*: pilietinių galių suteikimas visiems suaugusiems asmenimis, turintiems teisėtų interesų valstybėje (Held, 2002, p. 353 - 354).

Pasak Stračinskienės (2005), piliečių įtraukimo į dalyvavimą priežastys gali būti tiek politinės, tiek socialinės ar ekonominės (Stračinskienė, 2005, p. 5). Jas lemia valdžios institucijų darbuotojų, savivaldos institucijų požiūris į gyventojų interesus, jų aktyvumą, valstybės tarnautojų noras ir sugebėjimas komunikuoti su piliečiais, skleisti informaciją apie valdžios institucijų veiklą ir spręstinas problemas, kviečiant piliečius diskutuoti (Petrauskienė & Marcinkevičiūtė, 2008, p. 104).

Piliečių dalyvavimas ir tai, kiek valdžia atvira tokiam procesui, turi didelės reikšmės politiniam pasitikėjimui. Pastarąjį lemia objektyvus valdžios kontakto palaikymas su piliečiais, piliečių tiesioginės bei netiesioginės patirtys. Susiformavęs politinis pasitikėjimas, pasak Bartuškaitės, ir Žilio (2011): „*tampa pagrindu vietinei valdžiai pademonstruoti institucinį atvirumą demokratijoje, kai piliečiai gali matyti priimamų sprendimų svarbą, tikslus, motyvus ir kvestionuoti juos, taip konsoliduodami demokratizacijos procesus*“ (Bartuškaitė & Žilys, 2011, p. 30).

Visuomenės įsitraukimas į politikos formavimo procesą turi ir neigiamų aspektų: laiko atima visuomenės prioritetų ir poreikių išsiaiškinimas, taip pat neįmanoma priimti sprendimų, kurie tenkintų absoliučiai visus piliečius. Jei nėra tinkamo koordinavimo sprendimų priėmimo, procesas gali visiškai sužlugti. Kitas neigiamas aspektas, kuris kyla įtraukiant piliečius į valdymo procesus, yra padidėjusios trumpalaikės išlaidos (Petrauskienė & Marcinkevičiūtė, 2008, p. 105).

1.3. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos

Analizuojant piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje kaip teigiamą reiškinį, darbe siekiama išsiaiškinti kas skatina piliečius dalyvauti sprendimų priėmimo procese, kokios prielaidos įgalina piliečius imtis demokratinei visuomenei būdingų veiksmų, su kokiais trukdžiais susiduriama norint daryti įtaką viešosios politikos procesui bei kokios yra piliečių dalyvavimo ribos.

Šiame darbe, piliečių dalyvavimo prielaidos nagrinėjamos išskiriant dvi veiksmų grupes – tai ***vidiniai*** ir ***išoriniai dalyvavimo veiksniai***.

2 pav. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos. Sudaryta autorės pagal (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017)

Vidiniai dalyvavimo veiksniai – tai piliečių išsiugdyti gebėjimai, padedantys dalyvauti formuojant viešąją politiką. Dalyvavimo veiksniai kai kurių autorių vadinami įgalinimu, kuris gali būti apibūdinamas dviem prasmėmis – kaip asmens įgalinimas ir kaip grupių įgalinimas, t. y. kaip socialinis procesas dalyvaujant asmenimis, organizacijoms ir bendruomenėms, kuriuo siekiama didinti individualią ir grupių kontrolę, gyvenimo kokybės gerinimą, politinį efektyvumą ir socialinį teisingumą (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 34-35).

Kavoliūnaitės-Ragauskienės (2017), išskiria tris pagrindines vidinių veiksnių grupes, kurios paaiškina piliečių įsitraukimą į dalyvavimą politikos procese – tai *socio-ekonominiai, mobilizacijos ir racionalūs veiksniai*.

Remiantis *socio-ekonominiais veiksniais*, dalyvavimą politikoje pirmiausiai skatina individo turimi ištekliai (pinigai, įgūdžiai, laikas) ir pilietinė orientacija, t. y., žmogaus požiūris į save ar politinę sistemą, kuris skatina imtis politinio veikimo. Atsižvelgiant į tai, aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys ar aukštesnį išsilavinimą turintys piliečiai linkę labiau dalyvauti politikoje, nei žemesnę padėtį užimantys gyventojai. Tai gali lemti gyvenamoji aplinka, kurioje ugdomi pilietiniai įgūdžiai, skatinamas ir įgyvendinamas pozityvus požiūris į politinį dalyvavimą. (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 37).

Kalbant apie sugebėjimus, skirtingoms dalyvavimo formoms reikalingas skirtingas gebėjimų laipsnis. Pavyzdžiui balsavimas rinkimuose, dalyvavimas mitinguose nereikalauja ypatingų organizacinių įgūdžių, išsilavinimo ir panašiai, o bendravimas su valdžios atstovais, darbas rinkimų kampanijoje, darbas įvairiose iniciatyvinėse grupėse, priešingai, bus daug efektyvesnis, jeigu jame dalyvaujantys piliečiai turės reikalingų įgūdžių ir patirties.

Kita prielaida piliečių dalyvavimui – *mobilizacijos veiksniai*. Būtent politine mobilizacija, kitaip sakant žmonių sušaukimo pajėgumu, gali būti matuojama piliečių solidarumo galia (Bielskienė, 2016, p. 53). Čia aktualūs išlieka asmeniniai ištekliai ir psichologinė piliečių motyvacija, kurie apsprendžia politinės mobilizacijos lygį bei būdą – aukštesnės socio-ekonominės padėties asmenys dažniausiai turi

didesnius asmeninius išteklius mobilizuoti visuomenę. Mobilizacijos modelyje ir dalyvavimas, ir mobilizavimas gali turėti įtakos žmogaus pilietinei orientacijai. Aiškiai politiškai orientuotos organizacijos daro didesnę įtaką individui, o aktyvus dalyvavimas savanoriškose organizacijose didina politinio dalyvavimo lygį (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 37-38). Reikia pastebėti, kad šiandieną politinis dalyvavimas keičiasi – individualizacija, globalizacija ir technologinis progresas, išstumia klasikinį pilietinės visuomenės dalyvavimą. Gyvas, žmogiškas bendravimas dėl politinio tikslo bei idėjinio solidarumo transformavosi į virtualų pilietinį įsitraukimą. Šiandieną įsigali „čekio išrašymo“ praktika, kai sumokama „profesionalams“, kurie perima žmonių sušaukimo ir jų mobilizacijos funkciją, tačiau jų individuali nauda, gaunama iš solidarumo, tampa svarbesni už moralinį norą prisidėti.

Politinis dalyvavimas per socialinius tinklus išvystė individualizuotą, spontanišką kolektyvinį veiksmą, kuris tik imituoja politinį solidarumą, bet tokios akcijos realiai nepriartina piliečių prie politinių sprendimų priėmimo (Bielskienė, 2016, p. 56). Tokio veiksmo pavyzdys galėtų būti 2016 metais pavasarį, pavienių asmenų socialiniuose tinkluose organizuota „kalafioro“ akcija, kai žmonės buvo raginami tris dienas neiti į didžiuosius prekybos tinklus – piliečiai buvo mobilizuoti, tačiau tai būtų galima pavadinti tik „garo nuleidimu“, nes jokių kryptingų veiksmų po to nebuvo imtasi ir įtakos tam, dėl ko buvo protestuojama, nepadarė. Genys (2012) įvardino, kad piliečių mobilizacija gali būti neformali, bet jei reprezentuojami kolektyviniu būdu išreikšti ir gerai argumentuoti interesai, politikams tampa sunku jų nepaisyti (Genys, 2012, p. 128).

Remiantis **racionalumo veiksniais** piliečių dalyvavimas suprantamas kaip racionalus veiksmas. Čia dalyvavimas grindžiamas prielaida, kad grupės ar individai veikia vedami asmeninių, dažnai ekonominių, interesų: vienijamasi į organizacijas dėl didesnio darbo užmokesčio, siekiant gauti mažesnes kainas už prekes ar paslaugas, gauti lengvatų ir panašiai – naudos siekimas laikomas logiškas suinteresuotų asmenų elgesys. Remiantis racionalaus veikėjo modeliu, asmenys dalyvauja politinėje veikloje tik tada, kai gaunama nauda viršija dalyvavimo kaštus (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 38).

Dvorakas (2009) piliečių dalyvavimą aiškino pagal „viešojo gėrio“ teoriją, kuomet susiduriama su „veltėdžiavimo“ atvejais sprendžiant bendrus klausimus. Vieni piliečiai jungiasi į grupes arba individualiai išreiškia nepasitenkinimą vykdoma politika, kiti, susidūrę su ta pačia problema, lieka nuošalyje. Jei dalyvaujantiems piliečiams pavyksta laimėti, laimėjimo rezultatai atitenka visiems ir priešingai, jei nepavykta – nedalyvaujantys nepraranda nieko (Dvorak, 2009, p. 54).

Bendros gerovės siekimas reikalauja energijos ir laiko, todėl dauguma piliečių suinteresuoti neįdėti savo asmeninių pastangų, o palikti tai padaryti kitiems. Remiantis tokia dalyvavimo logika, atsirado idėjos kurti organizacijas, kur suinteresuotų piliečių dalyvavimas būtų privalomas ir kurių pasiektas ar iškovota nauda atitektų tik organizacijai priklausantiems nariams (pvz. profesinės sąjungos) (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 39).

Svarbu pastebėti, kad racionalaus veikėjo modelis yra svarbus aiškinant piliečių prielaidas dalyvauti politikoje, tačiau literatūroje išskiriamas ir platesnis individualaus politinio dalyvavimo motyvų spektras. Bersėnaitė ir Tijūnaitienė (2013), suskirstė juos į:

- *vidinius motyvus*: pripažinimas, drąsa, neabejingumas, didesnė savirealizacija, vertinga mokymosi patirtis, altruizmas, asmeninis socialinis aktyvumas, pareiga prisidėti ir kt.
- *išorinius stimulus*: finansinis atlygis, privilegijos, įgyta reputacija, nauda karjeros ar politiniams siekiams, gebėjimų plėtojimas ar statuso didinimas, organizacijos vadovų pagalba sprendžiant asmenines problemas (Bersėnaitė & Tijūnaitienė, 2013, p. 138).

Pasitikėjimas - yra esminis sociumo atributas, o nepasitikėjimas ardo bet kokius socialinius bei politinius santykius. EBPO atstovai teigia kad: *“pasitikėjimo stygius kompromituoja piliečių ir verslo norą reaguoti į viešąją politiką ir prisidėti prie tvaraus ekonomikos atsigavimo“* (OECD, 2018). Mishleris ir Rose (1997) mano, kad naujose demokratijose pasitikėjimo valdžios institucijomis trūkumas pranašauja pilietinės visuomenės dezintegraciją, nusivylimą, o perdėtas pasitikėjimas kenkia demokratijai, nes skatina politinę apatiją, mažina budrumą ir valdžios institucijų kontrolę (Mishleris and Rose (1997) cit. (Imbrasaitė, 2011, p. 11)).

Pasitikėjimą galima suprasti, kaip vienos šalies požiūrį į kitą kaip geranorišką ir patikimą partnerį santykiuose, kuriuose gali būti rizikos ar pažeidžiamumo elementų (Mc Allister, 1995). Pagal Putnamą (2001), demokratinis pasitikėjimas atsirandą socialiniuose tinkluose t.y. ten, kur žmonės bendradarbiauja savanoriškai, siekia bendro tikslo ir neišnaudoja kitų grupių pasitikėjimo (Putnam, 2001). Sztompka (1999) teigia, kad pasitikėjimas kyla ne iš kasdienės žmonių veiklos bei jų tarpusavyje kuriamų ryšių, bet iš nusistovėjusių institucijų ir tradicijų (Sztompka, 1999, p. 1-46) cit. Bučaitė (2005) p. 77). Pasitikėjimo laipsnis turi įtakos tam, kiek piliečiai nusiteikę ir linkę įsitraukti į viešosios politikos procesus ir kiek remia esamą politinę sistemą.

Pasak Nakrošiaus (2017), nepasitikėjimas gali būti ir naudingas – esant nepasitikėjimui piliečiai gali reikalauti daugiau skaidrumo ar didesnės atskaitomybės iš politikų ir valdymo institucijų. Tai gali labiau motyvuoti patiems dalyvauti valstybės valdymo procese, įsitraukiant į konsultacijas su suinteresuotomis grupėmis, kartu su viešojo sektoriaus organizacijomis teikdami viešąsias paslaugas ar pasirinkdami kitas dalyvavimo formas (Nakrošis, 2017, p. 98).

Skirtingų mokslų – psichologijos, ekonomikos, sociologijos ir kitų kontekste, pasitikėjimas aiškinamas ir tyrinėjamas labai įvairiai. Žvelgiant iš racionalaus pasirinkimo teorijos pusės, pasitikėjimo esmė būtų tokia: pasitikintis ir tas, kuriuo pasitikima, vienas kitą suvokia kaip racionalius veikėjus, siekiančius maksimizuoti „pelną“ ir minimizuoti praradimus. Svarbiausia pasitikinčiojo (ir to, kuriuo pasitikima) problema – informacijos apie situaciją trūkumas, o kartu neaiškumas ir netikrumas. Pasitikėjimas yra sėkmingo bendradarbiavimo išankstinė sąlyga ir rezultatas (Bučaitė & Amblotaitė-Mazeliauskienė, 2005, p. 76).

EBPO savo oficialiame internetiniame puslapyje išskiria šešis veiksnius, kurie svarbūs didinant piliečių pasitikėjimą valdžios institucijomis (OECD, 2018):

- *Patikimumas*. Būtinai patikimas viešosios politikos formavimas, gebėjimas švelninti kylančias ir numatyti busimas krizes valstybėje. Ypač svarbus patikimas fiskalinis valdymas. Patikimas biudžetas – tai pasitikėjimo valstybe garantas. Jis kaip sutartis tarp visuomenės ir valdžios, kuri įpareigoja suprantamai ir skaidriai parodyti, kaip skirstomi valstybės ištekliai;
- *Reagavimas*. Saveika tarp piliečių ir valdžios – pagrindinis pasitikėjimą lemiantis veiksnys. Jis priklauso nuo piliečių patirties, naudojantis viešosiomis paslaugomis;
- *Atvirumas*. Didelis dėmesys piliečių įsitraukimui į politikos procesą – nuo informavimo ir konsultavimo iki piliečių kontrolės;
- *Gera reguliacinė sistema piliečiams, verslo įmonėms bei viešajam administravimui*;
- *Sąžiningumas*. Svarbu skatinti aukštus elgesio standartus, ten, kur priimami svarbūs politiniai sprendimai, kad būtų užkirstas kelias korupcijai ir netinkamam lobizmui;
- *Integruoto vystymosi valdymą*. Turi būti dedamos pastangos užtikrinti, kad politikos formavimas būtų atviras, visa apimantis ir sąžiningas, pagerintų politinių sprendimų kokybę ir rezultatus.

Pagrindinės pasitikėjimo rūšys, aktualios kalbant apie piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime pateiktos 5 lentelėje:

4 lentelė. Pasitikėjimo rūšys Šaltinis: (Žiliukaitė ir kt. 2006; Matonytė 2004)

Pavadinimas	Apibūdinimas
Neapibrėžtas pasitikėjimas	Optimistinis požiūris į svetimus žmones, kaip vertus pasitikėjimo, susijusi su optimistiniu požiūriu į pasaulį ir geranorišką žmogaus prigimtį
Politinis pasitikėjimas	Visuomenės pasitikėjimas valdžia bei jos institucijomis. Tikima, kad tai, ką daro šios institucijos yra sąžininga, teisinga - yra suvokimas, kad jos pateisina lūkesčius.
Strateginis pasitikėjimas	Sprendimas pasitikėti kitu ieš esmės yra pagrįstas žiniomis. Jis susijęs su rizika, kuri mažinama pozityviomis prielaidomis, kylančiomis iš patirties

Kuo labiau piliečių asmeniniai įsitikinimas sutampa su einamąja politika, tuo labiau piliečiai remia ir pasitiki politinę sistemą. Svarbų vaidmenį politinio pasitikėjimo lygiui turi socio-ekonominiai aspektai, pasididžiavimas Lietuvos pilietybe, žiniasklaida. Negatyvus, dramatiškas ir kritiškas straipsnių bei informacijos apie politikus ir valdžios institucijas pateikimas, kenkia politiniam pasitikėjimui (Imbrasaitė, 2011, p. 23). Viešajam valdymui vadovaujantys asmenys savo veiksmais turėtų užtikrinti atsiskaitomybę, asmenines teises, veiksmų atvirumą, pliuralizmą ir visose

organizacijose veikiančių asmenų integralumą. Kitaip tariant, pasitikėjimas kuriamas „iš viršaus“ nuosekliomis valstybinės politikos priemonėmis (Bučaitė & Amblotaitė-Mazeliauskienė, 2005, p. 77).

Išoriniai dalyvavimo veiksniai. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos apima ir **išorinius veiksnius**, kurie siejami su valdžios institucijų suteikiamais įgaliojimais atskiriems piliečiams ar jų organizacijai veikti. Išoriniai veiksniai šiame darbe suprantami kaip valstybės ir valdžios institucijų oficialiai nustatyti reguliaciniai „rėmai“, kuriuose organizacijos ir piliečiai gali dalyvauti viešojoje politikoje.

Remiantis **reguliaciniu išoriniu** įgalinimu, dalyvauti viešosios politikos formavimo procese, piliečiai turi tokias galimybes: pasinaudoti piliečių įstatymų leidybos, referendumų, peticijos iniciatyvos teise, susitikinant tiesiogiai su valdžios atstovais, politikais teikti pasiūlymus teisės aktų projektams, dalyvauti valdžios institucijų posėdžiuose, patariamose tarybose, teikti konsultacijas, pasiūlymus, paklausimus raštu ir gauti į juos atsakymus ir pan. Tačiau reikia paminėti, kad tose formaliuose taisyklėse numatyti ir tam tikri apribojimai, norint pasinaudoti aukščiau paminėtomis piliečių teisėmis: įstatymų leidybos ir referendumų iniciatyvos teisė siejama su griežtais procedūriniais reikalavimais, reikiamais surinkti parašų skaičiumi, trumpais terminais (pvz. inicijuoti referendumą, galima tik surinkus 300 tūkst. piliečių parašų per 3 mėnesius, peticijos turi būti atitinkamai paruoštos, dalyvauti valstybės ar kitų jos institucijų posėdžiuose piliečiai gali tik, kai yra formaliai pakviesti, dalyvavimas patariamose tarybose būtų galima, jei jos realiai egzistuotų ir pan.). Tai reiškia, kad bendradarbiavimas ir dalyvavimas grindžiamas įvairiomis nustatytais tvarkomis (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 92-93) Išsamiau teisės aktai, turintys įtakos piliečių dalyvavimui, bus aptariami antrame skyriuje.

Išorinis įgalinimas susijęs ir su politine decentralizacija, kurios tikslas – perduoti dalį savo funkcijų piliečių bendruomenėms, suteikti piliečiams ar jų išrinktiems atstovams daugiau įtakos priimant politinius sprendimus ar įgyvendinant viešąją politiką. Vienas tokių įgalinimo pavyzdžių - įvairios visuomeninės organizacijos. Joms, kaip piliečių institucijoms, sudarytos galimybės atstovauti visuomenės grupes arba perimti dalį įvairių valstybės funkcijų, tenkinant visuomenės poreikius. Išoriniai veiksniai dažnai siejami su visuomenės informavimu, konsultavimu, švietimu.

Kad piliečiai būtų politiškai aktyvūs, o nevyriausybinės organizacijos galėtų tinkamai atstovauti visuomenės ar jų grupių interesus, reikalingas **finansavimas**. Jei asmuo turi pakankamai lėšų tinkamam išsilavinimui, o organizacija – finansų žmogiškųjų išteklių pritraukimui, jie yra įgalinami veikti. Valstybės parama (*tiesioginė* – nustatant tam tikrą visuomenės grupių finansavimo mechanizmą iš biudžeto lėšų, atskirų programų, arba *netiesioginė* – įvairiomis priemonėmis suteikiant galimybes įgyti gebėjimus pritraukti lėšas) jei ir nėra pagrindinė, tačiau svarbi siekiant paskatinti piliečius dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 47-48).

1.4. Piliiečių dalyvavimo viešojoje politikos formavime formos ir problemos

Piliiečių dalyvavimo formos. Dauguma mokslininkų, tyrinėjančių piliiečių dalyvavimą viešajame valdyme pirminiais elementais analizėje laiko dalyvavimo formas, kurios, remiantis įvairiais kriterijais, gali būti labai skirtingos. Pasak Riekašiaus (2011), „*skirtingos dalyvavimo formos egzistuoja todėl, kad politinė veikla skiriasi piliečiams keliamais reikalavimais ir pačios veiklos pobūdžiu. Vieni veiksmai reikalauja daug pastangų ir gali reikalauti aukšto politinio išmanymo lygio; kitos politinio dalyvavimo formos yra gana rutiniškos. Dalyvavimo formos taip pat skiriasi savo tikslais*“ (Riekašius, 2011, p. 11).

5 lentelė. Piliiečių dalyvavimo formos pagal skirtingus kriterijus. Sudaryta autorės pagal (Kavaliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 193-197)

Kriterijus	Dalyvavimo formos
Pagal dalyvavimo poveikį politikos procesui laipsnį	Nedalyvavimas – simbolinis dalyvavimas – piliečių kontrolė
Pagal konflikto laipsnį	Konfliktinis – nekonfliktinis
Pagal kooperacijos su kitais buvimą ar nebuvimą	Individualus – kolektyvinis
Pagal pastangų ir iniciatyvos kiekį	Mažai – daug – truputis
Pagal reikalingus asmeninius resursus	Laikas – įgūdžiai – pinigai
Pagal dalyvavimo būdą	Tiesioginis – netiesioginis
Pagal veiksmo intensyvumą	Žemas – vidutinis – aukštas
Pagal legitimumą ir legalumą	Konvencinis – nekonvencinis
Pagal realų įsitraukimą į viešąjį valdymą	Tradicinis – bendradarbiaujantis

Teorijoje galima rasti ir daugiau politinio dalyvavimo formų ir jų klasifikavimo kriterijų, tačiau darbo tikslas nėra išsami piliiečių dalyvavimo formų teorinė analizė. Dėmesys koncentruojamas į dalyvavimo viešosios politikos formavime formas, kuriomis naudojasi piliečiai bei numato teisės aktai. Šiuo aspektu darbe aktualios konvencinio ir nekonvencinio, tradicinio ir bendradarbiaujančio dalyvavimo formos, taip pat dalyvavimo formos pagal poveikio politikos procesui laipsnį.

Konvencinis dalyvavimas – apima tai, kas priimtina visuomenei ir telpa į įstatymų rėmus t.y. kas yra legitimu ir legalu (balsavimas, dalyvavimas rinkiminėse kampanijose, partijų rėmimas, bendravimas su valdžios atstovais, bendruomenių problemų sprendimas, peticijų pasirašymas, piketai, protestai, streikai ir kt.). Riekašius (2011) konvencinio dalyvavimo veiksmus, kuriais piliečiai išreiškia ne palaikymą, o protestą, įvardija kaip *protesto politiką* (Riekašius, 2011, p. 25 - 26).

Nekonvencinis dalyvavimas – apima neoficialius streikus, pastatų užėmimą, transporto eismo trukdymą, atsisakymą mokėti mokesčius, smurto proveržius, turto gadinimą ir naikinimą, ginklų ar sprogstamųjų medžiagų naudojimą ir panašiai (Kavaliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 194).

Svarbus objektas diskusijai, tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu – kiek realiai piliečiai įtraukiami į viešąjį valdymą. Pagal šį kriterijų K.Callahan (2007) skiria tradicinį ir bendradarbiaujantį piliečių dalyvavimą:

Tradicinį dalyvavimą autorė apibūdina kaip politiškai ir socialiai sukonstruotą diskursą, kuriame valdžios atstovai patys sprendžia kada (dažniausiai kai sprendimai būna priimti) ir kokius piliečius kviešti deryboms. Toks dalyvavimas nėra efektyvus ir kelia konfliktus.

Bendradarbiaujantis dalyvavimas pasižymi pasitikėjimu, neformalumu, atvira dalyvių diskusija, pagarba kitokioms žinioms ir nuomonei. Jam būdingas bendras siekis ieškoti visiems priimtino sprendimo ir galimybė daryti įtaką tiek viešosios politikos procesui, tiek jo rezultatui (Jančaitytė, 2011, p. 293) remiantis Callahan, 2007) .

Fungas (2006) piliečių dalyvavimą suskirstė pagal įsitraukimo į grupes aspektą. Aukščiausiam laipsniui priskiriamas *savanoriškas* žmonių dalyvavimas, kai sudaromos galimybės įsitraukti visiems norintiems. Antrajam lygiui priskiriamos grupės, kuriose telkiami žmonės, *atrinkti* pagal tam tikrus kriterijus tam, kad būtų užtikrintas reprezentatyvumas. Žemiausiu įsitraukimo laipsniu laikomos grupės, kur buriasi žmonės *dėl konkretaus tikslo* – čia gali būti telkiami žmonės dėl kažkokių interesų ar turint specifinių tikslų (Fung, 2006, p. 67 - 68).

Arnstein (1969) pristatė „**Piliečių dalyvavimo kopėčias**“, kuriomis piliečių dalyvavimą sugrupavo pagal dalyvavimo viešajame valdyme lygius. Nors šį modelį Arnstein pateikė prieš penkiasdešimt metų ir šiandieną jis išlieka vienas iš dažniausiai taikomų modelių, analizuojant piliečių dalyvavimą ir kitus panašius socialinius reiškinius. Arnstein „kopėčios“ tarsi parodo, kurios piliečių dalyvavimo formos yra tik formalumas, o kada dalyvavimas gali turėti realią įtaką politikos procese.

Piliečių kontrolė	Piliečių kontrolė
Deleguota valdžia	
Partnerystė	
Nuraminimas	Nelemiantis dalyvavimas
Konsultavimas	
Informavimas	
Terapija	Nedalyvavimas
Manipuliavimas	

3 pav. Arnstein piliečių dalyvavimo „kopėčias“ (Arnstein, 1969, p. 117)

Pačioje Arnstein „kopėčių“ apačioje yra *manipuliacija ir terapija* – šie laipteliai apibūdina „nedalyvavimo“ lygmenį. Jų tikroji paskirtis – tai neprileisti piliečių prie dalyvavimo politikos procese, tuo tarpu galingiesiems leidžiama mokyti ir auklėti proceso dalyvius. Šiame lygyje piliečiai,

dažniausiai nėra iniciatyvūs dalyvaujant įvairiuose svarstymuose, savivaldybės prisiima „švietėjų“ rolę ir imituoja paramą gyventojams – piliečiais pasinaudojama tik dėl viešųjų ryšių politikos.

Kiti trys aukščiau einantys laipteliai – *informavimas, konsultavimas, nuraminimas* – laikoma simboliniu dalyvavimu „dėl akių“. Šis dalyvavimas taip pat nieko nelemia – tik suteikia teisę piliečiams išgirsti objektyvios informacijos, bendravimas dažniausiai būna formalus, vienpusis, be derybų, be atgalinio ryšio, pavėluotas tam, kad nebebūtų galimybės nieko pakeisti. Konsultuojantis piliečiai gali išsakyti savo nuomonę, bet tai neturi jokios įtakojančios galios politikos sprendimams.

Aukščiausias dalyvavimo lygis – *partnerystė, deleguota valdžia ir piliečių kontrolė* - apibūdina dalyvavimą, kai piliečiai turi galimybę derėtis ir daryti realią įtaką priimamiems sprendimams. *Bendradarbiavime* išryškėja piliečių veikla bendruomenėse, jų balsas tampa svaresnis, atsiranda daugiau argumentų ir spaudimas valdžiai. *Deleguota valdžia* pasireiškia piliečių dalyvavimu rinkimų kampanijose, kur tikisi politikų atskaitomybės, programų vykdymo, konkrečių problemų sprendimo. Valdžios atstovai jaučia spaudimą atsiskaityti, vykdyti įsipareigojimus, nes supranta, kad ateity gali būti neperrinkti. Aukščiausias laiptelis – *piliečių kontrolė*. Čia piliečiai gali būti ne tik rinkėjai, bet ir tikri politikos dalyviai – gali inicijuoti referendumus, patys spręsti, kokie įstatymai privalo būti valstybėje, ką reikia keisti, dalyvauti protesto politikoje, kas daro nemažą spaudimą valdžiai (Arnstein, 1969, p. 218-220).

Šis modelis – tai supaprastintas iliustravimas, atvaizduojantis perėjimus tarp dalyvavimo galimybių, tačiau toks skirstymas parodo, kad „kopėčių“ žemiausiame lygyje yra pasyvūs piliečiai, kuriuos valdžia kontroliuoja ir vienašališkai priima sprendimus, o „kopėčių“ viršuje – aktyvūs, kurie gali patys įtakoti sprendimus, o valdžia tampa tarsi pritiriamasis ir įgyvendinantis organas. Galima sakyti, kad piliečių dalyvavimo analizė pagal dalyvavimo laipsnį nusako piliečių ir valdžios santykį viešosios politikos procese.

El. dalyvavimas. Šiuolaikinių informacinių technologijų taikymas modernizuojant piliečių įtraukimą į viešosios politikos formavimą sąlygojo įvairių terminų atsiradimą: el. valdžia, el. valdymas, el. demokratija, el. dalyvavimas, el. paslaugos ir kt. El. dalyvavimas susijęs su visomis piliečių dalyvavimo praktikomis – informavimu, konsultacijomis ir aktyviu dalyvavimu, kurios yra grindžiamos informacinių technologijų naudojimu: naudojant tiek tradicinius elektroninius įrankius (el. pašta, socialiniai tinklus, internetines apklausas, forumus ir pan.) tiek specialiąsias dalyvavimą palengvinančias internetines platformas (E-demokratija, Elektroniniai valdžios vartai ir kt.). El dalyvavimas dažnai siejamas su priemone, sprendžiančia mažėjančio piliečių įsitraukimo į politinį gyvenimą problemą (Baločkaitė, Butkevičienė, Vaidelytė, & Vinogradnaitė, 2008, p. 6)

Piliečių ir valdžios bendradarbiavimo problemos. Piliečių dalyvavimas kaip pageidautina veikla įtraukiamas į daugelio šalių dokumentus ir teisės aktus, dažnai girdimi valdžios atstovus

pasisakymai, kviečiantys piliečius aktyviai išsakyti savo pozicijas, nuomones, problemas. Tačiau realybėje ne retai tai lieka tik formaliais gestais, o ne virsta efektyvaus dalyvavimo praktika.

Kalbant apie piliečių dalyvavimą savivaldoje, Junevičius ir Ereminaitė (2012) išskyrė šiuos problemiškesnius aspektus:

- informacijos teikimo problemos (sunku surasti reikiamą informaciją, pateikiama informacija neinformatyvi);
- nepanaudotos piliečių dalyvavimo savivaldoje galimybės (referendumai, bendruomenių tarybos ir pan.);
- projektų ir sprendimų vertinimo objektyvumo problema, valdžios sprendimų priėmimo nenusipėjamumas ir grįžtamojo ryšio iš valdžios institucijų nebuvimas;
- per didelis valdžios ir piliečių santykių formalizavimas: taisyklių, o ne galimybių akcentavimas;
- Lietuvoje iki šiol nėra numatytas aiškus piliečių įtraukimo į vietos valdžios sistemą mechanizmas ir neįvertinta galima šio įtraukimo politinė nauda, kas neskatina juos įsitraukti sprendimų priėmimo procese (Junevičius & Ereminaitė, 2012, p. 457).

Remiantis Valstybės audito ataskaita (2017) „Ar valstybės ir savivaldybių dalyvavimas valdant viešąsias įstaigas užtikrina naudą visuomenei“ nustatyta, kad dalis valstybės institucijų savo interneto svetainėse neskelbia viešųjų įstaigų veiklos ataskaitų. Piliečiams neužtikrinamas informacijos teikimas apie veiklą, teikiamas paslaugas, nepateikiami visuomenei aktualūs duomenys. Tokia situacija, kai visuomenei pagrindinės informacijos apie viešųjų įstaigų veiklą nėra atviros ir prieinamos, kelia abejonių piliečiams dėl įstaigų veiklos skaidrumo, paslaugų prieinamumo, kokybės ir konkurencingumo.

Visuomenei neretai tenka tik pasyvus vaidmuo, kaip žiūrovams ar balsuotojams, stebint politinius procesus – tarp rinkimų jie dažnai būna tik geresnių ar blogesnių viešųjų paslaugų gavėjai. Kaip pastebi Dahlas (1994), piliečiams gali būti sukurtos palankios sąlygos dalyvavimo valstybės valdyme rūpinantis nelabai reikšmingomis sritimis ar problemomis, o sprendžiant strategiškai svarbius klausimus jie gali būti negirdimi (Genys, 2012, p. 126). „Negirdėti“ žinant šiuolaikinių informacinių technologijų galimybes technologiškai neįmanoma. Pasak Laurėno (2014), negirdėti galima dviem prasmėmis: socialine „valdžios nesidalijimo“ prasme ir valdančiųjų įsitikinimo, kad jie, būdami „technologiškai geriau pasikaustę“, geriau žino, kaip spręsti viešąsias problemas“ (Laurėnas, 2014, p. 62; Laurėnas, 2014).

Kavoliūnaitė-Ragauskienė (2017) atkreipia dėmesį, kad piliečių mokymas ir informavimas (dažnai atliekamas per žiniasklaidos priemones) gali būti tendencingas: asmenims ir organizacijoms gali būti primetamas tam tikrų problemų aktualumas arba nuslepiami aktualūs, bet politiškai jautrūs klausimai. Tokiu būdu gali būti trukdoma įgalinti piliečius veikti nešališkai ir nepriklausomai (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017).

Politiniai lyderiai, ilgesnį laiką pabuvę politikais, pradeda save suvokti kaip profesionalius politikus, kurie ne tik praranda grįžtamąjį ryšį su juos išskėlusiais gyventojais, bet ir gyvena bijodami prarasti savo politinį statusą ir grįžti „atgal“ į paprastų piliečių gyvenimą (Bielskienė, 2016, p. 56).

Nors šiandieną neliko nei žiaurumo, nei smurto iš valstybės pusės, tačiau Genys (2012), remiantis atliktai tyrimais, teigia, kad piliečiai vis dar prisibijo galimų pilietinės veiklos pasekmių. Nedalyvavimas, pasak autoriaus, vis dar kyla iš elementaraus siekio užsitikrinti sau „ramų“ gyvenimą. Dalyvavimas gali turėti savo kainą – apnuoginami valdžios ir visuomenės santykiai, susiduriama su konfliktiškais tinklais, susiformavusiais bendradarbiaujant siaurų interesų grupėmis, valdžia dažnai nesiskaito ir nepripažįsta neformalių, tačiau bendruomeniniais principais susiformavusių piliečių grupių, veiklos (Genys, 2012, p. 133-134).

Būtina paminėti, kad aktyvesniam piliečių dalyvavimui būtina ir politinio dalyvavimo kultūra, kurios pokomunistinių valstybių piliečiai niekada nepažinojo (Dvorak, 2009, p. 52). Iš pažengusių demokratiškosios šalies galima perkelti teisės aktus, rinkos dėsnius, bet dalyvavimo kultūrą integruoti nėra taip paprasta – to reikia mokytis.

2. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Nagrinėjant piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje, būtina aptarti egzistuojančią teisinę bazę, kuri suteikia piliečiams teisę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese. Įvairios tarptautinės sutartys ragina šalis nars sudaryti sąlygas, nustatyti formas ir užtikrinti galimybes savo piliečiams įsitraukti į demokratinius procesus.

Europos Komisijos Baltojoje knygoje dėl Europos Sąjungos valdymo išskirti principai, kuriais grindžiama demokratija ir teisinės valstybės samprata valstybėse narėse. Tarp pagrindinių demokratijos principų minimas ir *piliečių dalyvavimas*, kuris turi būti užtikrintas visuose viešosios politikos etapuose, nuo sampratos iki įgyvendinimo ir vertinimo. Kokybiškesnis piliečių dalyvavimas, gali daryti įtaką pasitikėjimui, institucijomis vykdančiomis viešąją politiką. Piliečių dalyvavimas priklauso nuo institucijų, vadovaujantis integraciniu požiūriu.

Europos vietos savivaldos chartijoje teigiama, kad „*piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus – vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos valstybės Europos Tarybos valstybės narės ir kad ši teisė tiesiogiai gali būti įgyvendinama būtent per vietos valdžios institucijas*“. Yra nemažai tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką, tačiau šiame darbe išsamiau nagrinėjami tik pagrindiniai nacionaliniai teisės aktai.

Kurti savo valstybę Lietuvos gyventojams garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios esminius principus detalizuoja nacionaliniai įstatymai. Pagrindiniai jų yra šie:

- LR Savivaldos įstatymas;
- LR piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas;
- LR susirinkimų įstatymas;
- LR teisėkūros pagrindų įstatymas;
- LR nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.

Pagrindinės šių paminėtų teisės aktų nuostatos, susijusios su piliečių įsitraukimu, pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė: Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime įteisinimas nacionaliniuose teisės aktuose (sudaryta autorės)

ĮSTATYMAS	ĮSTATYMO TEIGINIAI
LR KONSTITUCIJA	<p><i>2 str. Lietuvos valstybę kuria Tauta.</i></p> <p><i>4 str. Aukščiausių suverenų galių Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus.</i></p> <p><i>5 str. Valdžios įstaigos dirba žmonėms.</i></p> <p><i>9 str. Svarbiausi valstybės ir Tautos klausimai sprendžiami referendumu</i></p> <p><i>33 str. Piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus.</i></p> <p><i>38 str. Piliečiams laiduojama laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ir asociacijas.</i></p> <p><i>68 str. Įstatymų leidybos galių turi taip pat Lietuvos respublikos piliečiai.</i></p>
LR VIETOS SAVIVALDOS ĮSTATYMAS	<p><i>4 str. 9 d. (...) Savivaldybės institucijos sudaro sąlygas gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas (...)</i></p> <p><i>4 str. 12 d. Reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę. Savivaldybės gyventojai (...) turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus (...)</i></p> <p><i>36 str. 1 d. Gyventojai savo nuomonę viešųjų savivaldybės reikalų tvarkymo klausimais gali pareikšti dalyvaudami vietos gyventojų apklausoje (...)</i></p>
LR PILIEČIŲ ĮSTATYMŲ LEIDYBOS INICIATYVOS ĮSTATYMAS	<p><i>2 str. 1 d. 50 tūkstančių LR piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą ir jį Seimas privalo svarstyti.</i></p> <p><i>2 str. 2 d. Ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų turi teisę teikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją</i></p> <p><i>21 str. Iniciatorių atstovai turi teisę dalyvauti ir pasakyti savo nuomonę Seime visų iniciatyvos projekto pateikimo, svarstymo ir priėmimo stadijų metu.</i></p>
LR SUSIRINKIMŲ ĮSTATYMAS	<p><i>1 str. Piliečiai turi teisės rinktis be ginklo į taikius susirinkimus (...)</i></p> <p><i>3 str. (...) susirinkimą ar pavienio asmens akciją gali organizuoti (...) sukakę 18 metų veiksnius Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai</i></p>
TEISĖKŪROS PAGRINDŲ ĮSTATYMAS	<p><i>7 str.</i></p> <p><i>2 d. Su visuomene turi būti konsultuojamasi laiku ir dėl esminių klausimų (konsultavimosi efektyvumas), taip pat tiek, kiek yra būtina (konsultavimosi proporcingumas).</i></p>
LR NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ PLĖTROS ĮSTATYMAS	<p><i>5 str. 2 d. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, gavusios nevyriausybines organizacijos prašymą raštu derinti rengiamus teisės aktų projektus, privalo konsultuotis su prašymą pateikusia organizacija Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.</i></p>

Išanalizuotuose LR teisės aktuose išskirti teiginiai suteikia galimybę daryti prielaidą, kad piliečiams yra suteikiamos palankios sąlygos vienytis, dalyvauti viešosios politikos formavimo procesuose bei inicijuoti naujų įstatymų leidybą. Kadangi šio darbo tikslas išsiaiškinti piliečių vaidmenį Kretingos rajono savivaldybėje, būtina apžvelgti Kretingos rajono savivaldybės Tarybos veiklos reglamentą – kokios galimybės vietos gyventojams įsitraukti į politikos procesus numatytos šiame savivaldos teisės akte (8 lentelė).

7 lentelė. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje įtvirtinimas Kretingos rajono savivaldybės Tarybos reglamente (sudaryta autorės)

KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBOS REGLAMENTAS
<i>17 punktas. Asmenys gali (...) dalyvauti Tarybos posėdyje (...)</i>
<i>20 punktas. (...) praneša gyventojams (...), kai svarstomi klausimai yra susiję su jo atstovaujama gyvenamosios vietovės bendruomene.</i>
<i>132 punktas. (...) Savivaldybės gyventojai su posėdžių protokolais, jų priedais, Tarybos sprendimų projektais bei galiojančiais Tarybos sprendimais gali susipažinti Savivaldybėje (...) ir Savivaldybės interneto svetainėje.</i>
<i>139 punktas. Komitetų posėdžiai yra atviri. Komitetų darbe patariamąjo balso teisėmis gali dalyvauti visuomenės atstovai (...)</i>
<i>146.5 punktas. Komitetai nagrinėja gyventojų (...) prašymus bei skundus (...) perduoda Savivaldybės administracijos direktoriui, merui arba pateikia svarstyti Tarybai;</i>
<i>154.3 punktas. Komitetai turi teisę pateikti Tarybai siūlymus, kad Tarybos sprendimų projektai bei kiti Savivaldybės gyventojams ir juridiniams asmenims svarbūs klausimai būtų pateikti svarstyti visuomenei.</i>
<i>174 punktas. Tarybos sudaromų Komisijų nariais gali būti: (...) gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovai (...) Etikos komisijoje ir Antikorupcijos komisijoje (...) visuomenės atstovai turi sudaryti ne mažiau kaip 1/3 komisijos narių.</i>
<i>227 punktas. Meras savo kompetencijos klausimais gali sudaryti darbo grupes (...) ir visuomenės atstovų.</i>
<i>309 punktas. Gyventojai (...) pastabas ir pasiūlymus dėl biudžeto projekto teikia 7 dienas nuo projekto paskelbimo dienos (...)</i>
<i>329 punktas. (...) Tarybos ataskaitą tiesiogiai gyventojams meras turi pateikti (...)</i>
<i>338 punktas. Gyventojai savo nuomonę (...) gali pareikšti dalyvaujant vietos gyventojų apklausoje (...)</i>
<i>339 punktas. Apklausoje rezultatai yra patariamąjo pobūdžio.</i>
<i>317 punktas. Meras, mero pavaduotojas, Savivaldybės kontrolierius privalo asmeniškai priimti gyventojus</i>
<i>325 punktas. Prašymai, kurie (...) netenkina pareiškėjų, (...) gali būti svarstomi Tarybos posėdyje.</i>

Kretingos rajono Tarybos reglamente nemažai punktų, kur minimos gyventojų galimybės dalyvauti rajono viešojoje politikoje, tačiau reikia pažymėti, kad daugiausia tai apima gyventojų teisę būti informuotais ir išreikšti nuomonę, kuri yra tik patariamąjo pobūdžio.

3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOSIO POLITIKOS FORMAVIME PRAKTIKA

KITOSE ŠALYSE

Šioje dalyje apžvelgiamos piliečių galimybės reikštis viešojoje politikoje ir gerosios dalyvavimo praktikos kitose pasaulio šalyse. Remiantis duomenų šaltų analize, kiekvienoje šalyje nuolat vertinama pilietinės erdvės būklė. Pilietinės visuomenės organizacijų aljanso „Civicus“ oficialiame internetiniame

puslapyje nuolat teikiama duomenys leidžia palyginti šalis ir pilietinės erdvės sąlygas, kurios skirstomos į: atviras, susiaurėjusias, trukdomas, sutramdytas ir uždarytas.

■ – uždaryta, ■ – sutramdyta, ■ – trukdoma, ■ – susiaurėjusi, ■ – atvira

4 pav. Pasaulio šalys pagal atvirumą pilietinei veiklai. Šaltinis: <https://monitor.civicus.org/>.

Atvira valstybė leidžia piliečiams nesibaiminant kurti įvairias asociacijas, reikšti savo nuomonę ir skleisti informaciją viešose vietose be apribojimų. Valdžios institucijos toleruoja piliečių kritiką, bei sudaro galimybes atviriems ir tvirtiems dialogams. Policija gina viešus protestuotojus, o susirinkimų laisvę griežtai reglamentuoja tarptautinės teisės normos. Atviroje valstybėje žiniasklaida yra laisva, o piliečiams nesunkiai pasiekama valdžios informacija.

Susiaurėjusi valstybė leidžia asmenims ir pilietinės visuomenės organizacijoms pasinaudoti savo teise į asociacijas, susirinkimus ir žodžio laisvę. Tačiau piliečių teisių pažeidimai vyksta. Protestai vyksta ramiai, tačiau dėl saugumo galimas perteklinis jėgos panaudojimas (ašarinės dujos, guminės kulkos) prieš taikius demonstrantus. Žiniasklaida laisvai platina informaciją, o valstybė griežtu reglamentavimu pažeidžia spaudos laisvę, taip pat galimas spaudimas iš politikų.

Trukdomoje valstybėje valdininkai ir įgaliojti asmenys piliečiams taiko praktinius ir teisinius apribojimus pagrindinėms piliečių teisėms. Piliečių kuriamos organizacijos egzistuoja, tačiau valdžia kenkia joms naudodama neteisėtą sekimą, biurokratinį priekabiavimą, mažėjančius viešuosius pareiškimus. Piliečiai gali susirinkti taikiai, tačiau jų atžvilgiu naudojama perteklinė jėga, kurią taikių gyventojų atžvilgiu taiko teisėsauga. Kalbant apie žiniasklaidos problemas, galima teigti, kad tokioje valstybėje spaudos laisvė apribota, o žurnalistai gali būti gąsdinami, jie susiduria su fizinėmis atakomis bei kriminaliniais šmeižto kaltinimais, kurie skatina savicenzūrą.

Sutramdytoje valstybėje piliečių erdvė yra labai suvaržyta. Aktyvūs piliečiai ir pilietinės visuomenės nariai, kritikuojantys valdžią rizikuoja būti sekami, įbauginami, jiems gali būti atimta laisvė, gali būti sužaloti ar net mirti. Tokioje valstybėje visuomenės organizacijos egzistuoja, tačiau

joms nuolat trukdoma. Piliečių, kurie dalyvauja taikiuose protestuose atžvilgiu taikoma pernelyg didelė jėga, įskaitant šaudymą, masinį suėmimą bei sulaikymą. Žiniasklaida yra tramdoma reidais, fiziniais išpuoliais bei teisiniu priekabiavimu. Žiniatinklio svetainės ir socialinės žiniasklaidos platformos yra blokuojamos, o internetinis aktyvumas – kontroliuojamas.

Uždara valstybė pasižymi pilnu uždarymu teisėje ir praktikoje. Dominuoja baimės ir smurto atmosfera, kurioje galintiems valstybės veikėjams leidžiama nebaudžiamai piliečius įkalinti, rimtai sužeisti, ar net užmušti už tai, kad bandė jungtis ir taikiai ginti savo teises. Valdžios kritika draudžiama, beveik nėra žiniasklaidos laisvės. Internetas cenzūruotas, o internetinė valdininkų kritika, gali užtraukti griežtas sankcijas (Civicus, 2018).

Naujausiais 2018 m. duomenimis Lietuva, kartu su kitom vakarų šalimis JAV, Jungtinėmis karalystėmis, Vokietija, Skandinavijos šalimis ir kt., pripažinta atvira valstybe pilietinei visuomenei veikti, kai tuo tarpu kaimyninės šalys Lenkija ir Latvija nusileidžia atvirumu laisvai piliečių raiškai.

Kaip vieną aukščiausią demokratijos pasiekimą įtraukiant piliečius į viešosios politikos formavimą galima laikyti dalyvaujimąjį biudžetą. Dalyvaujamas biudžetas – tai gyventojų įtraukimo į sprendimo priėmimo būdas, kada piliečiai turi galimybę spręsti, kur panaudoti dalį miesto biudžeto lėšų. Tai skatina valdžios ir piliečių bendradarbiavimą, leidžia skaidriai, efektyviai ir tikslingai panaudoti turimus finansinius. Pirmas toks biudžetas pasaulyje buvo įgyvendintas 1989 m. Porto Allegre mieste Brazilijoje, kai miestui esant ant bankroto ribos, nusivylusiems vietos gyventojams buvo pasiūlyta dalyvauti formuojant miesto biudžetą ir spręsti, kaip leisti savivaldybės lėšas (Transparency International, 2018). Vienas iš dalyvaujamojo biudžeto pradininkų Brazilijoje, Ubiratán de Souza, teigia, kad dalyvaujamas biudžetas „*tai tiesioginis procesas, laisvai ir visuotinai demokratijai, kai žmonės gali diskutuoti ir išsirinkti viešąjį biudžetą ir politiką*“ (Cabannes, 2004, p. 20), Šiuo metu suskaičiuojama apie 1,5 tūkst. dalyvaujamųjų biudžetų įvairiuose pasaulio miestuose. Šis demokratijos reiškinių pavyzdys dažnai pateikiamas kaip geroji praktika Europoje ir pasaulyje.

Geroji praktika Europoje. Tarp gerųjų piliečių dalyvavimo formuojant viešąją politiką praktikų Europoje minima Serbija. Serbijoje esanti Paračino savivaldybė, remiantis „Transparency Serbia“ duomenimis, 2015 ir 2016 metais paskelbta skaidriausia. To priežastimi laikomas piliečių aukšto lygio dalyvavimas savivaldybės metinio biudžeto kūrimo procese. Visi gyventojai nuo 16 metų, gali dalyvauti biudžeto svarstymuose. Savivaldybių institucijos organizuoja atvirus biudžeto svarstymus visuose 35 savivaldybės teritorijoje esančiuose kaimuose. Klausimynai skelbiami vietos radijo stotyje ir per socialinius tinklus, siekiant informuoti piliečius apie klausymo vietą ir laiką. Taip pat administracija skiria tam tikrą pinigų sumą, kurią piliečiai galėtų panaudoti savo idėjoms. Vietos gyventojai yra glaudžiai susiję su apylinkių planavimu bei plėtra (New social initiative, 2017).

Suomijoje politikos ir įstatymų leidybos proceso tikslas – įtraukti kuo daugiau piliečių į viešą diskusiją svarstant naujus įstatymus, ir jų idėjas pateikti vyriausybės sprendimo priėmimo proceso

metu. Diskusijos dažniausiai vykdomos internete. Vyriausybė inicijavo įstatymų revoliuciją, kuria buvo siekiama nustatyti naują internetinės platformos įstatymą dėl kelių eismo taisyklių.

Makedonijoje Skropjės miestas ir jo savivaldybė bei Makedoniečių tarptautinio bendradarbiavimo centras, sukūrė mechanizmą leidžiantį asmenims ir grupėms dalyvauti politikos formavimo procesuose dalyvaujant asamblėjose, savivaldybių komisijose ir darbo grupėse. Savivaldybė bendrauja su vietos pilietinės visuomenės organizacijomis ir per jas skatina žmones aktyviau dalyvauti visuose politikos formavimo etapuose. Projektą finansavo JAV (New social initiative, 2017).

Kroatijoje Sisak mieste 2013 metais buvo įsteigta žmonių su negalia komisija. Komisija įsteigta vadovaujantis „Nacionaline neįgaliųjų galimybių integravimo strategija“ ir kitais vietiniais bei tarptautiniais dokumentais. Komisijos tikslas – sukurti vietinę strategiją bei padėti įgyvendinti ir palaikyti neįgaliųjų teises Sisakoje. Komisija susirenka ne rečiau nei kartą per tris mėnesius. Institucijų ir asmenų su negalia informavimas bei bendravimas su jais yra labai svarbus Komisijai perduodant svarbią informaciją apie neįgaliuosius. Komisija taip pat skatina supratingumą apie neįgaliųjų iššūkius platesnėje bendruomenėje. Neįgaliųjų rekomendacijos nuolat kaupiamos naudojant įvairias priemones: interviu, fokus grupes, stalo diskusijas, NVO ataskaitas, dokumentų tyrimuose (New social initiative, 2017).

Daugelis nacionalinių, regioninių bei vietos valdžios institucijų, naudoja elektroninį dalyvavimą (E-dalyvavimas) kaip priemonę, skatinančią skaidrumą ir atskaitomybę, pritraukiančią piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Elektroninės priemonės (E-priemonės) leidžia sumažinti išlaidas susijusias su taisyklių priėmimu ir susipažinimu. Elektroninė konsultacija (E-konsultacija) padeda anksti nustatyti visuomenės lūkesčius, siekiant išvengti klaidų. Elektroninė valdžia (E-valdžia) labai populiari visame pasaulyje interneto ir mobiliojo ryšio platforma pagerinanti paslaugų teikimą ir kokybę piliečiams bei gauti paslaugas verslui ir dalyvauti viešų konsultacijų procesuose (New social initiative, 2017).

Geroji praktika pasaulyje. Tarp gerųjų piliečių įtraukimo į viešąją politiką praktikų pasaulyje galima išskirti JAV. Niujorke, suteikta reali galia žmonėms. Tai įvardinama kaip nauja demokratijos rūšis. Gyventojai 2013-2014 metais sprendė kaip išleisti 14 milijonų dolerių mokesčių mokėtojų pinigų. Bendruomenių nariai keičiasi idėjomis, projektus teikia kaip pasiūlymus ir balsuoja, kurias pateiktas idėjas finansuoti. Rio de Žaneiro mieste yra sukurta platforma, kurioje kiekvienas pilietis gali pateikti idėjas, kaip pagerinti savo miestą. Platformoje išvardinta daugybė programėlių ir pasiūlymų, idėjų, kurios jungtų miesto rajonus. Naudotis paprasta, nes projektai suskirstyti į kategorijas, o dėl geriausių idėjų balsuojama internetu. Rio de Žaneiro žmonės tokiu būdu išsirenka geriausias idėjas, o miestas valdžia atsakinga už projektų įgyvendinimą (Building Change trust, 2014).

Kaip gerosios praktikos pasaulyje pavyzdys pateikiamas Indijos atvejis - čia visuomenės aktyvistė norėjo politikams pateikti ilgalaikės kovos su korupcija politiką. Aktyvistė Ana H. Pakvietė

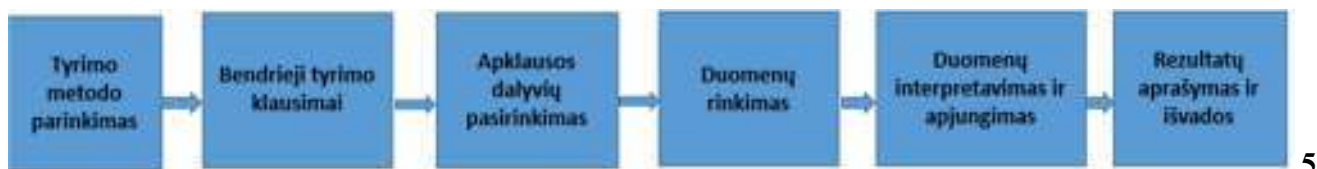
žmones prisijungti prie judėjimo, skambinant į vietinį numerį ir užfiksuojant praleistą skambutį. Palaikymas judėjimui buvo didžiulis - sulaukta 35 mln. skambučių per dvi savaites. Remiantis novatorišku veikėjos ir jos komandos darbu, buvo suskurta nemokama mobilioji peticijų priemonė „Crowdring“. (Building Change trust, 2014).

4. TYRIMO PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOJOJE POLITIKOJE KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖJE REZULTATŲ ANALIZĖ

4.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Tyrimo metodas. Siekiant kuo išsamiau išanalizuoti piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje ir išsiaiškinti kokie veiksniai lemia piliečių aktyvumą, darbe pasirinktas **kokybinis tyrimo metodas**. Kokybiniai tyrimai dažniausia padeda suprasti ir interpretuoti socialinius reiškinius, nesiekia reprezentatyvumo ir dažniausiai atliekami, kai nėra žinoma, kokie veiksniai ir priežastys lemia tam tikrą žmonių elgesį ar reiškinį. Kaip pažymi Gaižauskaitė, Valavičienė (2016), kokybinio tyrimo metu vyksta tarsi „vaikščiojimas pirmyn-atgal“ tarp proceso žingsnių, kas rodo, kad tyrimo metu priimti sprendimai nuolat peržiūrimi, atsižvelgiama į tai, kas atrandama skirtinguose etapuose, ypač renkant duomenis (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016, p. 22-23).

Šio darbo empirinis tyrimas buvo atliekamas pagal schemą (žr. 5 pav.):

5 pav. Kokybinio tyrimo proceso etapai (sudaryta autorės)

Duomenų rinkimui pasirinktas apklausos žodžiu būdas – **interview**. Bendrąja prasme interview suprantamas kaip tiesioginis bendravimas tarp tyrėjo (duomenų rinkėjo) ir duomenų teikėjo (respondento), užduodant klausimus ir į juos atsakant. Pasak Luobikienės (2007), interview geriausiai leidžia priartėti prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijos apibrėžimo ir realybės suvokimo (Luobikienė, 2007).

Pagal interview klausimyno struktūruotumą darbe bus naudojamas **iš dalies struktūrizuotas interview**. Šio apklausos būdo esmė ta, kad pagrindiniai klausimai, apklausos gairės ar preliminari jų tvarka paruošiami iš anksto, tačiau jie gali kisti kiekvieno interview metu – dėmesio centre išlaikomas tyrimo tikslas ir su juo susiję klausimai, tačiau tuo pačiu metu sudaromos galimybės užduoti papildomus klausimus, kylančius interview metu. Tyrėjas papildomus klausimus gali užduoti jeigu:

- interview metu pastebi, kad remiantis sudarytais klausimais tema neatskleidžiama galutinai;

- siekiant surinkti daugiau informacijos jeigu respondentas išsamiai neatsako į pateiktus klausimus;
- jeigu tyrėjas pastebi, kad respondentas negali, nenori arba vengia tiesiogiai atsakyti į pateiktą klausimą. Tokiu atveju tyrėjas gali grįžti prie klausimo pateikdamas kitokią formuluotę. (Morkevičius, Telešienė, Žvaliauskas, 2016).

Norint kuo išsamiau išnagrinėti piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime ir atsakyti į pagrindinį šiame darbe keliamą klausimą – sudaryti keturi teminiai tyrimo klausimai (žr. 9 lentelė).

8 lentelė. Teminiai interviu klausimai (sudaryta autorės)

Teminis klausimas	Ką norime sužinoti
Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?	Koks pačio piliečio politinio efektyvumo daryti įtaką įvertinimas. Koks požiūris į dalyvavimo politikoje svarbą.
Kokiomis formomis piliečiai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese Kretingos rajono savivaldybėje?	Nustatyti piliečių informuotumą apie galimybes įsitraukti į viešąją politiką. Sužinoti, kokiomis dalyvavimo formomis naudojama dažniausiai.
Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje?	Kokios prielaidos labiausiai lemia gyventojų dalyvavimą viešojoje politikoje.
Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?	Kokias problemas reikia spręsti, norint didinti gyventojų aktyvumą ir įsitraukimą į viešąją politiką.

Priešingai nei kiekybinės apklausos klausimynai, kokybinio interviu klausimynas nėra tas dokumentas, kuris tyrimo metu nesikeičia. Klausimai respondentams ruošti remiantis teorinėje dalyje atskleistais piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime aspektais bei naudojantis Tarptautinio socialinio tyrimo programos (ISSP) klausimynais. Numatytos „dviejų sluoksnių“ interviu gairės: sudarytas pagrindinių klausimų sąrašas ir jų viduje detalizuoti konkretesni klausimai, respondentų atsakymams pamatuoti naudota Likerto skalė nuo 1 iki 5 (žr. 1 priedas).

Tyrimo dalyvių atranka – tai labai svarbus interviu tyrimo proceso elementas, kuris turi įtakos tyrimo kokybei ir keliamo darbo tikslo įgyvendinimui. Atrenkant respondentus, buvo keliamas klausimas: kas galėtų suteikti daugiausia reikalingos ir esminės informacijos apie piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje Kretingos rajono savivaldybėje? Taip pat buvo laikomasi ir kito esminio principo – tai respondentų įvairovė, kuris reiškia, kad siekiama atrinkti tokius tyrimų dalyvius, kurie turėtų reikšmingai skirtingas patirtis ir atstovauti su tiriamu atveju susijusių pozicijų įvairovę (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016, p. 38). Atsižvelgiant į paminėtas nuostatas, pasirinkta atlikti interviu su trimis Kretingos rajono politikais ir trimis piliečių atstovais.

Kretingos rajono Taryboje gyventojus atstovauja tiesiogiai išrinkti 25 tarybos nariai. Tyrime sutiko dalyvauti trys patyrę politikai, kurių patirtis Kretingos rajono Taryboje nuo aštuonių iki aštuoniolikos metų. Visi savo politinėje karjeroje dirbo valdančiojoje daugumoje, tik vienas jų vieną kadenciją buvo opozicijoje. Visi politikai priklauso skirtingoms politinėms partijoms. Tai trys vyrai, kurių amžius 45 – 65 metų ribose.

Piliečių požiūrį šiame tyrime atstovavo trys aktyvūs Kretingos rajono gyventojai – dvi moterys ir vienas vyras, kurių amžius 25 – 45 metų ribose. Visi piliečių atstovai turi kelerių metų patirties bendraujant su rajono politikais ir atstovaujant bendruomenių, visuomeninių organizacijų ar tam tikrų visuomenės grupių interesus Kretingos rajono savivaldybėje.

Atliekant interviu buvo laikomasi pagrindinių **etikos principų**:

- 1) suteikti pakankamai išsamios informacijos respondentui apie tyrimą iki apsisprendimo dalyvauti jame;
- 2) gerbti tyrimo dalyvio asmens nepriklausomybę ir jo laisvę dalyvauti ar atsisakyti dalyvauti tyrime;
- 3) saugoti tyrimo dalyvių privatumą, konfidencialumą bei anonimiškumą.

Duomenų rinkimas. Visi interviu, respondentams sutikus, buvo įrašyti į diktofoną. Vidutinė interviu trukmė 32 minutės. Siekiant kuo patogiau ir išsamiau apdoroti gautus duomenis pagal interviu garso įrašą buvo atliktas pažodinis interviu išrašas. Tačiau siekiant apsaugoti interviu dalyvius nuo viešinimo ir korektiškai pateikti tyrimo rezultatus, remiantis Gaižauskaitės, Valavičienės (2016) rekomendacijomis gauti duomenys buvo nuasmeninti: vietoj vardų ir pavardžių respondentams priskirti konkretūs kodai (žr. 10 lentelė).

9 lentelė. Respondentų kodavimas (sudaryta autorės)

Eil.Nr	Respondentas	Kodas
1.	Politikas	V1
2.	Politikas	V2
3.	Politikas	V3
4.	Piliečių atstovas	P1
5.	Piliečių atstovas	P2
6.	Piliečių atstovas	P3

Pateikiant citatas išimta bet kokia informacija, kuri leistu identifikuoti asmens tapatybę. Buvo pakeisti tam tikri pavadinimai, kontekstai ir išimti pasisakymai apie vienkartinis, rezonansinius įvykius Kretingos rajone, kurie suteiktų galimybę identifikuoti konkrečius asmenis (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016, p. 60).

4.2 Tyrimo rezultatų analizė

Kaip pateikta teorinėje dalyje, piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje padeda geriau suprasti visuomenės problemas, turi įtakos priimamų sprendimų kokybei, teigiamai pakreipia viešosios politikos procesą, didina piliečių ir valdžios pasitikėjimą. Pasak Heldo (2002), „*demokratija būtų visiškai verta savo vardo, jeigu piliečiai turėtų realią galimybę būti aktyvūs*“ (Held, 2002, p. 361). Atliekant tyrimo analize vadovaujamosi principu, kurį rekomenduoja Nefas (2012), kad nagrinėjant demokratijos procesus svarbu taikyti ne tik mokslininkų apibrėžtus formaliuosius tyrimo metodus, bet ir metodą, kurį turime kiekvienas savyje t.y. savo asmeninį suvokimą ir santykio suradimą su realiais demokratiją lemiančiais procesais, kurie vyksta šalia mūsų (Nefas, 2012, p. 841).

Siekiant išanalizuoti kokie veiksniai turi įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui Kretingos rajono savivaldybėje, buvo atliktas politikų ir piliečių atstovų interviu būdu gautų duomenų analizė. Analizė buvo daroma remiantis interviu klausimyne numatytais teminiais klausimais (žr. 9 lentelė), išskiriant atskiras kategorijas.

Sąvokų tyrimo analizėje operacionalizavimas:

1. Sprendimų priėmimas: analizėje laikomasi nuostatos, kad sprendimų priėmimas vyksta visą politikos formavimo ciklą: sprendžiama ką laikyti problema, sprendžiama kokias alternatyvas svarstyti ir pan.
2. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: tyrimo analizėje piliečių dalyvavimas laikomas efektyviu, kai piliečiai laisvai reikšdami savo valią gali daryti realų poveikį viešosios politikos procesui.

Norint išsiaiškinti respondentų požiūrį į **piliečių dalyvavimo efektyvumą** buvos suformuluotas pirmas teminis klausimas: „*Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?*“. Analizuojant gautus duomenis ir vertinant piliečių dalyvavimo efektyvumą, išskirtos trys kategorijos: piliečių galimybė laisvai išreikšti nuomonę, piliečių galimybė daryti įtaka viešajai politikai ir piliečių poveikio sprendimų priėmimui laipsnis

10 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė laisvai pareikšti nuomonę (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Galimybė laisvai pareikšti nuomonę	Gali laisvai	(...) turi galimybę laisvai pareikšti nuomonę, bet to nedaro (V3) Pareikšti nuomonę žmonės gali tikrai laisvai, nemanau, kad tam yra kokių kliūčių (V1)
	Teoriškai gali	Sako, kad galim, bet jei galėtumėm, žmonės nebūtų pasyvūs (P1) Teoriškai sąlygos sudarytos, praktiškai jos minimalios (P2) Gali, bet nėra paprasta eiliniam žmogui (P3) Formaliai gali, bet tave gerokai atstumia (V2)

Dauguma respondentų mano, kad teoriškai galimybės laisvai išsakyti nuomonę yra, bet „žmonės nelabai (...) nori ir nelabai valdžia priima“ (P2) ir pripažįstama, jog „tas kelias, kad išsakyti nuomonę yra gana ilgas, žmonės pavargsta“ (V3). Taip pat atkreiptas dėmesys, kaip piliečiai jaučiasi „kai prasideda manipuliavimas ir stūmimas į kampą“ (V2) arba kai apibūdinami „amžinai nepatenkintais gyventojais“ (P3). Galima teigti, kad piliečiai žino apie savo teorines galimybes laisvai reikšti nuomonę, tačiau tų galimybių nelaiko lengvai įgyvendinamomis, nes kaip teigia ekspertas V2, „yra įvaldyti visi manipuliaciniai svertai, kad kiek įmanoma užmigdyti piliečius apskritai“ (V2).

Norint tiksliau įvertinti ir išmatuoti tyrimo dalyvių požiūrį, buvo paprašyta įvertinti balais galimybę laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje (žr. 12 lentelę).

11 lentelė. Galimybės laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais
(sudaryta autorės)

Kaip laisvai Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę?							
Respondentai	V1	v2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Balai nuo 1 iki 5 Kai 1 – negali pareikšti nuomonės, 5 – visiškai laisvė	5	3	4	2	3	3	
Vidurkis pagal respondentų grupes	4			2,67			3,33

Kaip matome iš gautų įvertinimų, politikai galimybę laisvai išsakyti nuomonę vertina geriau, nei piliečiai. Bendras vidutinis balas (3,33) rodo, kad tyrimo dalyviai mano, kad galimybė laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajone yra didesnė, nei vidutinė. Tačiau reikia pastebėti, kad palyginus neaukštam šio rodiklio vertinimui įtakos galėjo turėti ne pačios laisvės suvaržymas, bet ir žinių trūkumas, nes kai kurie žmonės „nesupranta kodėl turėtų eiti, kur turėtų eiti ir ką turėtų sakyti“ (P2) bei neigiama dalyvavimo patirtis, nes „vieną kartą susidūrus su neigiamu požiūriu, kitą kartą pagalvoji, ar verta“ (P3). Piliečių patirtis ir žinios gali lemti jų požiūrį į dalyvavimo perspektyvas, nes tai turi įtakos pasitikėjimui savo galimybėmis ir valdžia – pasak Matonytės (2004) sprendimas pasitikėti iš esmės yra strateginis ir pagrįstas patirtimi arba žiniomis (Matonytė, 2004, p. 28).

Įvertinus galimybę pareikšti nuomonę, svarbu išsiaiškinti, kiek pareikšta piliečių nuomonė gali turėti įtakos politikų sprendimams (žr. 13 lentelę).

12 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė daryti įtaką politikų sprendimams (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Galimybė daryti įtaką politikų sprendimams	Minimali įtaka	„Galimybė kažką pakeisti labai minimali“ (V3) „Daromą įtaką vertinčiau labai silpnai (...)“ (V1) „(...) pats minimaliausias procentas“ (P3) „(...) įtakos gali daryti minimaliai“ (P2) „Labai maža tikimybė kažką pakreipti sava linkme (...)“ (P1)
	Gali turėti įtakos	„Gali turėti įtakos, jei tik norėtų“ (V2)
	Gali, jei kreipiasi daugiau žmonių	„Jei sugebi suformuoti nuomonę grupei žmonių, susirinkimai, parašai – tada gali atkreipti dėmesį“ (V3) „Įtakoti galima, kai ateinama nebent su šimtais parašų, su nenuginčijamais argumentais“ (P3) „(...)jei nueina grupė žmonių, tada dar yra kreipiamas dėmesys (...)“ (P1)

Dauguma respondentų galimybę daryti įtaką valdžios sprendimams vertino skeptiškai – „žmonių surinkti parašai po įvairiais dokumentais nėra laikoma pagrindu, į kurį valdžia turėtų įsiklausyti“ (V1), „dažnai sakoma per vėlu“ (P3), o jei tai tik vieno ar kelių žmonių nuomonės „jos tik paklausoma“ (V3), „nuraminama tam kartui, o paskui daroma taip, kaip jiems reikia“ (P1). Respondentas (P2) svarstė, gal reiktų „stipresnio spaudimo, bet tada vėl – jei susipyksi, visai nieko negausi“ (P2). Kreipiantis didesniai skaičiui žmonių, galimybė būti išgirstiems vis tik yra – tai patvirtino tyrimo dalyviai (P1, P3, V3). Tik vienas politikų atstovas (V2) buvo įsitikinęs, kad daryti įtaką valdžios sprendimams galima, tam reikia tik piliečių noro. Genys (2012) taip pat teigia, kad gerai reprezentuojamų kolektyviniu būdu išreikštų ir gerai argumentuotų žmonių interesų politikams nepaisyti tampa sunku, tačiau tai labiau jie siejama išskirtinėmis masiškesnėmis protesto akcijomis.

13 lentelė. Galimybės daryti įtaką valdžios sprendimams Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais (sudaryta autorės)

Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?							
Respondentai	V1	V2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Balai nuo 1 iki 5 Kai 1 reiškia – negali daryti jokios įtakos, 5 – labai didelė įtaka	2	4	2	2	2	2	
Vidurkis pagal respondentų grupes	2,67			2,00			2,33

Vertinimas balais patvirtina, kad daugumos tyrimo dalyvių nuomone, galimybės daryti įtaką tam ką daro valdžia Kretingos rajono savivaldybėje yra minimalios. Tokią situaciją respondentas V2 apibūdina taip – „*valdžia yra pakankamai įgudusi eliminuoti piliečius iš valdymo (...), o piliečiai yra pakankamai aptingę apskritai kištis i viešuosius reikalus*“ (V2). Savo tokiu teiginiu politikas norėjo perkelti dalį atsakomybės ir ant piliečių abejingumo, nes „*jie gali turėti įtakos, jei tik norėtų*“ (V2) ir tai patvirtino skirdamas aukštus keturis balus.

Yra esminis skirtumas, tarp tuščio dalyvavimo ritualo atlikimo ir realios piliečių galios dalyvaujant sprendimų priėmimo. Todėl norint dar labiau sukonkretinti ir patikslinti koks piliečių poveikis viešajai politikai yra Kretingos rajono savivaldybėje, respondentų buvo prašoma apibūdinti situaciją, remiantis Arnstein piliečių dalyvavimo „kopėčiomis“ (1.2 skyrius; žr. 2pav.).

14 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: poveikio priimamiems sprendimams laipsnis (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Piliečių dalyvavimas pagal poveikio sprendimų priėmimui laipsnį	Nuraminimas	„ <i>būna pakankamai tuščios kalbos, kurios nuramina tam kartui (...)</i> “ (P1)
	Tarp informavimo ir konsultavimosi	„ <i>tarp informavimo ir konsultavimosi – nieko nelemiantis dalyvavimas</i> “ (V3) „ <i>kai jau įsiprašome, tai tada mus ir informuoja, ir konsultuojasi</i> “ (P2)
	Informavimas	„ <i>esame ties informavimu. Visi kiti veiksmai tik imitacija (...)</i> “ (P3)
	Tarp terapijos ir informavimo	„ <i>jei imčiau visą miestą, tai (...) būtumėme prie terapijos, jei imčiau organizacijas (...) tai būtų prie informavimo</i> “ (P2) „ <i>tai yra tarp terapijos ir informavimo – tai patogiausia valdžiai pozicija</i> “ (V2)

Visų respondentų požiūriu, piliečių dalyvavimas Kretingos rajono savivaldybėje – lemiamos įtakos sprendimams neturi ir apsiriboja simboliniu dalyvavimu. Respondentas V2 savo nuomonę, kad esame tarp terapijos ir informavimo grindžia patogia valdžiai pozicija, nes „*jos dar neapkaltinsi, kad yra visiškai oligarchinė, bet vidiniai įpročiai jiems neleidžia dalintis valdžia*“ (V2). Tačiau galima pastebėti ir optimistinių nuotaikų, kad „*situacija gerėja*“ (P2), nes jokio informavimo ir konsultavimosi „*seniau (...) iš vis nebuvo*“ (P2). „*Dabar (...) lyg ir pradėdame girdėti norą tartis, bet tai labiau (...) apima smulkius klausimus, o ne rimtus sprendimus, kurie spręstu visuomenės problemas*“ (V3). Pastaroji nuomonė patvirtina Dahlo (1994) teoriją, kad piliečiams gali būti sukurtos sąlygos rūpintis nelabai reikšmingomis sritimis ar problemomis, o sprendžiant strateginius klausimus piliečiai paliekami nuošaly. Paminėta teigiama valdžios požiūrio į piliečių įsitraukimą formuojant viešąją politiką

tendencija pastaruoju metu, tačiau tai gali būti susiję su artėjančiais savivaldos rinkimais, todėl darant išvadas į tai neatsižvelgiama.

Gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad Kretingos rajono savivaldybėje piliečių dalyvavimas formuojant viešąją politiką nėra efektyvus - tai rodo tam tikrą demokratijos deficitą savivaldoje.

Kaip pateikta teorinėje dalyje, tyrinėjant piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje svarbus analizės elementas yra **dalyvavimo formos**. Tyrimo dalyvių buvo prašoma atsakyti „*Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti sprendimo priėmimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausia?*“. Šis klausimas svarbus, nes galimybių žinojimas ir naudojimąsi jomis, turi didelę įtaką aktyviam piliečių įsitraukimui į viešuosius reikalus. Atsakymai apibendrinti 16 lentelėje.

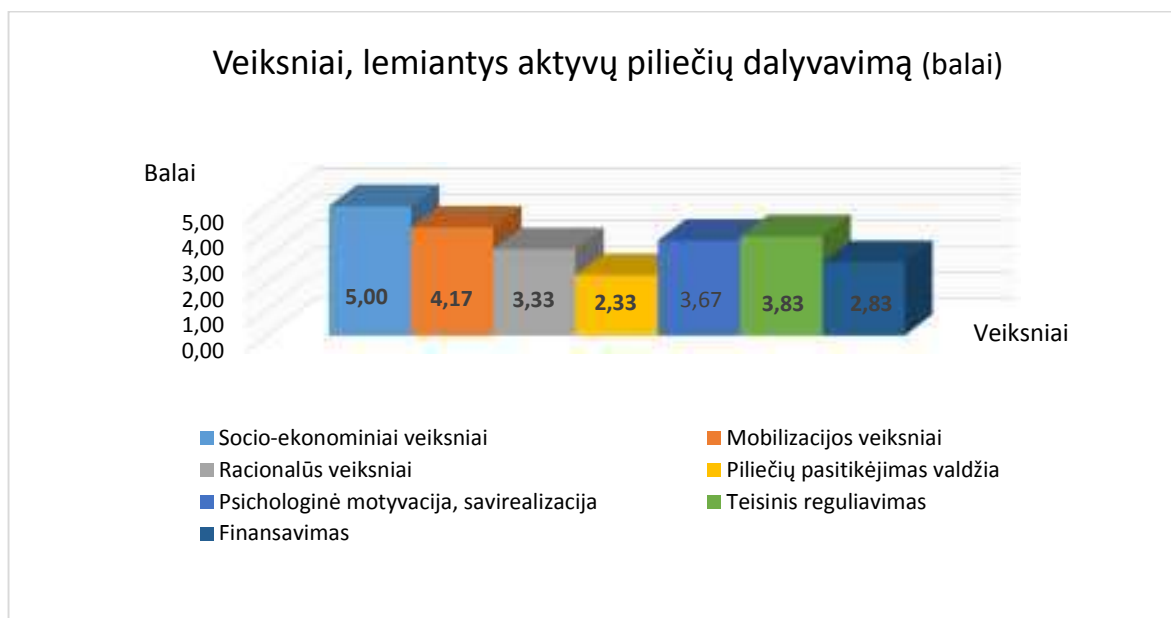
15 lentelė. Piliečių dalyvavimo formos ir būdai Kretingos rajono savivaldybėje (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Dalyvavimo formos ir būdai	Gyventojų apklausos	„(...) tiesioginės gyventojų apklausos (...) internetinės apklausos“ (V1)
	Peticijos	„(...) peticijos valdžiai.“ (V1)
	Balsavimas	„ (...) dalyvavimas rinkimuose (...) (P3, V1)
	Ateiti į tarybos posėdžius	„ (...) jie gali ateiti į tarybos posėdžius (...)“ (V2) „(...) dalyvauti tarybos posėdyje (...)“ (P3)
	Kreiptis raštiškai	„(...) turi būti (...) raštas, kuris turi būti būtinai įregistruotas(...)“ (P1) „(...)dažniausia naudojasi rašytine forma“ (V3) „geriausia kreiptis raštu (...), galima ir elektroniniu paštu“ (P3)
	Per administracijos direktorių	„(...) eiti pas administracijos direktorių ir kalbėti“ (P1) „ galima kreiptis (...) į administracijos direktorių“
	Per susibūrimus, organizacijas	„realiausia (...) per susibūrimus, susivienijimus, organizacijas, kurias atstovauja žmonių interesus“ (P2)
	Per tarybos narius	„(...) per tarybos narius geriausia kreiptis“ (P3) „(...) parašo raštu Tarybos nariui (...)“ „jei esi aktyvus turi galimybių papulti (...) pas tarybos narį, už kurį balsavai“ (V3)
	Per seniūnijas	„ (...) per seniūnijas galima“ (P3) „(...)gali kreiptis į seniūnaitį, po to seniūnaitis į seniūną, po to sueiga“ (V3)
	Per partijas	„(...)žmonės, kurie nori kažką keisti eina ir partijas ir ten teikia savo idėjas“ (P2)
	Protestas	„(...) nevirties forma (...) kai ateina prieš faktą (...) tada piliečiai tik protestuoja“ (V2)Kreipiasi kai „(...) aš nenoriu, kad šalia būtų kažkas statoma, daroma (...) (V1)

Remiantis gautais duomenis, galima teigti, kad Kretingos rajone vyrauja tik teisėtos ir legalios piliečių dalyvavimo formos – tai yra *konvencinis dalyvavimas*. Pagrindiniu dalyvavimo būdu tyrimo dalyviai laiko raštišką kreipimąsi į tarybos narius, seniūnijas, administracijos direktorių. Galima daryti prielaidą, kad nors, pagal LR Vietos savivaldos įstatymo 4 str. 9 d., gyventojams yra suteikiama teisė „(...) tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus (...)“, tačiau jie tuo nesinaudoja. Nei vienas respondentas nepaminėjo piliečių galimybės dalyvauti tarybos komitetų posėdžiuose, taip tiesiogiai prisidedant prie viešosios politikos formavimo, nors tai numato Kretingos rajono Tarybos reglamento 139 punktas. Tai leidžia manyti, kad piliečiai nelaiko savęs pilnateisiais viešosios politikos formavimo dalyviais, o kad piliečiai nesidomi politikos formavimo procesu patvirtina ekspertas V2, „(...) negavau nei vieno piliečio kreipimosi, kur klaustu (...) kaip aš balsavau, (...) kaip nereiktų balsuoti, juk esu atstovaujantis žmogus (...)“ (V2). Šie duomenys patvirtina teoriją, kad vis tik daugumai piliečių viešojo politika reiškiasi pirmiausia tuo, ką jų atžvilgiu daro atstovaujantys valdžiai, o ne tuo kas rašoma teisės aktuose (Vilpišauskas, 2001).

Interviu metu išryškėjo tendencija, kad dažnai piliečių dalyvavimas Kretingos rajone pasireiškia „nevilties forma“ (V2), kai žmonės kreipiasi tik tada, kai „*skaudūs klausimai paliečia juos tiesiogiai (...) jie ateina tarsi prieš faktą, kada faktiškai yra sutarta ir nubalsuojama*“ (V2), dažnai piliečiai atėję išgiršta „*per vėlu (...) nes informacija žmones pasiekia, kai jau kažką valdžia nusprendžia*“ (P3). Šie duomenys leidžia teigti, jog Kretingos rajono savivaldybėje egzistuoja *tradicinio dalyvavimo forma*, kurią Callahan (2007) apibūdina kaip politiškai ir socialiai sukonstruotą diskursą, kuriame valdžios atstovai patys sprendžia, kada ir kokius piliečius kviesti diskusijai.

Norint išsiaiškinti, **kokie veiksniai turi įtakos piliečių aktyvumui**, respondentams užduotas klausimas: *Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje? Remiantis teorinėje dalyje pateikta medžiaga atrinktos pagrindinės veiksnių grupės. Tyrimo dalyvių paprašyta pakomentuoti ir įvertinti kiekvieną veiksnių balais nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia – veiksnys neturi jokios įtakos, 5 – turi didelę įtaką piliečių aktyvumui. Remiantis gautais duomenimis (žr. 8 priedas), sudaryta diagrama, kurioje dalyvavimo veiksniai pateikti pagal turimą įtaką.*

6 pav. Veiksniai, lemiantys aktyvų piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime

Visi tyrimo dalyviai vienbalsiai įvertino, kad labiausiai (5 balai) piliečių aktyvumui įtakos turi *socio-ekonominiai veiksniai* (piliečių finansinė padėtis, laikas, įgūdžiai, išsilavinimas, pilietinės pažiūros). Aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys piliečiai „*labiau domisi tuo kas vyksta aplink, žino savo teises*“ (P3), „*tikrai supras kas vyksta*“ (P2), „*geriau susipažinę su įstatymais, (...) su valdymo hierarchija (...) turi daugiau informacijos, lengviau perduoda savo nuomonę.*“ (V3). Tyrimo ekspertų nuomonė sutampa su teorinėje dalyje pateikta Kavoliūnaitės -Ragauskienės (2017) prielaida, kad aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys piliečiai labiau linkę dalyvauti politikoje nei žemesnę socio-ekonominę padėtį užimantys gyventojai (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 37). Tačiau reikia pastebėti, kad ne visoms dalyvavimo formoms reikia aukštos socio-ekonominės padėties

Mobilizacijos veiksniai, taip pat daug lemia (4,17 balo) tai, kiek piliečiai aktyvūs, nes „*kuo didesnė mobilizacija, tuo didesnė tikimybė, kad jie dalyvaus (...) o jei nėra aktyvios bendruomenės, žmones sutelkti yra labai sunku*“ (V1) ir „*jei neturi kompanijos tu nepasieksi nieko*“ (P2). Gera žmonių mobilizacija ir susitelkimas „*garantuoja geresnius rezultatus*“ (P3). Tačiau pastebima ir tendencija, kad bent jau jaunesni žmonės „*nori būti individualesniais ir jiems nebėra problemų eiti vieniems (...) bet iš kitos pusės visada buvo tas saugumas, kai tu esi dideliame būryje*“ (P2). Tyrimo dalyviai (P3), pastebi, kad esant aktualiai problemai ir gerai organizacijai, žmonės galima lengviau suburti ir įtikinti jungtis „*vien iš solidarumo*“ (P3) kokiai nors visuomenės grupei. Tas potencialas yra svarbus. Kaip teigia Bielskienė (2016), politinis solidarumas nereikalauja nuolatinio aktyvaus piliečio veiksmo, bet prašo būti pasirengusiam dalyvauti kartais arba kai bus mobilizuojamas, nes tai užtikrina demokratijos gyvumą (Bielskienė, 2016, p. 52).

Trečią poziciją pagal veiksmų svarbumą užima teisinis reguliavimas (3,83 balo), nes „*kuo daugiau įstatymas suteikia galimybių, tuo (dalyvavimas) gerėja*“ (V3). Respondentai mano, kad piliečiai jaučiasi saugiau, nes jie gali užtikrintai pasakyti, kad aš „*turiu teisę, tai numato konstitucija*“ (P3), - „*jei nebūtų numatyta, būtų kraupi situacija*“ (V2). Tačiau ne visiems piliečiams teisinis įgalinimas svarbus, nes dalis jų įsitikinę, kad „*mano balsas nieko nepakeis*“ (V1) ir yra abejingi, nes „*įstatymas suteikia teisę, bet neįpareigoja*“ (V1). Lietuvos Respublikos teisinės sistema suteikia piliečiams galimybę ir laikomas pagrindu dalyvauti viešojoje politikoje, bet nėra ypatingai skatinantis veiksnys.

Psichologinę motyvaciją, savirealizaciją, kaip prielaidą dalyvauti viešojoje politikoje, respondentai įvertino 3,67 balo. Dalis aktyvių gyventojai dažnai save realizuoja „*veikdami dėl kitų. Jei pavyksta kažką pasiekti, jie tada pamato prasmę*“ (P3). Nors dauguma respondentų šį veiksnių įvardijo, kaip „svarbų“ (P2, P1, P3, V1), tačiau politikai (V2, V3) komentavo, kad tai labiau „*pageidaujamas veiksnys, bet jis nėra lemiamas, ir dažniausiai (dalyvavimas) eina per skausmą*“ (V2), „*dažnai žmonės pabando, nusivilia, susigūžia ir sako man nebepavyks*“ (V3). Toks tyrimo dalyvių nuomonės rodo, kad didelę įtaką vidinei motyvacijai dalyvauti daro patirtis – jei pavyksta pasiekti ar sutarti dėl tam tikrų klausimų su valdžia, vidinė motyvacija tik auga, tačiau patyrus nusivylimą – jie prasmės dalyvauti nebemato.

Racionalūs veiksniai surinko 3,3 balus. Buvo manančių, kad „*praktiškai visi gyventojų dalyvavimo atvejai yra susiję su racionaliais veiksniais*“ (V1), nes „*lietuviai yra pakankamai savanaudžiai*“ (P1). Piliečiai dalyvaudami tikisi, kad „*bus kažkas geriau*“ (P3), tačiau žiūrint iš asmeninių pozicijų šie veiksniai daugumai nėra svarbiausi (P3, P2, V2), nes svarbesni veiksniai yra „*labiau emocionalūs, nei racionalūs*“ (V2). Pagal racionalaus veiksmo teoriją, dalyvavimas grindžiamas prielaida, kad grupės ir individai veikia vedami asmeninių, dažniausiai ekonominių, interesų (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017), tačiau šio tyrimo atveju, ši teorija pasitvirtino tik iš dalies.

Išorinis veiksnys finansavimas daugumai nepasirodė ypatingai svarbus (2,83 balo). Tai buvo vertinama, kaip „*pažadinantis dalyvavimą*“ (V2) ir šiek tiek skatinantis, bei padidinantis galimybes veikti (V1, V3, P3, P1, P2) veiksnys. Bet „*finansavimas tikrai ne motyvas*“ (P2, V1) nes „*be asmeninės iniciatyvos, be drąsos joks finansavimas nepadės*“ (V2). Respondentai patvirtino teorinėje dalyje pateiktą teiginį, kad finansavimas yra svarbi, bet tikrai ne pagrindinė prielaida skatinanti piliečius dalyvauti viešojoje politikoje.

Teorijoje plačiai nagrinėta pasitikėjimo valdžia svarba ir įtaka piliečių aktyvumui dalyvauti viešojoje politikoje. Mishleris ir Rose (1997) teigia, kad naujose demokratijose pasitikėjimo valdžios institucijomis trūkumas pranašauja pilietinės visuomenės dezintegraciją ir nusivylimą, o perdėtas pasitikėjimas, kenkia demokratijai, nes skatina politinę apatiją ir mažina budrumą bei valdžios kontrolę.

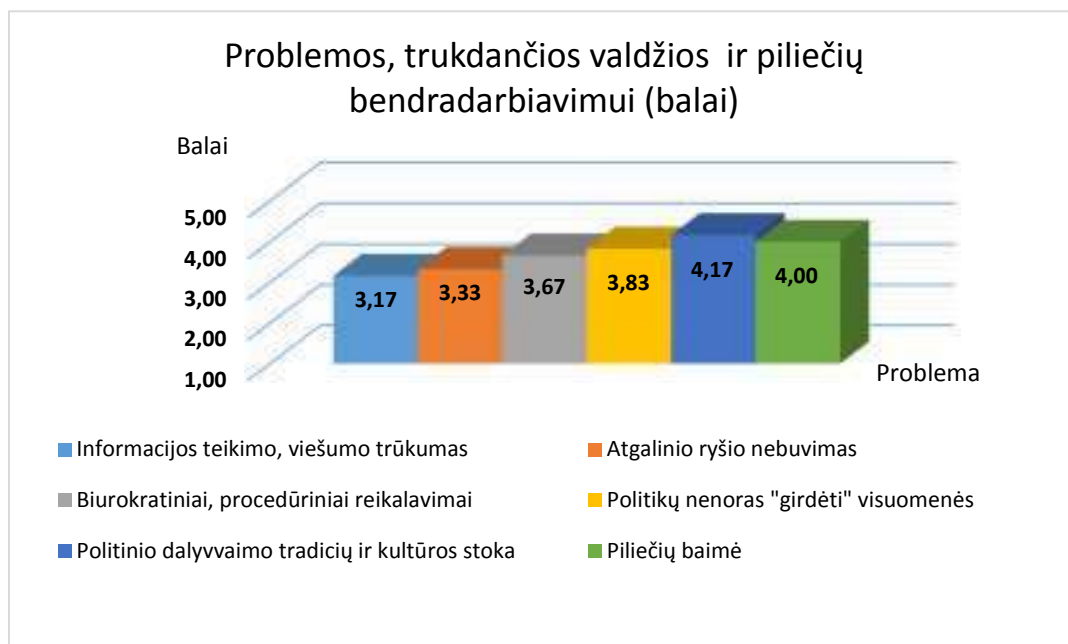
Šio tyrimo atveju, piliečių pasitikėjimas valdžia, kaip veiksnys skatinantis dalyvauti, surinko mažiausiai balų (2,33 balo). Du respondentai (P3, V3) šį veiksniį įvertino, kaip svarbų – „*juk jei žmonės tikrai pasitikėtų valdžia, jie be jokių baimių eitų su pasiūlymais su projektais (...) ir žmonės neaktyvūs, nes jie nepasitiki žmonėmis, kuriuos išsirenka*“ (P3). Tačiau dauguma respondentų pasitikėjimą valdžia vertino kaip „*neigiamą faktorių, nes tai neskatina kritinio mąstymo*“ (V2), ir teigė, kad piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje skatina „*nepasitikėjimas valdžia*“ (V1, P1, P2). Tokie rezultatai patvirtina prielaidą, kad būtent *nepasitikėjimas* gali labiau motyvuoti pačius piliečius įsitraukti į viešąjį valdymą, reikalauti daugiau skaidrumo ar didesnės atsakomybės iš politikų (Nakrošius, 2017).

Ieškant būdų kaip skatinti aktyvesnį piliečių įsitraukimą į viešosios politikos procesus, svarbu išsiaiškinti, **kokios problemos trukdo valdžios ir piliečių bendradarbiavimui**. Pradžioje tyrimo dalyvių buvo paprašyta įvardinti, jų nuomone, pagrindinę priežastį, trukdančią sklandiems ir demokratiškiems piliečių ir valdžios santykiams Kretingos rajono savivaldybėje. *Pagrindinės* įvardintos šios:

- Politinio dalyvavimo kultūros stoka: „*(...)mums apskritai yra bėda asmeniniame bendravime kalbėti apie viešas problemas (...) – nėra angažavimosi, kad tai yra visų mūsų reikalas (...) nėra tokios papročių kultūros, kuri skatintų suvokimą, kad turiu ir aš kištis, jei jau čia gyvenu*“ (V2).
- Nėra artimo ryšio tarp valdžios ir žmonių: „*(...) valdžia gyvena savo ministerijose, o gyventojai kažkur labai nutolę (...) reikia tokio artimo ryšio, ne per tarpininkus*“ (V3).
- Nemokėjimas bendrauti su visuomene: „*pagrindinis dalykas yra nesusikalbėjimas, nemokėjimas bendrauti su visuomene*“ (P1).
- Nėra pasitikėjimo piliečiais: „*Nėra pasitikėjimo, įvertinimo ir pagarbos (...) žmogui, kuris turi idėjų, minčių kaip galėtų būti geriau. Mes norėtumėme bendradarbiauti, bes jie nemato poreikio arba minimaliai*“ (P2). Valdžia galvoja, kad jie viską žino (...) ir viską daro per daug nesitardami su visuomene (...) žmonės reikalingi tik ateiti prabalsuoti, o po to jų (...) turėtų nebūti ir nesimaišyti“ (P3).
- Visuomenės abejingumas ir stebėjimas proceso iš šalies: „*kai problema liečia visą rajoną, dalyvaujama pagal principą – tegul kiti dalyvauja, o aš tuo metu pastovėsiu ir pažiūrėsiu, kas iš to gaunasi*“ (V1). Respondento V1 įvardinta problema susijusi su „viešojo gėrio“ teorija, kur pasak Dvorak (2009), susiduriama su „veltėdžiavimo“ atvejais, kai sprendžiant bendrus klausimus, vieni piliečiai skiria savo energija, laiką, jungiasi į grupes ir išreiškia nepasitenkinimą vykdoma politika. Kiti tuo tarpu nepasiruošę įdėti savo pastangų lieka nuošalyje – jei dalyvaujantiems piliečiams pavyksta laimėti, laimėjimo rezultatai atitenka visiems, jei ne – nedalyvaujantys nepraranda nieko (Dvorak, 2009, p. 54).

Kaip matome iš pateiktų atsakymų, keturi (V3, P1, P2, P3) iš šešių respondentų pagrindinę problemą mato pačiuose santykiuose tarp žmonių ir valdžios – nesusikalbėjimą, piliečių neįvertinimą, ryšio su gyventojais nebuvimą.

Atsižvelgiant į teorinėje dalyje pateiktas mokslininkų išvalgas buvo sudarytas priežasčių, galinčių trukdyti piliečių dalyvavimui viešosios politikos formavime sąrašas. Respondentų buvo paprašyta penkių balų sistemoje (kur 1 – nėra problemos, 5 – didelė problema) įvertinti kaip smarkiai kiekviena paminėta problema paplitusi Kretingos rajono savivaldybėje. Gauti rezultatai (žr. 9 priedas) pavaizduoti diagramoje (7 pav.):

7 pav. Problemos, trukdančios valdžios ir piliečių bendradarbiavimui

Didžiausia problema įvardijama politinio dalyvavimo tradicijų ir kultūros stoka (4,17 balo) – „(...) mes nemokame sėsti prie bendro stalo ir diskutuoti, to niekada nebuvo, mūsų niekas nemokino, o valdžiai žmonių nereikėjo“ (P3). Tai kaip pagrindinę problemą Kretingos rajone įvardijo respondentas V2 – jo nuomonę patvirtino ir kiti tyrimo dalyviai. Kad susiformuotų dalyvavimo kultūra ir tradicijos, reikalinga praktika, kurios sovietinės šalys taip ir neturėjo. Žmonės neturi ko perimti iš praeities ir neturi ko perduoti jaunajai kartai, todėl gyventojams politinis dalyvavimas lyg „kokia matematinė nepasiekiamą sritis (...)“ (V2), „(...)bet mes mokomės“ (P2).

Piliečių baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu – antra pagal dydį problema (4 balai) – „labai jaučiasi, kad negalima kažko sakyti (...) būna dažnai pagalvoji, kam aš veliuosi į tuos dalykus“ (P2), „yra baimė tarp gyventojų“ (P1) – „tai didžiausia problema“ (V2). Kiti du politikų atstovai (V1, V3) nemano, kad Kretingos rajone tokia problema yra – „nesu girdėjęs nei vieno tokio atvejo (...)“ (V1), „nebent kažką apšnekėti galėtų“ (V3). Ši problema gali būti viena iš pagrindinių, žiūrint iš gyventojų pozicijos. R.Dahrendorf (1990)

piliečių nedalyvavimą posovietinėse šalyse sieja sovietmečio praktikomis, kada nesipriešinimas režimui būdavo santykinai „ramaus gyvenimo“ sąlyga. Sovietmečiu paklusnius ir užsisklendusius savo asmeniniuose gyvenimuose žmones „režimas apstumdydavo, kartais pabaugindavo, tačiau nepersekiodavo visu totaliniu valdymo metodišku žiaurumu“ (Dahrendorf, 1990, p. 19). Negalima teigti, kad ši nuostata šiandieną yra išgyvendinta, nes kaip rodo 2016 m. Pilietinės galios indekso tyrimai, 24 procentai gyventojų, vis dar mano kad pilietinė veikla susijusi su rizika, kad bus įtarinėjami, užsipulti, praras darbą, bus pavadinti keistuoliais ir pan. (PVI, 2018).

Daugiau nei vidutinėmis problemomis tyrimo dalyviai laiko politikų nenorą girdėti visuomenės (3,83 balo), biurokratinis reikalavimus (3,67 balo) ir abipusio ryšio nebuvimą (3,33 balo). Kaip teigta anksčiau, paprašius respondentų įvardinti pagrindinę priežastį, trukdančią valdžios ir piliečių bendradarbiavimui, keturi iš šešių respondentų įvardijo santykius tarp piliečių ir valdžios. Tačiau kaip rodo vertinimas balais, bendrame kontekste, tarp kitų problemų jos neįvardintos kaip didžiausios Kretingos rajone.

Viešumas didina skaidrumą ir yra svarbus demokratinės visuomenės instrumentas, leidžiantis atlikti tam tikras funkcijas ir formuoti piliečių santykius su valdžia (Genys, 2012) Vertinant informacijos teikimo, viešumo trūkumo problema (3,17 balo) pusė respondentų mano, kad internetiniame savivaldybės puslapyje „informacijos trūkumo nėra“ (V2,P3,P2), gal jos net „per daug“ (P2,V2) – nes „sunku surasti tą, kuri (...) yra esminė“ (V2), „sudėtinga (...) turi ilgai klaidžioti, (...) dažnai pateikta įstatymine kalba (...) sunku eiliniam žmogui (V3). Rajono spauda gyventojams yra „priimtinesnis informacijos šaltinis“, tačiau „kartais ji būna kaip marionetė“ (V3) – informacija skaitytojams yra ribojama, kai kas nuslepama, pateikiama tik dalis jos (V3, P3,P1). Socialiniai tinklai vertinami kaip teigiamas reiškinys (P2, P3, V3), nes tai bene vienintelė vieša erdvė, kur „gali išsakyti neiškraipytą nuomonę“ (P3). Viešumo trūkumo klausimas „nuolat keliamas per savivaldybės Tarybą“ (V1). Šiais informacinių technologijų laikas komunikacijos galimybes tarp valdžios ir piliečių yra neribotos. Čia pasidaro svarbūs tokie faktoriai, kaip valdžios atvirumas, noras palaikyti kontaktą su piliečiais ir gyventojų neabejingumas bei jų kritinis mąstymas.

IŠVADOS

1. Piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime suprantamas kaip piliečių įsitraukimas į viešųjų problemų identifikavimą ir jų sprendimo priėmimo procesą. Dalyvavimo formų įvairovė mokslinėje literatūroje rodo, kad piliečių dalyvavimo veikla skiriasi tiek įgūdžių poreikiais, tiek galimos įtakos laipsniu, tiek dalyvavimo pobūdžiu bei tikslais. Piliečių aktyvumui įtakos turi vidiniai ir išoriniai veiksniai. Vidiniai veiksniai – tai asmens išsiugdyti gebėjimai, padedantys dalyvauti formuojant viešąją politiką, išoriniai veiksniai siejami su valdžios institucijų suteikiamais įgaliojimais. Mokslinėje teorijoje svarbiu veiksmu piliečių dalyvavimui laikomas pasitikėjimas valdžias, nes pasitikėjimo stygius kompromituoja piliečių norą reaguoti į viešąją politiką bei prisidėti prie jos formavimo. Tačiau aptinkama ir priešingai teigiančių teorijų, kad būtent nepasitikėjimas verčia žmones reaguoti ir imtis aktyvių veiksmų. Atlikto empirinio tyrimo metu pasitikėjimas valdžia buvo įvertintas kaip atvirkštinis faktorius piliečių dalyvavimo motyvacijai – daugumos nuomone būti aktyviems skatina nepasitikėjimas valdžia. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Kretingos rajono savivaldybėje dalyvavimas labiau suprantamas kaip nepasitenkinimo reiškimas protesto forma po sprendimų priėmimo, o ne tarimusi, derybomis grįstas bendradarbiavimas tarp piliečių ir valdžios.

2. Kaip parodė nacionalinių teisės aktų analizė, Lietuvoje nustatytos palankios sąlygos piliečiams vienyti, dalyvauti viešosios politikos procesuose bei inicijuoti naujų įstatymų leidybą. Kretingos rajono Tarybos reglamente nemažai punktų, kur minimos gyventojų galimybės dalyvauti rajono viešosios politikos formavime, tačiau dauguma jų apima gyventojų teisę būti informuotais ir išreikšti nuomonę, kuri yra tik patariamojo pobūdžio. Kaip rodo atlikto tyrimo rezultatai, piliečiai žino savo teorines galimybes, bet jomis naudojasi vangiai arba mano, kad tai sunkiai įgyvendinama. Atliktas tyrimas parodė, kad piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje Kretingos rajono savivaldybėje nėra efektyvus, nes reali galimybė daryti įtaką priimant sprendimus yra minimali. Tai rodo, kad piliečių dalyvavimas, kaip pageidautina veikla įtraukiama į daugelį teisės aktų, dažnai girdime valdžios atstovų kvietimą, raginimą išsakyti savo pozicijas ir problemas, tačiau realybėje neretai tai lieka tik formaliais gestais, o ne virsta realia dalyvavimo praktika.

3. Remiantis „Civicus“ skelbiamais vertinimais apie visų pasaulio šalių pilietinės erdvės būklę, Lietuva kartu su kitomis vakarų šalimis, tokiomis kaip JAV, Jungtinėmis karalystėmis, Vokietija, Skandinavijos šalimis pripažinta atvira valstybe laisvai piliečių raiškai. Apžvelgus piliečių galimybes kitose šalyse dalyvauti viešosios politikos formavime, kaip geroji praktika dažniausiai minimas dalyvaujamas biudžetas, kai gyventojams suteikiama galimybė dalyvauti formuojant ir skirstant savivaldybių biudžetą ir nusprendžiant kokios opiausios problemos turi būti sprendžiamos pirmiausia. Kad tokia praktika būtų įgyvendinama pirmiausia reikalinga politinė valia. Kaip parodė

atliktas tyrimas, šiuo metu Kretingos rajono savivaldybėje nei valdžia, nei piliečiai, tokiam procesui dar nepasirengę.

4. Atliktas empirinis tyrimas leido nustatyti pagrindinius veiksnius, turinčius įtakos piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje. Tyrimas atskleidė, kad Kretingos rajono savivaldybėje didžiausią įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui turi vidiniai socio-ekonominiai veiksniai – aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys piliečiai viešojoje politikoje linkę dalyvauti aktyviau nei žemesnę padėtį užimantys gyventojai. Taip pat svarbūs mobilizacijos veiksniai, kurie leidžia piliečiams jaustis saugesniems, būti solidariems ir labiau įtakoti valdžios priimamus sprendimus. Teisinis įgalinimas laikomas svarbiu pagrindu gyventojų raiškai formuojant viešąją politiką, tačiau nelaikomas ypatingai skatinančiu veiksmu. Pritaikius mokslinę teoriją tyrimas parodė, kad Kretingos rajone vyrauja konvencinis dalyvavimas, dažniausiai pasireiškiantis simbolinio dalyvavimo forma. Pagal K.Callahan teoriją tradicinis dalyvavimas, kai valdžia pati sprendžia kada ir kokius piliečius kviesti deryboms, taikomas ir Kretingos rajono savivaldybėje. Galima daryti prielaidą, kad vidinius įgūdžius dalyvauti išsiugdę piliečiai supranta teigiamą dalyvavimo reikšmę, tačiau matydami mažas galimybes įtakoti viešosios politikos sprendimus, praranda motyvaciją. Situaciją keisti gali ta pusė, kuri turi didesnę galią, todėl Kretingos rajono valdžia turi imtis iniciatyvos ir ieškoti artimesnių bei pasitikėjimą didinančių bendravimo formų su gyventojais.

5. Norint paskatinti piliečių aktyvumą, tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti ir neigiamus veiksnius, kurie trukdo efektyviam piliečių ir valdžios bendradarbiavimui. Pagrindine problema Kretingos rajono savivaldybėje įvardinta politinės kultūros ir tradicijų stoka. Kad susiformuoti dalyvavimo tradicijoms – būtina praktika, tačiau kaip teigiama literatūroje, posovietinės šalys jos niekada neturėjo. Antra pagal svarbumą problema – tai piliečių baimė, kad dalyvavimas viešojoje politikoje atneš neigiamų pasekmių. Šis teiginys taip pat siejamas su sovietmečiu ir rodo, kad piliečiams dar trūksta pasiruošimo demokratiniais procesams, o valdžios atstovams - noro dalintis valdžia. Taip pat aktualios tokios problemos kaip politikų nenoras girdėti visuomenės, biurokratiniai reikalavimai, abipusio ryšio nebuvimas ir informacijos teikimo bei viešumo trūkumo problema. Visos paminėtos problemos turi neigiamos įtakos tiek piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką, tiek visam demokratijos procesui, todėl būtina jas spręsti.

6. Atliktas tyrimas leido išanalizuoti ir įvertinti piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime Kretingos rajono savivaldybėje. Tačiau norint užtikrinti tyrimo patikimumą, būtų tikslinga tyrimą pakartoti su kitais informantais. Tyrimo kartojimas su tais pačiais respondentais ateityje padėtų nustatyti tendencijas, dinamiką ir sužinoti, kaip kinta piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje efektyvumas bei sprendžiamos valdžios ir piliečių bendradarbiavimo problemos Kretingos rajono savivaldybėje.

REKOMENDACIJOS

Atlikus piliečių dalyvavimo formuojant viešąją politiką tyrimą bei siekiant didinti gyventojų bei valdžios bendradarbiavimo efektyvumą, Kretingos rajono savivaldybei siūloma:

1. Išanalizuoti piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje problemas, trūkumus bei galimybes Kretingos rajono savivaldybėje ir pagal tai parengti gyventojų dalyvavimo viešosios politikos procese strategiją. Strategijos pagrindinis prioritetas turėtų būti gyventojų aktyvumo skatinimas ir pasitikėjimo rajono valdžia didinimas. Tai turėtų būti įgyvendinama per veiklos skaidrumą ir efektyvumą.
2. Teikti visą informaciją apie savivaldos funkcijas, veiklą, biudžetą, sandorius ir teikiamas paslaugas taip, kad būtų lengvai suprantama ir prieinama kiekvienam Kretingos rajono gyventojui.
3. Suformuoti dalyvaujamąjį biudžetą, suteikiant galimybę piliečiams patiems spręsti kaip panaudoti dalį savivaldybės biudžeto lėšų.
4. Leisti piliečiams įsitikinti, kad jie gali laisvai išsakyti savo nuomonę ir problemas. Suteikti bendruomenių atstovams daugiau teisių ir atsakomybės sprendžiant savivaldos problemas. Viešinti geruosius pavyzdžius, kai valdžios sprendimai buvo įgyvendinti atsižvelgiant į gyventojų išreikštas pastabas ir lūkesčius.

LITERATŪRA

1. Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 216-224.
2. Aurylaitė, I. (2017). Vietos valdžios įgalinimas piliečius įtraukti į politinio sprendimo priėmimo procesą naudojant socialinį tinklą „Facebook“: Lietuvos savivaldybių atvejis. *Viešoji politika ir administravimas (1)*, 68-80.
3. Baločkaitė, R., Butkevičienė, E., Vaidelytė, E., & Vinogradnaitė, I. (2008). Svarstymų demokratija ir informacinės technologijos: piliečių įgalinimas per šiuolaikines komunikacijos priemones. Metodinė medžiaga. Vilnius: E-demokratija
4. Bartuškaitė, M., & Žilys, A. (2011). Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje. *Kultūra ir Visuomenė (2)1*, 27-47.
5. Bernotienė, M. (2010). Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmime: savoka ir esmė. Esantis Vadovėlis, *Viešasis valdymas*. Vilnius: MRU.
6. Bersėnaitė, J., & Tijūnaitienė, R. (2013). Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvacijos pokyčiai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyva(4 (32))*, 134-147.
7. Ielskienė, J. (2016). "Profesionalaus" pilietinio dalyvavimo įtaka demokratijos deficitui. *Sociologija. Mintis ir veiksmas(1(38))*, 51-63.
8. Bučaitė, J., & Amblotaitė-Mazeliauskienė, I. (2005). Instituciniai tinklai ir socialinis pasitikėjimas savivaldybės ir nevyriausybinų organizacijų sąveikoje. *Viešoji politika ir administravimas(13)*, 74-82.
9. Abannes, Y. (2004). *72 Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting*. UN-HABITAT.
10. Čepeliauskaitė, G., & Petrauskienė, R. (2017). Pasitikėjimą valstybės tarnyba sąlygojantys veiksniai Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas, 16(3)*, 405-423.
11. Dahrendorf, R. (1990). *Apmąstymai apie revoliuciją europoje*. Vilnius: Periodika.
12. Dunn, W. N. (2006). *Viešosios politikos analizė*. Vilnius: Homo Liber.
13. Dvorak, J. (2009). Piliečių dalyvavimas viešajame administravime iniciatyvų vertinimas: savivaldybių tarnautojų požiūris. *Politikos mokslų almanachas*, 51-70 ISSN 1822-9212.
14. Fung, A. (2006). Varieties of participation in Complex Governance. *Public Administration Review(66)*, 66-75.
15. Furman, E., & Šerikova, A. (2007). Viešosios politikos darbotvarkė: samprata, elementai ir formavimo modeliai. *Viešoji politika ir administravimas (21)*, 102-111.
16. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: MRU.
17. Genys, D. (2012). Lietuvos pilietinės visuomenės galia ir jos ribos. *Darbai ir dienos(57)*, 121-139.
18. Held, D. (2002). *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
19. Imbrasaitė, J. (2011). Sociotropiniai vertinimai ar asmeninės patirtys? Politinis pasitikėjimas Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė(2(1))*, 11-27.
20. Jančaitytė, R. (2011). Pilietinės visuomenės vaidmuo, priimant šeimos politikos sprendimus. *Socialinis darbas 10 (2)*, 289-299.
21. Junevičius, A., & Ereminaitė, S. (2012). Austrijos ir Lietuvos savivaldos sistemos lyginamoji analizė. *Viešoji politika ir administravimas T1(3)*, 447-460.
22. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. (2017). *Visuomenės dalyvavimas formuojant šeimos politiką Lietuvoje: Mokslo daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

23. Laurėnas, V. (2014). Nadalyvavimo politikoje kokybės atvejis: refleksyvusis nedalyvavimas. *Politikos mokslų almanachas*, 47-69. ISSN 2335-7185
24. Lindblom, C. E., & Woodhouse, E. J. (1999). *Politikos formavimos procesas*. Vilnius: Algarvė.
25. Luobikienė, I. (2007). *Socialinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
26. Matonytė, I. (2004). Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. gero valdymo klausimas. *Politikos sociologija*(1), 22-37.
27. Morkevičius, V. (2005). Terra incognita: kiekybinė viešosios politikos diskurso turinio analizė. *Viešoji politika ir administravimas* (11), 74-85.
28. Nakrošis, V. (2017). Pasitikėjimas Lietuvos valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis: makrolygmens analizė. *Pasitikėjimas valstybe: prielaidos, iššūkiai, sprendimai. Monografija*, 95-144.
29. Nefas, S. (2012). Vietos demokratijos funkcionavimo objektas - savivaldybė. *Socialinių mokslų studijos* (3), 839-850.
30. Parsons, W. (2001). *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas.
31. Petrauskienė, R., & Marcinkevičiūtė, L. (2008). Piliečių dalyvavimo viešojo administravimo institucijų valsyje galimybės: Vilniaus ir Jrbarko rajonų savivaldybių pavyzdys. *Mokslo darbai* 14(3), 102-109.
32. Petrauskienė, R., & Žilinskas, G. (2013). Informacinių technologijų įtaka politiniam dalyvavimui: interneto skverbtis ir rinkėjų aktyvumo tendencijos Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas* 12 (21), 50-64.
33. Prazauskas, A., & Unikaitė, I. (2007). *Politologijos pagrindai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
34. Putnam, R. (2001). *Kad demokratija veiktų. Pilielinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai.
35. Raipa, A. (2002). Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, stuktūra ir sąveika. *Viešoji politika ir administravimas* , 11-20.
36. Raipa, A., & Buškevičiūtė, J. (2011). Sprendimai šiuolaikinio viešojo valdymo evoliucijoje. *Viešoji politika ir administravimas* , 17-26.
37. Raipa, A., Petukienė, E., & Tijūnaitienė, R. (2007). Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga. *Viešoji politika ir administravimas*, 87-95.
38. Ramonaitė, A. (2006). Kodėl rinkėjai ne(be) balsuoja. Esantis K. monografija, *Neatrasta galia: Lietuvos pilielinės visuomenės žemėlapis* (p. 380). Vilnius: Versus aureus.
39. Riekašius, R. (2011). *Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
40. Stone, D. (2004). *Viešosios politikos paradoksai*. Vilnius: Eugrimas.
41. Stračinskienė, L. (2005). *Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje*. Vilnius: Pilielinės visuomenės institutas.
42. Sztompka, P. (1999). *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Universiversity press.
43. Tijūnaitienė, R. (2013). *Demokratija ir piliečių dalyvavimas*. Vilnius: Bmp.
44. Vaidelytė, E., Žilinskas, G., & Rauleckas, R. (2016). Piliečių įtrauktis į viešąjį valdymą teorinės apibrėžtys. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* (16), 253-268.
45. Vilpišauskas, A. (2001). Biurokratija ir demokratinis valdymas: naujos tendencijos. Esantis A. A. Raipa, *Viešojo administravimo efektyvumas. Monografija* (p. 387). Kaunas: Technologija.

ŠALTINIAI

1. Europos vietos savivaldos chartija, 1999. Žin., 1999., Nr. 82-2418..
2. Europos komisija. Baltoji knyga dėl Europos ateities. COM(2017) 2025
3. Gaulė E., Petrauskienė R., Rauleckas R., Segalovičienė I., Šarkutė L. (2016) Baigiamųjų projektų rengimo metodiniai reikalavimai. Kaunas, technologija. [Žiūrėta 2018-12-01]. Prieiga per internetą: <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1368/baigiamuju-projektu-rengimo-metodiniai-reikalavimai/>
4. CIVICUS. [Žiūrėta 2018-11-20] Prieiga per internetą: <https://monitor.civicus.org/>
5. Kretingos rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, patvirtintas 2009 m. kovo 26 d. sprendimu Nr. T2-77 „Dėl Kretingos rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamento“ .
6. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Žin., 1992, Nr. 33-1014.
7. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas Nr. I533, Žin., 1994, Nr. 55-1049.
8. Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymas Nr. XII-717, TAR, 2014-01-03, Nr. 18.
9. Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas. Žin, 1999, Nr. 1-5.
10. Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas. Žin, 1993, Nr. 69-1291.
11. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas, Žin. 2000-01-11 Nr. VIII-1524.
12. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, Žin. 2012-05-30, Nr. 61-3050.
13. Morkevičius V., Telešienė A., Žvaliauskas G. Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su nvivo ir text analysis suite. Žiūrėta [2018-12-19] Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_2_2.html
14. OECD. [žiūrėta 2018 -11- 30]. Prieieiga per internetą: <http://www.oecd.org/governance/trust-in-government.htm>.
15. Pilietinės visuomenės institutas. [Žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt>
16. Buiding shange trust. *Top 5 Civic Engagement Examples from Around the World*. [žiūrėta 2018.11.18] Prieieiga per internetą: <https://www.buildingchangetrust.org>
17. *Tranparenci international*. [Žiūrėta 2018.11.10]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt>
18. Valstybės audito ataskaita. *Ar Valstybės ir savivaldybių dalyvavimas valdant viešąsias įstaigas užtikrina naudą visuomenei*. 2017-04-25, Nr. VA-2017-P-10-9-11.
19. VTD. (2016). Studija-tyrimas. *Pasitikėjimo valstybės tarnyba veiksnų analizė ir pasitikėjimo valstybės tarnyba didinimo galimybės*. [Žiūrėta 2018-10-01]. Prieieiga per internetą https://vtd.lrv.lt/uploads/vtd/documents/files/TEISIN%C4%96%20INFORMACIJA/Tyrimai_ir_analiz%C4%97s/Pasitikėjimo_valstybes_tarnyba_veiksniu_analize.pdf

1 PRIEDAS. Klausimai – anketa tyrimo dalyviui

GERBIAMAS RESPONDENTE,

Esu Kauno technologijos universiteto Viešosios politikos ir gynybos magistro studijų programos studentė ir atlieku kokybinį tyrimą, kuriuo siekiama įvertinti piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje. Apklausa yra anoniminė, gauti rezultatai bus analizuojami ir pateikiami tik apibendrintai magistro baigiamajame darbe. Jūsų nuomonė yra labai svarbi.

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (1 - visai nėra galimybių, 5 – labai didelės galimybės)

SRITYS	BALAI
Kaip laisvai gyventojai gali pareikšti savo nuomonę	
Kiek gyventojai gali turėti įtakos tam ką daro valdžia	

Egzistuoja esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo realios piliečių galios siekiant daryti poveikį viešosios politikos formavimo procesui. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje:

Piliečių kontrolė	Piliečių kontrolė
Deleguota valdžia	
Partnerystė	
Nuraminimas	Nelemiantis dalyvavimas
Konsultavimas	
Informavimas	
Terapija	Nedalyvavimas
Manipuliavimas	

2. Kaip manote, kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui išitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (1 reiškia visai neturi įtakos, 5 – turi labai didelę įtaką)

VEKSNIAI	BALAI
Vidiniai veiksniai (įgyti gebėjimai)	XXXX
Socio –ekonominiai veiksniai (išsilavinimas, finansinė padėtis)	
Mobilizacijos veiksniai (gebėjimas susiburti)	
Racionalūs veiksniai	
Pasitikėjimas valdžia	
Psichologinė motyvacija, vidinis pasitenkinimas	
Išoriniai veiksniai (suteiktos galimybės)	XXXX
Teisinis reguliavimas	
Finansavimas	
Kitos	

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (kai 1 reiškia tokios problemos nėra, 5 – labai didelė problema)

SRITYS	BALAI
Informacijos teikimo, viešumo trūkumas	
Atgalinio ryšio nebuvimas	
Biurokratiniai, procedūriniai reikalavimai	
Politikų nenoras „girdėti“ visuomenės	
Politinio dalyvavimo kultūros stoka	
Baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu	
Kitos	

Ačiū už skirtą laiką.

2 PRIEDAS. Interviu su respondentu V1 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

Tyrėjas. (T) Kaip manote, kiek Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę V1. *Manau, kad pareikšti nuomonę Kretingoje žmonės gali tikrai laisvai. Nemanau, kad tam yra kokių kliūčių. Tiek raštu tiek žodžiu savo nuomonę reikšti gali visi.*

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T1. *Deja, daromą įtaką vertinčiau labai silpnai. Žmonių surinkti parašai po įvairiais dokumentais, po peticijomis, nėra laikoma pagrindu į kuri valdžia turėtų įsiklausyti - ir tokių pavyzdžių tikrai yra.*

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavime? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

V1 *Pirmas dalykas – ta tiesioginės gyventojų apklausos. Antras būtų – peticijos valdžiai. Taip pat yra buvęs ne vienas atvejis kai buvo surenkama keli šimtai ar net keli tūkstančiai parašų, kad paveikti valdžios sprendimus. Toliau – internetinė apklausa, ji taip pat gali būti naudojama. Dar balsavimas rinkimuose.*

T. Kokiomis formomis Kretingos gyventojai naudojasi dažniausia?

V1 *Dažniausiai vis tik naudojamos peticijomis – turime daugybę atvejų, kai dėl kažkokių verslo subjektų atsiradimo nepatenkinti gyventojai surenka parašus, dėl stadiono užstatymo buvo surinkti parašai ir panašiai - tai toks dažniausiai naudojamas oficialus raštas, kurio norima paveikti valdžios sprendimus.*

T. O ar įmanoma vienam ar keliems žmonėms ateiti pas valdžios atstovų, išreikšti nuomonę ir padaryti įtaką valdžios sprendimams?

Nuomonę pareikšti galima, dėl įtakos – labai abejoju.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje?

Gyventojų įsitraukimą lemia vienas labai svarbus dalykas – yra tam tikra pilietinė bendruomenė ar nėra, ar tam gyventojui rūpi tos vietovės, kurioje jis pats gyvena reikalai ar nerūpi. Didžiąja dalimi atvejų gyventojai yra linkę likti nuošaly. Tik po to, kai yra priimami kažkokie sprendimai prasideda kritika, kad nebuvo atsižvelgta į gyventojų nuomonę. Gyventojai turi turėti omenį, kad priimami sprendimai liečia juos pačius.

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

V1. *Be jokios abejonės, žmonių išsilavinimas, užimamos pareigos, padėtis visuomenėje tikrai lemia labai ženkliai, kadangi tokie žmonės labiau suinteresuoti dalyvauti sprendimų priėmimo - vertinu 5 balais.*

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti

VI. Kuo didesnė žmonių mobilizacija, tuo didesnė tikimybė, kad jie dalyvaus. Jei nėra aktyvios bendruomenės, žmones sutelkti yra labai sunku. Mobilizacijos veiksnys be abejonės yra labai svarbus – rašau 5 balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

VI Praktiškai visi gyventojų dalyvavimo atvejai yra susiję su racionaliais veiksniais – aš nenoriu, kad šalia manęs būtų statoma gamykla, aš nenoriu, kad šalia būtų kažkas statoma, daroma, aš noriu, kad šalia manęs būtų nutiestas kelias – racionalūs veiksniai bet kokių atvejų yra labai svarbūs.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

VI. Aš sakyčiau taip, jei valdžia 100 procentų pasitikėtų valdžia, jie visai nedalyvautų viešojoje politikoje. Piliečių aktyvų dalyvavimą sprendimų priėmimo lemia nepasitikėjimas valdžia, sakyčiau taip. Nes kada piliečiai nepasitiki valdžia ir mano kad ji gali pakenkti jų gerbuviui ar asmeniniams interesams, tada jie dalyvauja labai aktyviai. Rašyčiau vieną – nes tai yra atvirkštinis dalykas.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

VI. Žmogus gali būti veiklus arba ne – vieno tu neišjudinsi su garsiausiais lozungais, kitas, suvokdamas save kaip pilietinės visuomenės dalį – aktyviai dalyvauja. Bet asmeninė motyvacija yra labai svarbi. Tai pilietiškai aktyviems žmonėms asmeninė motyvacija yra labai svarbus dalykas ir aišku jei aš dalyvaudamas patiriu vidinį pasitenkinimą, tai smagu bet kokių atvejų. Duočiau tam labai stiprų ketvertą.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

VI. Pas mus valdžią labiausiai keikia tie, kurie nedalyvauja rinkimuose. Ir labai vyrauja nuomonė, kad „mano balsas nieko nepakeis“ – tai iš esmės kenkia ir pačiai demokratijai ir kenkia teisinės valstybės tam tikrai padėčiai. Įstatymai suteikia teisę, tačiau neįpareigoja. Labai paprasta – aš turiu teisę, tačiau ar aš tai darysiu, tai tik mano asmeninis reikalas. Vertinčiau dviem balais.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

VI Jei tai yra kažkokia organizacija, gal finansavimas kiek ir paskatintų dalyvauti, bet ar tai yra vienas iš svarbesnių veiksnių – nemanyčiau. Duočiau du balus.

T. Gal manote, kad yra dar kokių veiksnių, kurie nepaminti, bet gali turėti įtakos piliečių dalyvavimui viešojoje politikoje?

VI. Nežinau ar čia galima priskirti, bet manau kad dar yra žmonių nusivylimas valdžios priimamais sprendimais, kurie neišpildo tų žmonių lūkesčių – nusivylę jie pradeda labiau žiūrėti į viešojoje politikoje priimamus sprendimus.

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas

V1 Duodu šitai problemai ketvertą. Ji tikrai yra, nes informacija dažniausiai apie priimamus sprendimus skelbiama tik savivaldybės internetiniame puslapyje, o gyventojas dažnai ten nepasižiūri arba nepasižiūri laiku. O to viešumo irgi pritrūkstama ir tas klausimas nuolat keliamas per savivaldybės tarybą.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

V1 Nemanau, kad to atgalinio ryšio nebuvimas yra masinis dalykas, bet gal pasitaiko, kad gyventojams būtų neatsakoma... Bet nemanau kad tai didelė problema. Duodu du balus.

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

V1 Tai yra rimta problema, trukdanti valdžios ir piliečių bendradarbiavimui – keturi balai

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

V1 Lygiai tas pats – ketvertas. Yra ne vienas atvejis, kai visuomenė yra atėjusi, ji reiškė kažkokią poziciją, o valdžia jau turi priimti vienoki ar kitoki sprendimą ir jie nėra girdimi.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

V1 Sutinku kad tai yra problema – ketvertas

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

V1 Gali būti, kad iš gyventojų pusės tai yra didelė problema, tokiu atveju jie gali pasistengti nedalyvauti toje viešojoje politikoj ir nereikšti savo nuomonės. Bet nesu girdėjęs nei vieno atvejo kad būtų, tarkim, persekiojami gyventojai ar gyventojų grupės dėl išreikštos savo nuomonės ar protesto.

T Gal manote, kad yra dar kokių problemų, kurios nebuvo čia paminėtos.?

V1 Dar pridėčiau nemažos dalies Kretingos visuomenės abejingumas. Kada yra vietinės reikšmės problemos, tada taip sprendžia bendruomenės, bet kai liečia visą rajoną dalyvaujama pagal principą „tegu dalyvauja kiti, o aš tuo metu pastovėsiu ir pažiūrėsiu kas iš to gaunasi“ arba „mano troba iš krašto ir man nerūpi“

T Ar neatrodo, kad tą abejingumą lemia, kažkurios iš aukščiau paminėtų problemų?

V1 Taip, gal ši - dėl „baimės“ ir „ramaus gyvenimo“, bet esmė, kad abejingumas lemia dalyvauja gyventojas viešojoje politikoje ar ne.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

3 PRIEDAS. Interviu su respondentu V2 išrašas

1. **Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?**

V2. Yra du niuansai. Pirma - valdžia yra pakankamai įgudusi eliminuoti piliečius iš valdymo ir kitas niuansas - piliečiai yra pakankamai aptingę apskritai kištis į viešuosius reikalus. Šių dviejų niuansu sanplaikos rezultatas duoda tai, kad toks reiškinys kaip demokratija tampa skeletu. Mes neturime veikiančios demokratijos. Tai yra mano matymas, taip kaip aš matau iš vidaus. Yra įvaldyti visi manipuliaciniai svertai, kad kiek įmanoma užmigdyti apskritai piliečius – jūs nesikiškite, nes mes viską gerai mokam ir viską gerai žinom ir lieka tik valdžia gynam pavidale – mes valdom, o jūs tik būkite.

T. Kaip manote, kiek žmonės laisvai gali pareikšti savo nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje ? Įvertinkite balais.

V2. Formaliai jie gali. Ir yra pavyzdžių, kad gali (turima omeny protestas dėl sporto komplekso statybos vietos aut. pastaba). Bet čia svarbu kaip tu jautiesi, kai prasideda visas manipuliavimas ir stūmimas į kampą. Jei vertinant taškais - formaliai gali, bet tave gerokai atstumia – tai tada trys.

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

V2 Jie (piliečiai aut. past.) gali turėti įtakos, jei tik norėtų. Kodėl yra kaip yra – sudėtingas klausimas. Na bet galimybę jie turi, tai palikime keturis balus.

T. Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo atlikimo ir realios piliečių galios turėjimo siekiant daryti įtaką viešosios politikos proceso rezultatui. Kaip manote kokį realų poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje ? (paprašoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“ , autorės pastaba).

V2 Manau, kad yra tarp Terapijos ir Informavimo – tai patogiausia valdžiai pozicija, jos dar neapkaltinsi, kad yra visiškai oligarchinė, bet vidiniai įpročiai jiems neleidžia dalintis valdžia. Yra pavyzdžių, kurie rodo, kad dedamos pastangos jokių būdu neprileisti laisvų piliečių, kad tik jie neprieitų prie realių svertų, kad galėtų realiai pasižiūrėti kaip dirba savivaldybės įmonės.

2. **Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti sprendimo priėmimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?**

V2. Jokiais nesinaudoja. Jie apskritai nedalyvauja. Per visą laikotarpį aš negavau nei vieno piliečių kreipimosi kaip į tarybos narį, kur sakyty - situacija tokia ir tokia ir jokių būdu negalima taip balsuoti, kad tau skambintų, klaustų ei, kaip tu ten balsavai, klausyk, esi atstovaujantis žmogus...Aš net nežinau, ką aš atstovauju. Draugų ratas su kuriais bendravau – tai vienintelis komunikacijos kanalas, pagal tai galiu orientuotis kas dedasi ir spręsti apie grįžtamąjį ryšį, apie tuos sprendimus, kuriuos mes tvirtinam. Aš manau, kad visa šaknis yra nepasiruošime, tai yra mes nedalyvaujame viešuose plepėjimose rateliuose apie viešuosius reikalus.

T. Jūs minėjote, kad piliečiai nedalyvauja, bet ar yra numatytos galimybės, dalyvavimo formos piliečiams dalyvauti Kretingos rajone?

V2. Vienintelis būdas yra - jie gali ateiti ir ateina į posėdžius, kai jau yra skaudūs klausimai, kai juos paliečia tiesiogiai, tada jie atbėga. Bet jau tada vežimas važiuoja, jau yra susitarta, o kad yra gyventojų argumentai - jie jau yra nebeįdomūs, tada jau per vėlu. Tai va tik tokiu būdu – tai yra tokia neviltis,

nevilties forma – jie (gyventojai) ateina tarsi prieš faktą, kad faktiškai yra susitarta ir nubalsuojama. Tada piliečiai tik protestuoja, bet jų nepakviečia tartis. Pas mus nėra to papročio išugdyto, kai tave gerbia kaip laisvą pilietį ir tave kvieštųsi. Pas mus valdžia yra valdžia, ji yra kieta, ji niekada neklaus patarimo, nes tada jie (valdžia) įsivaizduoja, kad tai jų silpnumo išraiška, o ji to niekada nepripažins. Ji neturi įpročio susipaprastanti iki eilinio piliečio.

3. **Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?**

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai?

V2 Manau, kad ta yra vienas iš esminių veiksnių - penki

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

V2 Jei neturi kompanijos, tu nepasieksi nieko - penki

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu?

V2. Apmaudžiausia, kad piliečiai dalyvauja politikoje tikėdamiesi kažkokio užtarimo, užuovėjos, posto, bet jie nėra laisvi. Jei žiūrėti iš piliečių pusės, manau kad svarbesni veiksniai yra labiau emocionalūs, o ne racionalūs. Duočiau racionaliems veiksniams pagal svarbumą du balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia?

V2. Bandau apmastyti visus atvejus ir nerandu kažkokios koreliacijos. Pasitikėjimas valdžia man yra kaip minusinis faktorius, nes tai neskatina kritinio mąstymo. Pasitikėjimas valdžia demokratijos atžvilgiu yra neigiamas faktorius ir dalyvavimo aktyvumui įtakos neturi – du balai

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas?

V2. Tai yra pageidautinas veiksnys, bet jis nėra lemiamas ir dažniausiai eina per skausmą – rašykim tris.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje?

V2. Jei nebūtų galimybių numatyta, būtų kraupi situacija. Kaip ir numatyta lyg ir yra, bet tuo pačiu „mes sugalvosim“ kaip sutrukdyti, kad tai neįvyktų. Na bet rašykim keturis – nes tai vis tik yra suteikta galimybė.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

Finansavimas kaip ir pažadina tą dalyvavimą. Tokia jaunimo organizacija „Apskritas stalas“ „Bočiai“ „Diabetikų draugija“ jų veikla susijusi su projektiniais pinigais, tai jiems gal ir turi įtakos. Bet iš esmės be asmeninės iniciatyvos, be drąsos joks finansavimas nepadės. Tai silpno poveikio priemonė – iš jos gali kažkas atsirasti, bet tai nereiškia, kad tai yra būtina. Rašykim du.

4. **Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?**

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas?
V2 Informacijos trūkumo tikrai nėra. Jei tu turėtum laiko, informacija tikrai susirastum – visi projektai visada pateikiami ir tos informacijos yra netgi per daug. Yra sunku susirasti tą, kuri iš tikro yra esminė. Gaunasi tarsi eterio šiukšlės, kaip sakoma, tarsi „užsikaskit beieškodami“ kas ten iš tikrųjų yra pateikta. Informacijos trūkumas nėra problema – vienas balas.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas?

V2 Formaliai, prieš priimant sprendimus, bent jau sau atskaitingus žmones valdžia visada apklausia. Jiems atgalinis ryšys reikalingas kaip apsidraudimo forma, kad būtų galima prisidengti va matai mes apklausėme, mes diskutavome, mes kvietėmės pavyzdžiui tam tikras visuomenės grupes, čia jau pati demokratija ugdo tam tikrus įgūdžius, nes bijos asmeninės atsakomybės kiekvienas prisiimti. Tai čia nemanau, kad yra didelė problema. Rašome du balus.

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai?

V2 Šitą problemą rašyčiau tris.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės?

V2 Čia manau yra penkiasdešimt ant penkiasdešimt. Kadangi, kol kas vis tik tai yra atstovaujamoji valdžia, ją turi išrinkti piliečiai jiems todėl reikia girdėti, bet kai jau išrenka jie nebenori girdėti, nes jie dažniausiai ne iš ten atėję, nebėra atsakomybės. Tegul būna trys.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

V2 Baimė dalyvauti ir kultūros stoka - po 5 balus, nes tai didžiausios problemos. Pagrindinė problema – kultūros stoka. Ką aš turiu omenį sakdamas kultūros stoka, kad pavyzdžiui mums apskritai yra bėda asmeniniame bendravime kalbėti apie viešuosius reikalus, tai tarsi užribio sritis, dažnai net nepadoru kalbėti apie kažkokius konkrečius reikalus, pavyzdžiui kodėl vanduo yra brangus – tai banaliai nusukama, nes... ai ką ten ta valdžia, vis tiek nieko nepakeisi. Nėra angažavimosi, kad tai yra mūsų visų reikalas. Kad ir ta elementari švara gatvėse, miesto vizija – viskas yra mūsų dalyvavimo – nedalyvavimo rezultatas. Tas atsiribojimas ir yra ta kultūros stoka. Tai lyg kokia matematinė nepasiekiamą sritis, kaip dievų nulemta ar nelemtis. Dėl to sunku prisikviesti žmonių, kad ir tai paprastai savivaldos politikai. Nėra tokios papročių kultūros, kuri skatintų suvokimą, kad turiu ir aš kištis į tą reikalą, jei jau gyvenu čia. Nes kultūra tai yra darbštumas. Kol aš nesikišu ir galvoju, kad savivalda yra kažkas tokio, kaip žemo lygio politikų lovytis ir jų reikalas, tol tokie dalykai ir klesti. Todėl ta demokratija ir yra tik imituojama.

T. Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

1. **Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?**

V3 *Mano nuomone, gaunasi toks laiptuotas principas. Jeigu tu esi nedrąsus asmuo, tu gali kreiptis į seniūnaitį, po to seniūnaitis pas seniūną, po to sueiga. Jos metu, kartą per mėnesį arba dažniau, priklausomai nuo seniūno ar seniūnaičio aktyvumo, tu gali pasiekti kažkokį galutinį rezultatą. Jeigu tu esi žmogus labai aktyvus, visur dalyvaujantis, tu turi galimybių papulti tiesiogiai pas seniūną ar seniūno pavaduotoją, tiesiog pas merą ar pas tarybos narį už kurį balsavau ir sakyti, man va šita sistema nepatinka ir panašiai. Bet Kretingoje, mes žemaičiai esame neaktyvūs ir užsidarę, kaip ir nedalyvaujame. Bet ir nėra organizuojamos kažkokios piliečių sueigos, kuriose būtų galima išsakyti. Nes bendrai paėmus tas kelias, kad išsakyti nuomonę yra gana ilgas, žmonės pavargsta, numoja ranka ir sako ai, vis tiek nieko nepakeisi.*

Tyrėjas. (T) Kaip manote, kiek laisvai Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę

V3 *Manau, kad jie turi galimybę laisvai pareikšti nuomonę, bet jie to nedaro. Na vertinčiau keturiais.*

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

V3 *Vėl gi mano nuomone - pavieniui tu įtakos praktiškai neturėsi, bet jei tu sugebi suformuoti savo nuomonę grupei žmonių – susirinkimai, parašai – tada gali atkreipti dėmesį. Bet jei tik vieno žmogaus nuomonė – ji paskęsta kitų nuomonėse, kažkas pagal pareigybes yra teisesnis – tada jie paklauso tavo nuomonės, bet kad ji atsidurtų ant stalo, labai retai gali būti. Galimybė kažką pakeisti labai minimali, manyčiau kokie du balai.*

T Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo ir realios piliečių galios siekiant daryti įtaką viešosios politikos procesui. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje (paprashoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“).

V3. *Manau, kad du apatiniai lygiai atkrenta. Kažkur tarp informavimo ir konsultavimo, kaip nelemiantis dalyvavimas.*

2. **Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?**

V3 *Žmonės dažniausia pas mus naudojami rašytine forma. Paprasčiausia – žmonių susirinkimas, parašų surinkimas ir tą formą pateikti kelioms instancijoms – Merui, Direktoriui – ko žmonės pageidauja ir kokia jų nuomonė. Tada jie pasikviečia žmonių atstovus ir pradeda diskusiją. Manau tokia dalyvavimo forma yra lengviausia. Daugiau Kretingoje nelabai susidūriau. Būna pavieniai parašo užklausą. Kaip parašo raštu, tarybos nariui ar kitam valdininkui lengviau galima ištransliuoti informaciją iki reikiamo lygio. Dažnai kreipiasi ir žodžiu dėl pačių įvairiausių klausimų – kuom galiu, tuo padedu.*

3. **Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?**

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

V3. Tai yra labai svarbu. Tokie – žmonės moka labiau bendrauti, geriau susipažinę su įstatymais, geriau susipažinę su valdymo hierarchija, jie turi daugiau informacijos, todėl jie lengviau perduoda savo nuomonę. Galim duoti visus penkis balus

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

V3 Šiam duodu ketvertuką.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

V3 Dalis gyventojų tik tam ir veikia, kad gauti naudos. Duodu tris balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

V3 Kai pasitiki valdžia žmonės labiau dalyvauja, jie nori reikšti savo nuomonę, kai nepasitiki dauguma numoja ranka ir atsiranda tik pavieniai aktyvistai, kurie bando kažką keisti, bando burti žmones. O kai yra pasitikėjimas, jie patys nori patarti. Rašykim keturis.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

V3 Kad būtų pasitenkinimo pas mus pavieniai atvejai. Dažnai žmonės pabando, nusivilia, susigūžia ir sako man nebepavyks. Rašykite du.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

V3 Manau, kad turi įtakos - kuo daugiau įstatymas suteikia galimybių, tuo dalyvavimas gerėja. Keturis rašykim

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

V3 Finansavimas tikrai skatina dalyvauti, ypač bendruomenes, nes ten kyla geros idėjos. Rašykim keturis

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

V3 Nėra tokio ryšio ir šilumos tarp valdžios ir žmonių. Valdžia gyvena savo „ministerijose“ o gyventojai, kažkur labai nutolę. Reikia to tokio paprasto bendravimo. Gerai, kai bendraujama ne per tarpininkus. Tarp savivaldybės, Tarybos yra seniūnai ir pavaduotojai, bet jie užsikasę savo darbais ir nebeturi laiko bendravimui. Geras seniūnas iš karto pasijaučia – žmonės žino kur kreiptis ir problema greitai atsiduria ant stalo pas merą, Direktorių ar Tarybos narius.

T. Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas

V3 Manau, kad to viešumo kažkiek trūksta. Ir spauda kartais būna kaip marionetė, tas finansavimas prasideda ir informacijos ribojimas. Facebook'as manau yra geras dalykas. Vertinčiau tą problemą trimis.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

V3 Manau, kad Kretingoje tai dar didelė problema – rašykim keturis

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

V3 Taip manau, kad čia problema – keturi.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

V3 Noras yra – tik ne visada išeina. Yra visokio partijos, frakcijos ir kitokie apribojimai. Esam mažas miestelis turėtumėm visi būti sykiu – kuo geriau sutarsim tuo geriau miestui ir rajonui. Rašykim tris

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

V3 Taip būna kartais vienas kitam pagalių kaišiojimas. Rašykim keturis.

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

V3 Nemanau, kad šitaip Kretingoje yra. Nebent kažką apšnekėti galėtų .... Rašykim du.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

5 PRIEDAS. Interviu su respondentu P1 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

P1. Tikimybę aš vertinu, jei maksimaliai būtų penki balai tai tiktais dvejetui, nes jei klausimas jau yra apsvaistytas grupelėse ir pateiktas tarybai tai labai maža tikimybė, kad kažką būtų galima padaryti. Jei nueitum kalbėtis vienas, tai išvis nieks net nekreiptų dėmesio. Jei nueina jau keli atstovai ar grupę žmonių tada dar yra krepiamas dėmesys, bet vėl gi tai būna pakankamai tuščios kalbos, kurios nuramina tam kartui, o paskui daroma taip, kaip jiems reikia. Manau kad labai maža tikimybė kažką pakreipti sava linkme, nebent tai būtų didelį masę žmonių, kurie protestą savo išreikštų ne tik žodžiu bet ir raštu, su parašais tada gal būt kažkas ir būtų daroma.

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti sprendimo priėmimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

Vienas iš tokių būdų eiti pas Administracijos direktorių ir kalbėti, bet vėl gi tai turi būti kažkoks raštas, kuris turi būti būtinai įregistruotas, užfiksuotas nes jei tai būtų tik žodinis kažkoks pakalbėjimas, pabendravimas, tai būtų niekinis, tuščias dalykas. Jei tai užfiksuojama raštu, aišku tu gali gauti tik kažkokį raštišką atsakymą, kad deja mes negalime išpildyti dėl finansinių galimybių arba tam tikrų dalykų. Dažnai atsakoma neigiamai su kažkoku argumentu.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

P1 Jei matai kažkokią nelygybę, diferencijavimą emociškai iškart norisi įsitraukti. Šitam veiksniumi duodu penkis

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti

P1 Kai yra tam tikros aplinkybės, kurios liečia mus ne asmeniškai, tada žmonės buriasi. Bet lietuviams nėra tai labai būdinga, mes esame pakankamai ramūs ir konstruktyvūs. Duodu tris

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

Lietuviai pakankamai savanaudžiai. Yra tokių nemažai. Duodu tris.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

Manau, kad nepasitikėjimas skatina dalyvauti. Pasitikėjimas neskatina – du.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

Vidinis pasitenkinimas turi būti. Manau, kad tikrai svarbu - keturi

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

Manau, kad labai svarbus. Kai yra koks įstatymas žalingas visuomenei, visuomenė buriasi ir turi teisę kažką keisti. Tai yra svarbus veiksnys. Penki

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

Tikrai ne visada, nes kartais būna, kad be finansų žmonės daugiau padaro.

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

P1. Pagrindinis dalykas yra nesusiklabėjimas, nemokėjimas bendrauti valdžios su visuomene

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas
P1 Vidutinė problema – trys. Trūksta tos informacijos – aišku teikiama per vietinę rajoninę žiniasklaidą, bet dažnai yra ir kai kas nutylima ir užslepama arba tik savivaldybės tinklapy pavišinama, kur ne kiekvienas žmogus tikrai įeina ir pasižiūri.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

P1 Faktas, kad problema. Nėra susikalbėjimo – rašau penkis

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

P1 Oi, labai pas mus yra ši problema – penki

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

P1 Labai piktai įvertinsiu, bet tai tikrai problema – penki

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

P1 Būna visko, bet manau, kad tai vidutinė problema – trys.

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

Manau yra, na taip yra baimė iš gyventojų – vertinu keturiais.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

6 PRIEDAS. Interviu su respondentu P2 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T Kaip manote, kiek laisvai Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę ?

P2 *Teoriškai sąlygos yra sudarytos, praktiškai jos yra minimalios. Sąlygos yra, bet žmonės nelabai gal nori ir nelabai valdžia priima. Gali eiti ir pas merą ir politikams pasisakyti ir per organizacijas tai daryti, bet ar tai yra įgyvendinama – nemanau. Viešai kviečiama ateiti sakyti, bet pavyzdžiui kai kurie nesupranta kodėl turėtų eiti, kur turėtų eiti ir ką turėtų sakyti. Turėtų būti sudarytos palankesnės sąlygos ir paprastesnės tiems žmonėms pasisakyti. Ne kiekvienam paprasta nueiti pas kokį pavyzdžiui politiką ir išsakyti savo mintis. Man sunku vertinti bendrai – man asmeniškai jei yra kokių problemų, man nesunku nueiti ir pasisakyti, bet jei vertinti iš pvz. jaunimo pusės – tai vertinčiau tik kokiais trimis.*

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

P2 *Mano asmeninė patirtis rodo, kad įtakos gali daryti minimaliai. Yra buvę daug atvejų, kad mes kažką tai pasakom, esame keturi penki žmonės, politikai sutinka, kad viskas taip ir turėtų būti, bet atėjus po kažkurio laiko – jau kalba kitaip ir nepadaro, ką prieš tai žadėjo. Čia ir apmaudu - jau ir mūsų negirdi, o ką bekalbėti apie paprastus žmones, kurie namuose sėdi ir norėtų kažką keisti. Gal būt reikėtų stipresnio spaudimo, bet tada vėl – jei susipyksi, iš vis nieko negausi. Reikia būti lanksčiam. Dažniausia viską vertinu kritiškai, ir save vertinu kritiškai, tai duočiau kokius du balus.*

T Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo ir realios piliečių galios siekiant daryti įtaką viešosios politikos procese. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje (paprastoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“).

P2. *Jei aš imčiau visą miestą, tai gal būtumėm labiau prie to laiptelio (terapijos), jei imčiau organizacijas, kurios jungia ir kitas organizacijas, tai tada gal būtų prie informavimo. Dažnai mūsų net nekviečia, bet mes patys prašomės – tai kai jau įsiprašom, tai tada mus jau ir informuoja ir konsultuojasi. Bet šiaip situacija gerėja, seniau iš vis tokių dalykų nebuvo.*

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

Aš manau, kad žmonės kurie sėdi namuose, tikrai nesikreipia į pavyzdžiui seniūnaičius, o jie neperduoda tų žmonių idėjų kažkam aukščiau, nors taip turėtų būti. Realiausia turbūt per susibūrimus, susivienijimus, organizacijas, kurios atstovauja žmonių interesus. Pavyzdžiui „Bočiai“ – jei jiems ko reikia, nusprendžia ir eina pas vice merą. Bet iš savo aplinkos kiek pastebiu, žmonės kurie nori kažką keisti, eina į partijas ir ten teikia savo idėjas – o jau kaip ten kas kaip vyksta, nežinau.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešąją politikos procesą Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

P2. Manau, kad pagrindinis dalykas ir yra – jei žmogus turi tvirtą pagrindą po kojomis, yra išsilavinęs, tada jis tikrai supras kas vyksta ir norės arba tai pakeisti arba atvirkščiai, nieko nedarys – o tai irgi yra dalyvavimas. Vertinčiau penketu.

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

P2 Šiais laikais tokia įdomi tendencija yra, bent jau jaunesni žmonės nori būti individualesniais ir jiems nebėra didesnės problemos eiti vieniems. Bet iš kitos pusės visada buvo ta Maslovo piramidė ir saugumas, kai tu esi būry dideliam. Tai svarbu, bet ne taip svarbu, kaip pirmas – trejetu vertinčiau.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

P2 Žiūrint į artimą aplinką, jiems manau tai svarbu, man tai ne, aš labiau visuomenininkė, noriu, kad žmonės gerai jaustųsi ir būtų laimingi – na dėkim kokius keturis

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

P2. Čia gali būti atvirkštinis variantas. Manau nebūtinai. Pažįstų žmones, seniau jiems būdavo viskas tvarkoj, kaip ir pasitiki valdžia, nebūdavo tokio didelio noro eiti net balsuoti, dabar jau yra tas noras balsuoti, nes mato, kad nėra taip gerai. Labai gilus klausimas – gal du balai.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

P2 Mane asmeniškai labai skatina, duočiau penkis

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

P2 Aš manau, kad tai motyvas dalyvauti, nors jei ir nebūtų nurodyta teisiškai, aš vis tiek norėčiau dalyvauti... nors gal tada bijočiau eiti prieš sistemą? Taip, tai yra svarbu – tai yra mano teisė ir aš ją naudojuosi. Tikrai duodu keturis.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

P2. Finansavimas tikrai nėra motyvas. Mes jei ir negautumėme tų pinigėlių, aišku mes taip stipriai neveiktumėme, bet ar noras kažką pakeisti dingtų – tikrai minimaliai. Tas finansavimas neprisideda prie tavo nuomonės išreiškimo. Duosiu tris.

5. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

P2. Nėra pasitikėjimo mumis, įvertinimo ir pagarbos jaunam žmogui, kuris turi tų idėjų. Gal būt trūksta žinių kaip techniškai kažką įgyvendinti, bet yra minčių, kaip galėtų būti geriau. Mes kaip ir norėtumėme bendradarbiauti, o jie nemato poreikio arba labai minimaliai. Kai kurie mato, bet kiti kaip suprantu net neįsivaizduoja kaip būtų galima bendradarbiauti su nevyriausybininkais

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas
P2. *Kretingos internetinis puslapis visai nepritaikytas jaunimo akiai, per daug ten visko yra. Reikia moderninti. Kas liečia facebook'ą, jis šiek tiek atsigavo. Nors Facebook'o kalba yra pritaikyta labiau vyresnei auditorijai. Man kai reikia, aš tą informaciją pasiekiu, bet jaunesni, kažin iš vis ar žino, kad tos puslapis iš vis yra - vertinčiau ketvertu*

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

P2 *Bendrai imant visą valdžią, tai to atgalinio ryšio nėra. Imant konkrečius asmenis, kurie privalo bendrauti, tai kažkiek tai yra - na rašykim keturis.*

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

P2 *Yra ta problema, bet jau pripratau – na vertinkim trimis.*

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

P2 *Na manau, kad situacija kečiasi, gal dėl to, kad aš jau stabiliai ten visada ir visur einu, bet nežinau, kaip būtų jai ateitų naujas žmogus, greičiausia būtų vėl nuo nulio. Bet kažkiek yra geriau, tik ar jie įsiklauso ar priima... na gal tris*

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

P2 *Manau, kad yra problema, bet mes mokomės. Bet kultūros tikrai trūksta ir kartais tas bendravimas tikrai nenormalus – nors ir mes kartais „šokame“, kaip kraujas užverta. Manau, kad tai problema - keturi*

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

P2 *Labai didelė problema ir daugelį kamuoja. Labai jaučiasi, kad negalima kažko pasakyti, nes paskui kreivai žiūrės. Turi apgalvoti kiekvieną žodį. Būna dažnai, kaip pagalvoji, kam aš veliuosi į tuos dalykus, nes norėtūsi ramiai gyventi, bet paskui pagalvoji - o kas kitas? Asmeniškai duodu penkis.*

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T. Kaip manote, kiek laisvai Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę
P3. Pareikšti nuomonę kaip ir gali, bet minimaliai. Na sakyčiau gali, bet nėra paprasta ypač eiliniam žmogui. Žmones oficialia kviečiami, bet kai nueini į tave žiūri kaip į priešą arba kaip nieko neišmanantį. Tokius žmones dažnai laiko, amžinai nepatenkintais gyventojais. Būna, kai nori tik paklausti kažko, gauti informacijos, bet tave apkaltina, kad kažkuo nepasitikiu ir to net neslepia. Pas mus taip gaunasi, kad žmonės reiškiasi tik jau kai yra konfliktas. Nes informaciją žmones pasiekia, kai jau kažką valdžia nusprendžia. Tai dažnai ta nuomonė išreiškiama konflikto būdu. Na bet kai vieną kartą susiduri su tokiau neigiamu požiūriu, kitą kartą pagalvoji ar verta iš vis nervintis. Na jei žiūrėti plačiau galimybę vertinčiau trimis.

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

P3. Na vertinčiau ne daugiau dviem. Pats minimaliausias procentas. Įtakoti galima, kai ateinama nebent su šimtais parašų, su nenuginčijamais argumentais. Kai jau atlaikomi visi manipuliavimai, na tada tikimybė yra. Kiek teko matyti per tarybos posėdžius, kai žmonės ateina, prašo kažkokį sprendimą sustabdyti, bet sunkiai dabar atsiminsiu, kad jų prašymai būtų išgirsti. Tada jau sakoma per vėlu. O kad įtakotų kažkokie pavieniai ar keli žmonės valdžios sprendimus – nėra šansų. Na nebent kažkokie įtakingi veikėjai, bet jie nuomonės nereiškia jie tariasi asmeniškai.

T. Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo ir realios piliečių galios turėjimo siekiant daryti įtaką viešosios politikos procesui. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje (paprastoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“).

P3. Manau, kad esame ties informavimu visi kiti veiksmai tik imitacija. Na dabar rinkimai artėja, lyg ir pradėdame girdėti norą tartis. Bet tai apima tik tokius smulkius klausimus, o ne rimtus sprendimus, kurie spręstų visuomenės problemas. Pavyzdžiui pirmą kartą leido žmonėms išsirinkti kalėdinę eglę - vieną iš trijų. Na kaip ir gerai, bet juk tai smulkmena.

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

P3. Pats suprantamiausias žmonėms, tai dalyvavimas rinkimuose. Per tarybos narius geriausia kreiptis. Na dar per seniūnijas galima, jei kokios problemos. Bet geriausiai kreiptis raštu, tada bent esi garantuotas gauti kažkokį atsakymą. Galima ir elektroniniu paštu kreiptis į merą, administracijos direktorių. Dažniausiai žmonės manau ir kreipiasi rašydami paklausimus.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

P3. Manau, kad turi labai didelę įtaką – vienareikšmiškai. Juk dažniausiai, kad kažką bandyti įtakoti, tu turi žinot savo kažkokią teisę, gaudytis situacijoje. Aplamai išsilavinę žmonės labiau domisi tuo kas vyksta aplink. Manau, kad ir valdžia kitaip skaitosi kai į juos kreipiasi daugiau nusimanantis, geresnė

padėtį turintys žmonės. Gal čia priežastis, kad paprastesni žmonės dažnai tik numoja ranka į viską. Vertinčiau aukščiausiu balu - penki

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

P3. Manau, kad penki balai. Pas mus iš vis po vieną ar kelis žmones nevyksta nieko. Tik jei atsiranda lyderis, kuris suburia ar sukviečia kokiam klausimui žmonės pajuda. Gera mobilizacija garantuoja geresnius rezultatus. Jei geram lyderiui pavyksta įtikinti daugiau žmonių ir eiliniai žmonės drąsiau jaučiasi, jungiasi vien iš solidarumo. Sako žiūrėk ir tas ir anas tam pritaria, tai ir aš tada pritariu. Na bet pas mus dar matau, kad žmonės dažnai nori, kad kiti kažką nuveiktų, o aš tik pastebėsiu, gal tyliai pritarisiu bet negaišiu laiko.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

P3. Na aš manau, kad visi kažką daro, nes tikisi, kad bus kažkas geriau. Juk neini šiaip sau šūkauti ir gaišti laiko. Na bet jei turite omeny kažkokią asmenišką materialią naudą, bent jau man tai nėra svarbiausia. Vertinčiau trimis

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

P3. Manau kad taip tai labai svarbu. Juk jeigu pasitiki valdžia, tu drąsiai eini ir kreipiesi. Juk jei žmonės tikrai pasitikėtų valdžia, jie be jokių baimių eitų su pasiūlymais, su projektais. Manau, kad čia pagrindinė priežastis, kodėl žmonės neaktyvūs, nes jie nepasitiki tais, kuriuos išsirenka. Vienareikšmiškai penki balai.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas, savirealizacija

P3. Galvoju, kad turi. Žinau žmonių, kurie be visuomeninės veiklos savęs neįsivaizduoja. Jiems tikrai nereikia nei naudos nei kažko kito. Jie save realizuoja kažką veikdami dėl kitų. Jei pavyksta kažką pasiekti, jei tame ir temato prasmę. Na gal nėra pagrindinis veiksnys, bet duodu keturis.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

P3. Tai, kad numatytos galimybės įstatyme manau leidžia žmonėms būti labiau užtikrintais. Juk gerai, kad galime sakyti „turiu teisę“, „tai numato konstitucija“, „pas mus juk demokratija“, „pas mus žodžio laisvė“ ir pan. Jei to piliečiai negalėtų pasakyti būtų viduramžiai ir mes šiandien neklabėtumėme tokia tema. Žinot galvoju, kad žmonės turėtų išmokti šiuos įstatymų straipsnius mintiniai ir vis dažniau priminti valdžios atstovams apie tai... gal tada ir ant tų aukštesnių laiptelių (piliečių įtakos. Aut.past.) užliptumėme. Na duodu keturis balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

P3. Ar skatintu pinigai būti aktyvesniems? Gal kažkiek, gal galimybes padidintų, bet tikrai tai nelemiantis veiksnys. Na trys balai

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

P3. Manau pagrindinė problema, kad valdžia galvoja, kad jie viską žino kaip reikia daryti ir viską daro per daug nesitardami su visuomene. Ir tai tiek nusistovėję, kad atrodo, kad taip ir turi būti, kad

piliečiai net neturi dalyvauti tame bendrame reikale. Žmonės reikalingi tik ateiti prabalsuoti, o po to jų iš principo turėtų nebūti ir nesimaišyti

T. Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas
P3. *Tos informacijos kaip ir yra, bet nežinau ar specialiai ar nespecialia tai padaryta, kad rasti kažką yra tikrai sudėtinga. Žmogus turi ilgai klaidžioti, kad kažką surasti. Kai pavyksta atrasti irgi pateikta sunkiai suprantamai, dažnai įstatymine kalba. Sunku ypač kokiam eiliniam žmogui. Rajono spauda žmonėms labiau priimtinesnis šaltinis, nors kartais pastebiu, kad pateikiama ne visada viskas arba iškraipyta. Kartais atrodo, kad socialiniai tinklai vienintelė vieta, kur gali užklausti ar pasakyti savo nuomonę. Na bet kai labai nori, tą informaciją vis tik susirasti galima – vertinčiau keturiais.*

T. Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

P3. *Vertinčiau vidutiniškai. Jei atgalinis ryšys, tai, kad jie turi atsakyti gyventojams, tai nemanau, kad tai didelė problema. Juk jie privalo atsakyti. Kiek esam rašę, atsakymus per dvidešimt darbo dienų pateikia. Bet jei kalbame ir apie atgalinis ryšys iš piliečių, tai jis manau vangus. Būna, kad kviečia valdžia teikti kokius pasiūlymus, pavyzdžiui dėl biudžeto. Ta bendruomenės, nevyriausybinių organizacijos kažkiek teikia, bet kad piliečiai aktyviai atsilieptų ir domėtųsi – vangiai. Duosiu tris balus*

T. Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

P3. *Manau, kad tai yra kažkokia problema. Galėtų viską paprastinti. Dabar nori dalyvauti Tarybos posėdyje, turi atvažiuoti, pateikti raštišką prašymą, parašyti ar norėsi pasisakyti ir pan. Tvarka aišku kažkokia turi būti, bet gal užtektu kokiu elektroniniu paštu prasinešti ar paskambinti sekretorei – kuo paprastesnės procedūros, tuo visiems lengviau. Vertinčiau problemą trimis.*

T. Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės,

P3. *Manau didelė problema, nes po rinkimų jie tik verda savo sultyse ir sprendžia savo problemas, dalyvauja visokiose intrigose ir pan. Penki.*

T. Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

P3. *Taip tai didžiulė problema. Mes nemokame sėsti prie bendro stalo ir diskutuoti. To niekada nebuvo, mūsų niekas nemokino, o valdžiai niekam žmonių nereikėjo. Tai nenormalu. Gal ir žmonės kartais nemoka kultūringai išreikšti nuomonės, bet jie daro taip kaip moka ir dažniausiai iš nevilties. Duodu stiprų penketą.*

T. kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

P3. *Ir ši didelė. Žmonės, kurie bent kažkaip susiję su savivaldybe. jie nedrįsta net prasižioti. Jie sako, kad nekirsim šakos ant kurios sėdim, nes arba darbo neteksim, arba užsakymo negausim. Arba šiaip, man reikės su jais reikalų turėti ir panašiai. Teko dalyvauti viename gyventojų proteste Kretingoje ir kartu su kitais įrodinėti, kad valdžios priimtas sprendimas kenkia miestui. Mums pavyko, bet patikėkit, buvo toks spaudimas ir manipuliavimas, kad kitą kartą pagalvočiau. Tai tikrai problema. Penki.*

T. Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

8 PRIEDAS. Veiksniai turintys įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui (respondentų vertinimas balais)

Veiksnių, turinčių įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui, vertinimas

Veiksniai turintys įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui (vertinama balais nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia neturi įtakos, 5 - turi didelę įtaką)							
Veiksniai	V1	v2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Socio-ekonominiai veiksniai	5	5	5	5	5	5	5,00
Mobilizacijos veiksniai	5	5	4	3	3	5	4,17
Racionalūs veiksniai	5	2	3	3	4	3	3,33
Piliečių pasitikėjimas valdžia	1	2	2	2	2	5	2,33
Psichologinė piliečių motyvacija, savirealizacija	4	3	2	4	5	4	3,67
Teisinis reguliavimas	2	4	4	5	4	4	3,83
Finansavimas	2	2	4	3	3	3	2,83

Šaltinis: sudaryta autorės

9 PRIEDAS. Problemos, trukdančios valdžios ir piliečių bendradarbiavimui (respondentų vertinimas)

Problemų, trukdančių valdžios ir piliečių bendradarbiavimui, vertinimas

Problemos, trukdančios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui (vertinama balais nuo 1 iki 5, kur 1 - nėra problemos, 5 - didelė problema)							
Problema	V1	v2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Informacijos teikimo, viešumo trūkumas	4	1	3	3	4	4	3,17
Atgalinio ryšio nebuvimas	2	2	4	5	4	3	3,33
Biurokratiniai, procedūriniai reikalavimai	4	3	4	5	3	3	3,67
Politikų nenoras "girdėti" visuomenės	4	3	3	5	3	5	3,83
Politinio dalyvavimo tradicijų ir kultūros stoka	4	5	4	3	4	5	4,17
Piliečių baimė	3	5	2	4	5	5	4,00

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Vaida Jakumienė

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOJOJE POLITIKOJE:
KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

Doc. dr. Eglė Vaidelytė

KAUNAS, 2019

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS**

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOJOJE
POLITIKOJE: KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Viešoji politika ir saugumas (kodas 6211JX044)

Vadovas

(parašas) Doc. dr. Eglė Vaidelytė

(data)

Recenzentas

(parašas) Lekt. J. Jurkevičienė

(data)

Projektą atliko

(parašas) Vaida Jakumienė

(data)

KAUNAS, 2019

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

VAIDA JAKUMIENĖ

(Studento vardas, pavardė)

Viešoji politika ir saugumas (kodas 6211JX044)

(Studijų programa, kodas)

Baigiamojo projekto „Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Kretingos rajono savivaldybės atvejis“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 19 m. sausio 4 d.

_____ Kaunas _____

Patvirtinu, kad mano, **Vaidos Jakumienės**, baigiamasis projektas tema „Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Kretingos rajono savivaldybės atvejis“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

_____ (vardą ir pavardę įrašyti ranka)

_____ (parašas)

Jakumienė, Vaida. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje: Kretingos rajono savivaldybės atvejis. *Magistro* baigiamasis projektas / vadovas doc. dr. Eglė Vaidelytė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): J 02

Reikšminiai žodžiai: *viešoji politika; viešosios politikos procesas; piliečiai; piliečių dalyvavimas; dalyvavimo veiksniai.*

Kaunas, 2019. 77 puslapiai.

SANTRAUKA

Piliečių dalyvavimas – esminė demokratijos funkcionavimo sąlyga. Piliečių įsitraukimas į viešosios politikos procesus ne tik padeda valdžios atstovams geriau suvokti egzistuojančias problemas ir priimti teisingus sprendimus, bet ir didina visuomenės pasitikėjimą valdžia, bei užtikrina paramą jai ir visam demokratiniam režimui. Piliečių dalyvavimo raiška labiausiai galima savivaldoje, nes būtent ten valdžia yra arčiausiai žmonių. Tačiau kaip rodo tyrimai, savivaldybės pagrindinę savo pareigą bendradarbiaujant su piliečiais supranta kaip jų informavimą, interesantų priėmimą, atsakinėjimą į paklausimus, o ne artimų bendravimo formų kūrimą. Nėra nagrinėjama, kodėl savivaldybėse atsiranda problemos, kaip gyventojų pozicija nulėmė sprendimus, kokių buvo ginčių, diskusijų arba kaip gyventojai vertina galutinius rezultatus. Piliečiai nepatenkinti gaunamų viešų paslaugų kokybe ar visuomenės gyvenimo tvarkymo būdais tuo pačiu yra pasyvūs ir nesuvokia savęs kaip potencialių politikos veikėjų. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje tyrimai mokslinėje literatūroje nėra retas atvejis, tačiau dalyvavimas dažniau nagrinėjamas viešo administravimo kontekste. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje nuolat kinta, todėl svarbu analizuoti ar valdžia skatina piliečius dalyvauti viešosios politikos formavime ir kaip piliečiai stengiasi būti viešosios politikos dalyviais. Darbe keliamas klausimas: kokie veiksniai lemia aktyvų piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje? Šio darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime Kretingos rajono savivaldybėje. Darbo objektas – piliečių dalyvavimas. Darbo dalykas – piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime. Tyrimo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: 1. atskleisti viešosios politikos bei piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime teorinius bruožus; 2. pateikti piliečių dalyvavimo teisinį reglamentavimą; 3. Aptarti piliečių dalyvavimo formuojant viešąją politiką praktikos kitose šalyse pavyzdžius. 4. Atlikti pusiau struktūrizuotą interviu su Kretingos rajono politikais ir visuomenės atstovais bei pateikti išvadas ir rekomendacijas. Darbe naudoti šie metodai: mokslinės literatūros, teisės aktų analizė, antrinių duomenų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu. Darbą sudaro keturios dalys. Pirmoje dalyje analizuoti piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje teoriniai bruožai. Antroje dalyje analizuojami piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje

reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai. Trečioje darbo dalyje apžvelgiama piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje praktika kitose šalyse. Ketvirtoje dalyje pagrįsta tyrimo metodologija. Ištirta, kokie veiksniai turi įtakos piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje. Remiantis gautais rezultatais suformuluotos išvados ir rekomendacijos. Nustatyta, kad pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos piliečių aktyvumui – tai piliečių išsiugdyti gebėjimai ir teisinis įgalinimas. Pagrindinė problema – politinės kultūros ir dalyvavimo tradicijų stoka. Piliečių dalyvavimas formuojant viešąją politiką Kretingos rajone yra nelemiantis sprendimų priėmimo. Atsižvelgiant į išvadas pateiktos rekomendacijos Kretingos rajono savivaldybei, kuriose siūloma išsiaiškinti piliečių įtraukimo į viešosios politikos procesą trūkumus bei problemas ir parengti strategiją, kaip didinti piliečių ir valdžios bendradarbiavimo efektyvumą.

Jakumiene, Vaida. Citizens Participation in Public Policy: Case Study of Kretinga District municipality : Master's thesis in Social Sciences / supervisor assoc. prof. Eglė Vaidelytė. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: J 02

Key words: public policy, public policy process, citizens, citizens' participation, factors of participation.

Kaunas, 2019. 77 p.

SUMMARY

Participation of citizens – the main condition for functional democracy. Involvement of citizens into the processes of public policy not only helps government representatives to understand existing problems better and to make right decisions, but also exaggerates society's trust in government and ensures support for society and democratic regime. Participation of citizens is most likely to occur in self-government (municipalities), because governance here is closest to its people. However, researches show, that municipalities understand their communication duties with citizens as giving information to them, visitors reception, answering for requests, but not as creation of close co-operation forms. It is not studied, why problems emerge in municipalities, how position of citizens can determine decisions, what disputes, discussions have overcome or how citizens evaluate final results. Citizens are not happy with the quality of public services or the ways, how society's life management are dealt with and do not understand themselves as a potential political actors. Researches of public participation in public policy in academic literature is not a rare topic, however participation is more likely to be researched in the context of public administration. Participation of citizens in public policy is always changing, that is why it is important to analyze if government stimulates citizens to participate in formation of public policy and how citizens try to be participators of public policy. In this work the question is raised: what factors lead to public participation in formation of public policy in Kretinga's district municipality? The aim of this work – to analyze and evaluate the participation of citizens in formation of public policy in Kretinga's district municipality. The object of this work – participation of citizens in public policy. The main tasks to reach the aim of this research: 1. To reveal theoretical features of public policy and citizens' participation in public policy formation; 2. To present legal regulation of citizens' participation; 3. To discuss public participation practices in foreign countries; 4. To accomplish semi-structural interview with politics of Kretinga's district and representatives of society and to give conclusions and recommendations. Methods that are used in this work: analysis of academic literature, legislations, secondary data, semi-structural interview. This work consists of four parts. In the first part theoretical frame of citizens' participation in public policy is analyzed. In the second part of work legal

regulations of citizens' participation in public policy are analyzed. The third part of work reviews citizens' participation practices in foreign countries. In the fourth part of work reviews methodology of research. It is examined what factors have influence to citizens' participation in formation of public policy in Kretinga's district municipality. With reference to results of research, conclusions and recommendations are formulated. It was detected, that main factors, which have influence to active citizenship it is citizens' ability to educate themselves and legal empowerment. The main problem – lack of political culture and participation traditions. Participation of citizens in formation of public policy in Kretinga's district municipality can not influence decision making. In the reference to given conclusions and recommendations to Kretinga's district municipality, it is recommended to find out flaws of citizens' inclusion in public policy process and to develop a strategy to increase citizens and government communication efficiency.

TURINYS

LENTELĖS.....	9
PAVEIKSLAI.....	10
PRIEDAI.....	10
PAGRINDINĖS SAVOKOS.....	11
ĮVADAS.....	12
1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOS TEORINIAI BRUOŽAI.....	15
1.1. Viešosios politikos samprata ir procesas.....	15
1.3. Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime samprata.....	20
1.4. Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime prielaidos.....	22
1.5. Piliečių ir valdžios bendradarbiavimo formos ir problemos.....	28
2. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	32
3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOS FORMAVIME PRAKTIKA KITOSE ŠALYSE.....	34
4. TYRIMO PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOSIOS POLITIKOS FORMAVIME KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖJE REZULTATŲ ANALIZĖ.....	38
4.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas.....	38
4.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	41
IŠVADOS.....	52
REKOMENDACIJOS.....	54
LITERATŪRA.....	55
ŠALTINIAI.....	57
PRIEDAI.....	58

LENTELĖS

1 lentelė. Viešosios politikos apibūdinimai.....	15
2 lentelė. Viešosios politikos elementai.....	17
3 lentelė. Piliečių vaidmenys viešosios politikos proceso etapuose.....	19
4 lentelė. Pasitikėjimo rūšys.....	26
5 lentelė. Piliečių dalyvavimo formos pagal skirtingus kriterijus.....	28
6 lentelė: Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje įteisinimas nacionaliniuose teisės aktuose.....	33
7 lentelė. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje įtvirtinimas Kretingos rajono savivaldybės tarybos reglamente.....	34
8 lentelė. Teminiai interviu klausimai.....	39
9 lentelė. Respondentų kodavimas.....	40
10 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė laisvai pareikšti nuomonę.....	41
11 lentelė. Galimybės laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais...42	
12 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė daryti įtaką politikų sprendimams.....	43
13 lentelė. Galimybės daryti įtaką valdžios sprendimams Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais.....	43
14 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: dalyvavimo poveikio priimamiems sprendimams laipsnis.....	44
15 lentelė. Piliečių dalyvavimo formos ir būdai Kretingos rajono savivaldybėje.....	45

PAVEIKSLAI

1 pav. Viešosios politikos procesas.....	18
2 pav. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos.....	23
3 pav. Piliečių dalyvavimo „kopėčios“.....	29
4 pav. Pasaulio šalys pagal atvirumą pilietinei veiklai.....	35
5 pav. Kokybinio tyrimo proceso etapai.....	38
6 pav. Veiksniai, lemiantys aktyvų piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime.....	47
7 pav. Problemos, trukdančių valdžios ir piliečių bendradarbiavimui	50

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Klausimai – anketa tyrimo dalyviams.....	58
2PRIEDAS. Interviu su respondentu V1 šrašas.....	60
3 PRIEDAS. Interviu su respondentu V2 išrašas.....	63
4 PRIEDAS. Interviu su respondentu V3 išrašas.....	66
5 PRIEDAS. Interviu su respondentu P1 išrašas.....	69
6 PRIEDAS. Interviu su respondentu P2 išrašas.....	71
7 PRIEDAS. Interviu su respondentu P3 išrašas.....	74
8 PRIEDAS. Veiksniai turintys įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui (respondentų vertinimas).....	77
9PRIEDAS. Problemos, trukdančios valdžios ir piliečių bendradarbiavimui (respondentų vertinimas).....	77

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Viešoji politika – tai viešojo valdymo sistemos dalis, kuri apima valdžios pastangas skirstyti materialias bei simbolines vertybes ir paslaugas, reguliuoti kylančius konfliktus tarp įvairių interesų grupių, fiskalinės politikos pagalba reguliuoti biudžetą ir pinigų srautus (Raipa, 2002).

Viešosios politikos procesas sudarytas iš sudėtingų ciklų ar etapų, kur kiekviena fazė yra susijusi su kitu – pirmesniu ar paskesniu – ciklu t.y. procesas kaip visuma neturi aiškios pradžios ir pabaigos (Dunn, 2006, p. 58). Viešosios politikos procesas apima viešosios politikos formavimą, jos įgyvendinimą ir vertinimą. Politikos formavimo metu identifikuojamos problemos, ieškoma jų sprendimo alternatyvų ir priimami sprendimai.

Piliečiai – visi asmenys, kurie nėra politikai ar valdžios atstovai. Sąvokos piliečiai, visuomenė, gyventojai šiame darbe turi lygiavertę prasmę.

Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje suprantamas, kaip valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris pagrįstas atskirų piliečių ar jų grupių įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, priėmimo procedūrą teisės aktų nustatyta tvarka, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimant sprendimus (Bernotienė, 2010, p. 239)

Dalyvavimo veiksniai – priežastys ar faktoriai, kurie gali turėti įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką.

IVADAS

Temos aktualumas. Piliečių dalyvavimas – esminė demokratijos funkcionavimo ir pažangos sąlyga, kitaip tariant, demokratija negalima be aktyvaus daugumos piliečių dalyvavimo politiniame gyvenime. Piliečių įsitraukimas į politikos procesus, ne tik padeda valdžios atstovams geriau suvokti egzistuojančias problemas ir priimti teisingus sprendimus, bet ir didina visuomenės pasitikėjimą valdžia bei užtikrina paramą jai ir visam demokratiniam režimui. Tačiau „ *tiek valstybė savo oficialiomis galiomis geba „užguiti“ visuomenę, tiek visuomenė dėl pasyvumo gali suteikti didesnius įgaliojimus valdžios struktūroms. Todėl pačiai visuomenei būtina inicijuoti pilietinį budrumą.*“ (Deliautas J. 2006 p.78).

Viešąją politiką galima vadinti atsaku į visuomenės poreikius, reikalavimus, interesus. Viešosios politikos pajėgumą apsprendžia sprendimų rengimas bei įgyvendinimas, todėl jos efektyvumas vertinamas pagal gautus rezultatus. Kokią vietą viešosios politikos procese užima piliečiai? Kaip formalus piliečių dalyvavimo įteisinimas dalyvauti sprendimų priėmimo sutampa su gyvenimo realijomis? Kokios priežastys lemia gyventojų pasyvumą? Šie klausimai kyla dažnai, nes demokratija klesti tik tada, kai eiliniai žmonės turi galimybes dalyvauti svarstymuose, siekdami bendruomenių gerovės, organizacijų autonomiškumo, formuojant visuomeninio gyvenimo darbotvarkę – svarbu, kaip tokios galimybės naudojamos (Nefas, 2012, p. 841).

Piliečių vaidmuo akcentuojamas Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“, kurios pagrindu tapo daugiau kaip 1000 bendruomenių, nevyriausybinų organizacijų (toliau – NVO) ir aktyvių piliečių pateiktos idėjos, kaip paversti Lietuvos ateitį sėkminga: „Suprasdami, kad valdžia negali ir neturi spręsti visų problemų, kiekvienas iš mūsų turi turėti daugiau galių ir atsakomybės priimant ir įgyvendinant daugelį svarbių sprendimų. Mums reikalinga veikli visuomenė“ (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“).

Piliečių dalyvavimo raiška labiausiai galima savivaldybėse, nes būtent ten valdžia yra arčiausia žmonių. Tačiau kaip pastebima Pilietinės visuomenės instituto (toliau – PVI) 2015 metais atliktame savivaldybių metinių veiklos ataskaitų tyrime, savivaldybės pagrindine savo pareiga bendradarbiaujant su piliečiais supranta kaip jų informavimą, interesantų priėmimą, atsakinėjimą į paklausimus, o ne artimų bendravimo formų kūrimą. Sėkmingais savivaldos įrodymais dažniausiai laikomi įvairūs Lietuvos ir užsienio žiniasklaidos reitingai, turizmo populiarumas, o ne pačių gyventojų grįžtamasis ryšys, apklausos. Savivaldybės nenagrinėja, kodėl atsiranda problemos, kaip gyventojų pozicija nulėmė sprendimus, kokių buvo ginčų, diskusijų arba kaip gyventojai vertina galutinius rezultatus. Visa tai rodo, kad sprendimų priėmimo procesas savivaldoje nėra visada aiškus ir skaidrus, ir kad piliečiai bei

jų teikiamas atgalinis ryšys nelaikomi potencialiu savivaldybių vertinimo ir formavimo veiksmu (PVI, 2015).

Kaip rodo Pilietinės galios indeksas (toliau PGI), Lietuvoje piliečiai nėra aktyvūs – 2016 metais šis indeksas siekė 37 balus iš 100 galimų. Palyginus su 2015 metais, PGI pakilo 3,6 punkto ir labiausiai šį pokytį lėmė vienos iš sudedamųjų indekso dalių – pilietinės įtakos suvokimo visuomenėje augimas. Ženkiausiai 2016 metais paaugo gyventojų tikėjimas asmenine, visuomeninių organizacijų bei bendruomenių, verslininkų ir žiniasklaidos atstovų įtaka valstybėje priimamiems sprendimams. Teigiamas PGI pokytis Lietuvoje džiugintų, tačiau tokio bendrojo pilietinės galios indekso paaugimo tendencijos tvarumu verčia abejoti tai, jog be pilietinės įtakos suvokimo šoktelėjimo, kuris gali būti siejamas su 2016 metų LR Seimo rinkimų rezultatais, kitos sudedamosios pilietinės galios indekso dalys, tokios kaip realus ir potencialus piliečių aktyvumas, pilietinės veiklos rizikų vertinimas – 2016 metais praktiškai nepakito. Gyventojų pasyvumas neskatina valdžios tapti atvira, nevyksta valdžios ir visuomenės bendradarbiavimas, dėl ko neužtikrinamas kokybiškas viešosios politikos formavimas (PVI, 2015).

Mokslinis naujumas. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje tyrimai mokslinėje literatūroje nėra retas atvejis, tačiau dalyvavimas dažniausiai nagrinėjamas viešojo administravimo kontekste. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje nuolat kinta – keičiasi dalyvavimo formos, piliečių santykis su valdžios institucijomis, todėl svarbu analizuoti ar valdžia skatina piliečius dalyvauti viešosios politikos formavime ir atitinkamai – kaip piliečiai stengiasi būti pilnateisiais viešosios politikos dalyviais.

Viešąją politiką ir jos procesus nagrinėjo žymūs mokslininkai Parson (2001), Stone(2004), Dunn(2006), Linblom ir Woodhouse (1999), Dye(1976), Habermas (1989), Lasswell (1936) ir kt. Piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje įvairiais aspektais analizavo Heldas (2002), Arnstein (1969), Raipa (2002,2011), Raipa, Petukienė, Tijūnaitienė (2007), Junevičius, Eriminaitė (2012), Petrauskienė, Žilinskas (2013), Tijūnaitienė (2007,2013), Bielskienė (2016), Aurylaitė (2017), Bartuškaitė, Žilys (2011), Vaidelytė, Žilinskas, Rauleckas (2016), Žilys (2011), Kavoliūnaitė-Ragauskienė (2017), Nakrošis (2017), Laurėnas(2014) ir daugelis kitų Lietuvos ir užsienio mokslininkų.

Problema. Piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje priklauso nuo įvairių veiksnių. Apklausų duomenys rodo, kad piliečiai yra nusivylę pagrindinėmis viešosios politikos institucijomis – seimu, vyriausybe, savivaldybe. Remiantis naujausiomis gyventojų apklausomis, galima teigti, kad pasitikėjimas valdžios institucijomis, kurios formuoja ir įgyvendina viešąją politiką Lietuvoje yra itin žemas. 2018 metais atlikus gyventojų apklausas nustatyta, kad labiausiai gyventojai nepasitiki seimu – 69 proc., vyriausybe – 53 proc., savivaldybėmis – 45 proc. apklaustų gyventojų (Baltijos tyrimai, 2018). Piliečiai nepatenkinti gaunamų viešųjų paslaugų kokybe ar visuomenės gyvenimo tvarkymo būdais, tuo pačiu yra pasyvūs ir nesuvokia savęs kaip potencialių politikos veikėjų. Dažniausiai piliečių

dalyvavimas pasireiškia nepasitenkinimo išreiškimu po sprendimų priėmimo, o ne dalyvavimu formuojant viešąją politiką. Darbe siekiama atsakyti į klausimą: kokie veiksniai lemia aktyvų piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje? Šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas piliečių dalyvavimui viešosios politikos formavime, o politikos įgyvendinimo ir vertinimo etapai analizuojami tik tiek, kiek tai būtina viešosios politikos formavimui atskleisti.

Darbo objektas. Piliečių dalyvavimas.

Darbo dalykas. Piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime.

Darbo tikslas. Išanalizuoti ir įvertinti piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje.

Darbo uždaviniai:

1. atskleisti viešosios politikos bei piliečių dalyvavimo viešojoje politikos formavime teorinius bruožus;
2. pateikti piliečių dalyvavimo teisinį reglamentavimą;
3. aptarti piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje praktiką kitose šalyse pavyzdžius;
4. atlikti pusiau struktūrizuota interviu su Kretingos rajono savivaldybės ir visuomenės atstovais bei pateikti išvadas ir rekomendacijas.

Darbo metodai. Mokslinės literatūros, teisės aktų analizė, antrinių duomenų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro keturios dalys, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas. Pirmoje dalyje nagrinėjami piliečių dalyvavimo viešojoje politikos formavime teoriniai bruožai. Antra dalis skirta piliečių dalyvavimo teisiniam reglamentavimui. Trečioje darbo dalyje apžvelgiama piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje praktika kitose šalyse. Ketvirta darbo dalis skirta kokybinio tyrimo metodologijos pagrindimui, bei atlikto pusiau struktūrizuoto interviu analizei.

1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE TEORINIAI BRUOŽAI

Norint analizuoti piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje svarbu suprasti pačios viešosios politikos esmę. Terminas *politika* yra kilęs iš senosios graikų kalbos žodžio *polis* – „miestas, valstybė“. Išvestinis žodis *politikos* tarp kitų reikšmių turi ir piliečio, dalyvaujančio sprendžiant miesto-valstybės reikalus, prasmę (nesidomintieji politiniais reikalais piliečiai buvo vadinami *idiotes*). Taigi, etimologiškai politika reiškia valstybės reikalų tvarkymą (Pražauskas ir Unikaitė, 2007, p. 8-9).

1.1 Viešosios politikos samprata ir procesas

Viešosios politikos samprata. *Viešosios politikos* sąvokos derinys oficialiai pradėtas naudoti tik XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje iš esmės nėra naujas. Pirmasis politikos (*politea*) sąvoką pasauliui davė Aristotelis. Jis, kaip ir jo amžininkai politiką laikė visą, kas susiję su valstybe, tapatino ją su piliečiais ir miesto-valstybės valdymo struktūra bei funkcijomis. Pati viešosios politikos samprata evoliucionavo kartu su civilizacijos plėtra, tačiau nuo seno ji dažniausiai siejama su administracinės valdžios vadovavimu viešiesiems reikalams (Raipa, 2002, p. 11).

Viešajame valstybės valdyme viešoji politika dažniausia suprantama kaip sudėtinė jo dalis, kaip valstybės valios išraiška. Įvairūs mokslininkai šį procesą apibūdina skirtingai. 1 lentelėje pateikiami keleto žymiausių pasaulio mokslininkų pateikiami viešosios politikos apibūdinimai.

1 lentelė. Viešosios politikos apibūdinimai (Sudaryta autorės pagal (Parsons, 2001) (Stone, 2004, p. 32)

Autorius	Viešosios politikos apibūdinimas
Dewey (1927)	Viešojo politika – tai visuomenė ir jos problemos
Dye (1976)	Viešojo politika kelia klausimą - ką valdžia daro, kodėl ji tai daro ir ką ji tuo pakeičia
Heidenheimer (1990)	Viešojo politikai rūpi - kaip, kodėl ir kokiam tikslui valdžia naudoja tam tikras veiklumo ar neveiklumo strategijas
Wilson (1987)	Politika (policy) reiškia tam tikrą veiksmų kursą ar planą, tam tikrą politinių tikslų aibę, bet ne administravimą. Buvo iškelta mintis atskirti politiką nuo administravimo.
Habermas (1989)	Gyvendami kartu, tačiau skirtingai, bendrame laike ir bendroje erdvėje turime ieškoti būdų, kaip dorotis su savo kolektyvinio gyvenimo problemomis
Lasswell (1936)	Viešojo politika – tai „kas, ką, kada ir kaip gauna“. Tai pagrindinis instrumentas ginant demokratiją nuo jos pajungimo elitų interesams, manipuliacijai bei užkertant kelią politinės galios absoliutizavimui.
Newby (1984)	Viešojo politika t.b. suvokiama ne tiek „įeigos“ ir „išeigos“, bet dalyvavimo ir komunikacijos kategorijomis, o piliečiai būtų priimami ne tik kaip „vartotojai“, bet kaip vertybių, institucijų „formuotojai“ ir „bendrakūrėjai“.
Stone (2004)	Viešojo politika – tai ką bendruomenė mėgina pasiekti kaip bendruomenė, svarbu kolektyvinė valia ir kolektyvinės pastangos.

Parsonas (2001) aiškinant viešosios politikos sampratą atskiria sąvokas „viešoji“ ir „politika“ ir taip apibrėžia viešosios politikos reguliavimo sritis. Jis viešosios politikos idėją grindžia tuo, kad egzistuoja tam tikra gyvenimo sritis, kuri nėra privati ir vien tik individuali, kad yra tokių bendrų interesų valdų, kur „reikia valdžios arba visuomenės reguliavimo, įsikišimo ar bent jau tam tikrų jungtinių pastangų“, o „viešumo“ ir „privatumo“ santykio problema įvardijama kaip amžina. Būtent tokiomis sritimis, kurios įvardijamos „viešosiomis“ ir užsiima viešoji politika (Parsons, 2001, p. 14-19). Viešąją politiką, kaip plataus masto reiškinį apibūdina V. Morkevičius (2005) – jis siejį tai su konkrečiu sociumo bendrų reikalų tvarkymu, o pačią viešosios politikos sąvoką įvardija kaip tikslingas, gana konkrečios viešosios sferos politines programas, ar planus bei jų įgyvendinimą (pvz. sveikatos apsaugos politika, švietimo politika) (Morkevičius, 2005, p. 79).

Viešoji politika suprantama kaip valdžios pastangos skirstyti materialias bei simbolines vertybes ir paslaugas, reguliuoti kylančius konfliktus tarp įvairių interesų grupių, fiskalinės politikos pagalba reguliuoti biudžetą ir pinigų srautus. Visuomenė viešajai politikai uždeda atsakomybę už ekonominių, socialinių problemų identifikavimą, jų sprendimą ir įstatyminių to pagrindimą (Raipa, 2002, p. 11). Vis tik daugumai piliečių viešoji politika reiškiasi pirmiausia tuo, ką jų atžvilgiu daro atstovaujantys valdžiai, o ne tuo, kas rašoma įstatymuose ar poįstatyminiuose teisės aktuose (Vilpišauskas, 2001, p. 373). Svarbiausias viešosios politikos tikslas turėtų būti ne tik viešų paslaugų efektyvus tiekimas, bet ir žmonių demokratinės arba politinės galios stiprinimas, o užduotis – vertybių išsiaiškinimas, jų formavimas, paskirstymas, plėtojant ir stiprinant demokratiją (Parsons, 2001, p. 541-543).

Viešoji politika gali būti pozityvi arba negatyvi:

- *negatyvi* forma pasireiškia tada, kai valdžios institucijos yra nepakankamai aktyvios, o būtiniems sprendimams priimti neužtenka teisės aktų ir reguliavimo taisyklių;
- *pozityvi* forma remiasi teisėkūra ir autoritetu, kuris nustato viešosioms įstaigoms, organizacijoms ir piliečiams, tinkamai elgtis vieni kitų atžvilgiu (Raipa, 2002, p.12).

Kadangi šio darbo tikslas išanalizuoti piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje, būtina suprasti viešosios politikos struktūrą ir kokią vietą joje užima piliečių dalyvavimas. Viešosios politikos elementai atvaizduoti 2 lentelėje.

2 lentelė. Viešosios politikos elementai Šaltinis: (Raipa, 2002, p. 12-13)

Vertybių paskirstymas (pagrindinis elementas)	Nustatomi galimybių, prekių, paslaugų prioritetai, teikiančius tiesioginę naudą visuomenei. Tik valdžia gali priimti sprendimus leisti naudoti konkrečius resursus vienai ar kitai visuomenės grupei.
Netiesioginės vertybės	Jos kyla iš pirmojo viešosios politikos elemento ir gali pasireikšti kaip netiesioginė nauda, šalutinis poveikis, produktai ar kt, atsirandantys dėl viešosios politikos sprendimo
Resursų perdislokavimas	Tai sprendimai skirti, tam tikros visuomenės grupės poreikiams subsidijuoti, skiriant vienos grupės resursus kitai
Poveikis gautas tiesioginių išlaidų dėka	Dažniausiai išreiškiama pinigais - parodo fiskalinės politikos galimybes, struktūrą ir priklauso nuo socialinių, ekonominių ir geopolitinių veiksnių
Papildomos išlaidos realizuojant viešąsias programas	Jis apima netiesiogines, neesmines išlaidas, kurias lemia valdžios institucijų tiesioginės naudos siekimas įgyvendinant viešąsias programas. Dažnai jos būna neįvertintos nenorint „išpūsti“ projektų sąmatos.
Nauda gauta apribojimų, licencijų, reguliavimų dėka	Nauda, kuria gauna visuomenė iš įvairių apribojimų, taisyklių ir kt, kurių tikslas – suderinti naudingumo, gamybos ir vartotojų interesus, sumažinti išlaidas
Simbolinės išlaidos viešojoje politikoje	Simbolinės išlaidos ir gaunama vertė susijusi su religija, ideologijomis, demokratija.
Piliečių dalyvavimas	Apima vertę, kuri atsiranda piliečiams įsitraukiant į politikos procesą.
Nesėkmės viešojoje politikoje	Dėl įvairių priežasčių (piliečių savidisciplinos, kompetencijos trūkumo ir kt.) atsiranda specifinių viešosios politikos nesėkmių.

Visuomenė yra ne tik viešosios politikos egzistavimo prielaida, bet ir jos sudedamoji grandis. Pagrindinė viešosios politikos struktūros dalis – vertybių (turto, paslaugų, pajamų, gėrybių, blogybių ir pan.) paskirstymas visuomenei, pasak Stone (2004) – yra viešosios politikos nesutarimų šerdis ir kelia konfliktus dėl teisingo paskirstymo (Stone, 2004, p. 55).

Viešosios politikos procesas. Viešoji politika – tai procesas, kurio analizė padeda suprasti piliečių dalyvavimo reikšmę bendrame politikos kontekste. Anot W.Dunno, šis procesas yra sudarytas iš sudėtingų ciklų ar etapų, kur kiekviena fazė yra susijusi su kitu – pirmesniu ar paskesniu – ciklu t.y. procesas kaip visuma neturi aiškios pradžios ir pabaigos (Dunn, 2006, p. 58).

Teorijoje išskiriama šešios viešosios politikos proceso analizės koncepcijų grupės – „stadijinė“, *pluralistinė-elitistinė, neomarksistinė, posistemų, politinio diskurso ir institucionalizmo* (Parsons, 2001, p. 50).

Šiame darbe piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje analizuojamas pasitelkiant „stadijinės“ proceso analizės teorinę prieigą. Ji politikos procesą aiškina kaip atskirų žingsnių ar stadijų seką, kuri

prasideda darbotvarkės sudarymu ir baigiasi politikos rezultatų vertinimu (Parsons, 2001, p. 50). Yra pateikiama įvairių tokių politikos ciklų versijų.

H.A.Simonas išskyrė tris pagrindines viešosios politikos proceso fazes – informacija, sumanymas, pasirinkimas, o R.Rose - net vienuolika, tarp kurių - visuomenės politinio sprendimo pripažinimas, klausimų įtraukimas į darbotvarkę, reikalavimų kėlimas, ištekliai ir apribojimai, viešosios politikos sprendimai, veiksniai, kurie lemia valdžios sprendimus, sprendimo kontekstas, įgyvendinimas, rezultatai, įvertinimas ir grįžtamasis ryšys (Parsons, 2001, p. 83-84).

Apibendrintai, viešosios politikos ciklinis procesas pavaizduotas 1 paveikslėlyje:

1 pav. Viešosios politikos procesas (Parsons, 2001)

Bet kuri politika startuoja nuo tam tikros problemos pripažinimo. Šio proceso ypatybės turi esminės reikšmės tam, kokios politikos bus imamasi. Problemą reikia apibrėžti, struktūrizuoti, lokalizuoti tam tikrose ribose ir įvardinti (Parsons, 2001, p. 91). Teisingas problemos suformulavimas lemia tolimesnių politikos etapų sėkmę. Dažnai pasitaiko, kad politika nepasiekia norimų tikslų, nes sprendžia klaidingą problemą, o ne todėl, kad neteisingai išsprendžia teisingai suformuluotą problemą (Dunn, 2006, p. 83). Kodėl problema patenka arba nepatenka į politikos vykdomąją darbotvarkę, priklauso nuo daugelio veiksnių: politikos veikėjų, išorės ir vidaus faktorių bei plataus socialinio, ekonominio ir politinio konteksto, taip pat ir nuo būdo, kuriuo politikos formuotojai siekia pateikti tam tikrą reiškinį (Furman & Šerikova, 2007). Didelę reikšmę politikos formavimui turi viešoji nuomonė. Pasak W.Parsono (2001) viešosios nuomonės bei valdžios sąveika ir nustato politinę darbotvarkę (Parsons, 2001, p. 111).

Sprendimų priėmimas viešosios politikos procese – išskirtinis ir svarbus momentas, nes būtent čia yra svarstomos galimos problemos sprendimo alternatyvos, kurių pasirinkimai turi įtakos visos politikos pasekmėms. Kaip teigė Etzioni (1968): „sprendimai daro įtaką jos įgyvendinimui, o pradiniai

įgyvendinimo rezultatai veikia vėlesnes sprendimų priėmimo fazes“. W.Parsonas atkreipė dėmesį į tai, kad sprendimų priėmimas vyksta visą politinį ciklą: sprendžiama ką laikyti „problema“, kokią strategiją pasirinkti, kokias alternatyvas svarstyti, kokiais būdais politiką įgyvendinti ir pan. (Parsons, 2001, p. 229). Sprendimo priėmimo kokybei ir efektyvumui labai svarbu turimos informacijos valdymas, naudojimas ir tinkamas jos interpretavimas. Be oficialių įstaigų ir asmenų, prie sprendimų rengimo vis prisideda ir piliečiai bei jų grupės. Gero sprendimo samprata dažniausiai tapatinama su racionalumu, efektyvumu ir veiksmingumu sąvokomis, kur efektyvumas daugiau siejamas su veiklos rezultatais, o racionalumas – su priemonėmis tiems rezultatams pasiekti (Raipa & Buškevičiūtė, 2011, p. 18-19).

Politikos procesas nesibaigia priėmus sprendimus ar patvirtinus politiką – prasideda jos įgyvendinimas ir vertinimas, kuris yra tarsi politikos tąsa, tik kitomis priemonėmis. Pasak Andersono (1975) „Politika daroma ją administruojant ir administruojama ją darant“ (Parsons, 2001, p. 413). Wilsono požiūriu, ten kur baigiasi politika, prasideda administravimas. Politikos įgyvendinimo ir vertinimo etapai labiau priskiriami ne viešosios politikos, o kitai viešojo valdymo sudedamajai daliai – viešajam administravimui.

Kai kurie kritikai tokį procesą „žingsnis po žingsnio“ vadina dirbtiniu, netiksliu nes realybė yra kur kas sudėtingesnė. Stadijinį modelį kritikavo D.Stone (2004), Lindblomas ir Woodhouse (1999), Sabatieras ir Jenkins-Smith'as (1993) ir kiti. Pasak Lindblomo (1999), politika gali atsirasti be jokios sprendimo, tiesiog esant neveikimui, o bandant įgyvendinti vieną viešąją politiką beveik visada į politinę darbotvarkę įtraukiama nauja problema (Lindblom & Woodhouse, 1999, p. 23-24). Remiantis pastarosiomis teorijomis nėra aiškaus paaiškinimo, kaip procesai juda vienas prie kito, todėl šiame darbe pasirinkta „stadijinė“ teorinė koncepcija, nes ji leidžia sukonstruoti modelį, kuriuo vadovaujantis galima tirti viešąją politiką.

Piliečiai, kaip ir kiti politikos dalyviai, dalyvauja vienoje ar keliose proceso stadijų, todėl norint koncentruotis į dalyvių prielaidas ir galimybes dalyvauti politikos procese, politikos ciklo etapus atskirti būtina. Piliečių vaidmuo konkrečiame politikos etape pateiktas 3 lentelėje:

3 lentelė. Piliečių vaidmenys viešosios politikos proceso etapuose Šaltinis: (Vaidelytė, Žilinskas, & Rauleckas, 2016, p. 260) (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 24)

Viešosios politikos etapas	Piliečių vaidmuo
<u>Darbotvarkės sudarymas</u>	Problemos apibrėžimas, prioritetų nustatymas, idėjų pateikimas darbotvarkei
<u>Planavimas</u>	Kliūčių nustatymas, viešosios politikos instrumentų ir sudėtinių dalių testavimas. Apima klausimus, kiek piliečiai dalyvauja teikiant alternatyvas, kritiką, palaikymą idėjoms;
<u>Sprendimai</u>	Sprendimų pasirinkimas; susitarimo kūrimas. Analizuojama, kokį poveikį piliečiai turi priimant sprendimus ir nuo ko jis priklauso.
<u>Įgyvendinimas</u>	Paslaugų kūrimas, išteklių mobilizavimas, geros praktikos kaupimas
<u>Vertinimas</u>	Socialinis auditas, Suinteresuotų šalių bendradarbiavimas

Reikia paminėti, kad šiuolaikinėje visuomenėje yra neatitikimai tarp piliečių viešosios politikos proceso sampratos ir viešosios politikos rengimo ir įgyvendinimas realijų (Raipa, 2002, p. 13).

1.2 Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime samprata

Vienas iš svarbiausių ir neatskiriamų demokratijos bruožų yra suinteresuota visuomenė – tik aktyviai dalyvaujant piliečiams gali būti aiškiai nubrėžti visuomeniniai tikslai ir realizuojama numatyta strategija (Pražauskas & Unikaitė, 2007, p. 185).

Piliečių dalyvavimo samprata. Piliečių dalyvavimo sampratos formavimuisi reikšmės turi bendras dalyvavimo apibrėžimas, tačiau visuotinai priimto dalyvavimo apibrėžimo nėra. Visi mokslinėje literatūroje pateikti apibrėžimai vienu ar kitu aspektu yra riboti, nes visada atsiranda veiklos rūšių, kurios bendrąja prasme pripažįstamos dalyvavimu, tačiau vieno ar kito autoriaus siūlomam apibrėžimui netinka (Dvorak, 2009, p. 52). Dalyvavimą plačiąją prasme reikia suprasti, kaip piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Pati sąvoka „piliečių dalyvavimas“ gali turėti platesnio ir siauresnio teorinio konstrukto požymių. Kai kurie mokslininkai platesniam „piliečių dalyvavimo“ konstruktiui įvardyti siūlo sąvoka „piliečių angažuotumas“, kuri apima dvi siauresnes dalis – „piliečių dalyvavimo“ ir „įtraukties“ sąvokas. Pastaroji atspindi valdžios institucijų pastangas įtraukti piliečius į viešąją valdymą (Vaidelytė, Žilinskas, & Rauleckas, 2016, p. 266). Galima rasti piliečių dalyvavimo aiškinimų nuo „simbolinio žmonių įtraukimo“ iki „autonomiško sprendimų priėmimo vietiniame lygmenyje“, todėl nusistovėti universaliam dalyvavimo apibrėžimui yra sudėtinga. (Raipa, Petukienė, & Tijūnaitienė, 2007).

Piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime dažniausia suprantamas, kaip valdžios institucijos sprendimų priėmimo metodas, kuris pagrįstas atskirų piliečių ar jų grupių įtraukimu į sprendimų rengimo, svarstymo, priėmimo procedūrą teisės aktų nustatyta tvarka, siekiant, kad jų bendri lūkesčiai, patirtis, norai bei interesai būtų visapusiškai išnagrinėti ir įvertinti prieš priimant sprendimus (Bernotienė, 2010, p. 239). Tai piliečių teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime norint gauti informaciją ir kontroliuoti tai kas vyksta jų vietovėje, taip pat socialiai atskirtoms grupėms išreikšti savo nuomonę įvairiais socialiniais klausimais (Petrauskienė & Marcinkevičiūtė, 2008, p. 103).

Dalyvavimo konceptas taikomas įvairiose sferose – nuo veiklų, susijusių su viena sritimi ar tik poveikiu valdžiai ir piliečių nuomonės išklauso iki bendruomenių veikų (Tijūnaitienė, 2013, p. 76). Piliečių dalyvavimą galima apibūdinti kaip procesą, kurio metu, sprendžiant visuomenei aktualias problemas, aktyviai dalyvauja visuomeninės organizacijos, piliečiai, kurie užmezga ryšį su valstybinėmis institucijomis ir kitais plėtros dalyviais (Dvorak, 2009, p. 52).

Dalyvavimas gali pasireikšti įvairiomis koncepcijomis – pilietinėje, socialinėje, ekonominėje ir politinėje (Petrauskienė & Žilinskas, 2013, p. 5). Kalbant apie viešąją politiką ir piliečių dalyvavimą jos formavime, darbe koncentruojamasi tik į *politinį dalyvavimą*, kurio pagrindinė funkcija – suteikti piliečiams galimybę tiesiogiai daryti įtaką valdžios sprendimams ir kuris gali pasitarnauti kaip komunikacinė grandis tarp visuomenės ir sprendimą priimančių valdžios atstovų (Riekašius, 2011, p. 8). Tačiau mokslininkai pastebi, kad didėjant valdžios kišimuisi į visuomenės gyvenimą, piliečių politinį dalyvavimą atskirti nuo nepolitinio tampa sudėtinga, nes pasak Van Decho (2001), politinis dalyvavimas iš esmės jau apima visas veiklos formas, išskyrus akivaizdžiai privatų elgesį (Riekašius, 2011, p. 8).

Aktyvus piliečių dalyvavimas yra neatskiriamas nuo savarankiško, laisvanoriško ir sąmoningo piliečio apsisprendimo įsitraukti į politinio sprendimo priėmimo procesą (Aurylaitė, 2017, p. 70). Pasak J. Bielskienės (2016), piliečių „*aktyvumas kyla iš pilietinio suinteresuotumo veikti politinius procesus, o jo šerdis – iš apačios kylantis sušaukimo galią turintis solidarumas*“ (Bielskienė, 2016, p. 61). Skirtingose demokratijos teorijose vertinama skirtingai, koks gyventojų politinio aktyvumo lygis yra pageidaujamas: vieni teigia, kad demokratija tuo „sveikesnė“, kuo aktyvesni jos piliečiai, kiti linkę manyti, jog per didelis piliečių aktyvumas gali būti kenksmingas demokratijos stabilumui – tačiau abi stovyklos pripažįsta, jog demokratija neįmanoma be piliečių įsitraukimo (Ramonaitė, 2006, p. 92). Piliečių dalyvavimas koncentruojamas į piliečių indėlį, kuris sukuriama dalyvaujant piliečiams viešosios politikos sprendimų priėmime, kuriant politikos programas bei jų turinį. (Vaidelytė, Žilinskas, & Rauleckas, 2016).

Mokslininkai piliečių dalyvavimą vertina kaip priemonę koreguoti valdančiųjų politikos klaidas. Kiti autoriai pažymi, kad piliečių dalyvavimas grindžiamas pripažinimu, jog piliečiai gali ženkliai veikti sprendimų kokybę ir pagerinti viešosios politikos turinį (Petrauskienė & Žilinskas, 2013, p. 51). Norint, kad būtų plėtojamas piliečių ir valdžios bendradarbiavimas, politinis valstybės gyvenimas turėtų remtis šiais R. Dahlo išvardintais kriterijais:

- *veiksmingas dalyvavimas*: piliečiai šalyje privalo turėti pakankamas ir vienodas galimybes įsitraukti į viešosios politikos formavimą, išdėstyti savo argumentus vienu ar kitu klausimu, įtraukti klausimus į viešąją darbotvarkę;
- *sąmoningas supratimas*: piliečiai turi turėti visas ir lygias galimybes su kitais politikos dalyviais sužinoti ir pareikšti, koks svarstomas sprendimas labiausiai atitinka jų poreikius ir interesus;
- *balsavimo lygybė*: kiekvienas pilietis privalo būti užtikrintas, kad jo nuomonė ar balsas lemiamu momentu priimant sprendimus bus lygiavertis kitų piliečių balsui ar nuomonei;
- *darbotvarkės kontrolė*: piliečiai turi būti suteikta galimybė nutarti, kuriuos viešosios politikos klausimus reikia, o kurių nereikia spręsti;

- *įtraukimas*: pilietinių galių suteikimas visiems suaugusiems asmenimis, turintiems teisėtų interesų valstybėje (Held, 2002, p. 353 - 354).

Pasak Stračinskienės (2005), piliečių įtraukimo į dalyvavimą priežastys gali būti tiek politinės, tiek socialinės ar ekonominės (Stračinskienė, 2005, p. 5). Jas lemia valdžios institucijų darbuotojų, savivaldos institucijų požiūris į gyventojų interesus, jų aktyvumą, valstybės tarnautojų noras ir sugebėjimas komunikuoti su piliečiais, skleisti informaciją apie valdžios institucijų veiklą ir spręstinas problemas, kviečiant piliečius diskutuoti (Petrauskienė & Marcinkevičiūtė, 2008, p. 104).

Piliečių dalyvavimas ir tai, kiek valdžia atvira tokiam procesui, turi didelės reikšmės politiniam pasitikėjimui. Pastarąjį lemia objektyvus valdžios kontakto palaikymas su piliečiais, piliečių tiesioginės bei netiesioginės patirtys. Susiformavęs politinis pasitikėjimas, pasak Bartuškaitės, ir Žilio (2011): „*tampa pagrindu vietinei valdžiai pademonstruoti institucinį atvirumą demokratijoje, kai piliečiai gali matyti priimamų sprendimų svarbą, tikslus, motyvus ir kvestionuoti juos, taip konsoliduodami demokratizacijos procesus*“ (Bartuškaitė & Žilys, 2011, p. 30).

Visuomenės įsitraukimas į politikos formavimo procesą turi ir neigiamų aspektų: laiko atima visuomenės prioritetų ir poreikių išsiaiškinimas, taip pat neįmanoma priimti sprendimų, kurie tenkintų absoliučiai visus piliečius. Jei nėra tinkamo koordinavimo sprendimų priėmimo, procesas gali visiškai sužlugti. Kitas neigiamas aspektas, kuris kyla įtraukiant piliečius į valdymo procesus, yra padidėjusios trumpalaikės išlaidos (Petrauskienė & Marcinkevičiūtė, 2008, p. 105).

1.3. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos

Analizuojant piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje kaip teigiamą reiškinį, darbe siekiama išsiaiškinti kas skatina piliečius dalyvauti sprendimų priėmimo procese, kokios prielaidos įgalina piliečius imtis demokratinei visuomenei būdingų veiksmų, su kokiais trukdžiais susiduriama norint daryti įtaką viešosios politikos procesui bei kokios yra piliečių dalyvavimo ribos.

Šiame darbe, piliečių dalyvavimo prielaidos nagrinėjamos išskiriant dvi veiksmų grupes – tai ***vidiniai*** ir ***išoriniai dalyvavimo veiksniai***.

2 pav. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos. Sudaryta autorės pagal (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017)

Vidiniai dalyvavimo veiksniai – tai piliečių išsiugdyti gebėjimai, padedantys dalyvauti formuojant viešąją politiką. Dalyvavimo veiksniai kai kurių autorių vadinami įgalinimu, kuris gali būti apibūdinamas dviem prasmėmis – kaip asmens įgalinimas ir kaip grupių įgalinimas, t. y. kaip socialinis procesas dalyvaujant asmenimis, organizacijoms ir bendruomenėms, kuriuo siekiama didinti individualią ir grupių kontrolę, gyvenimo kokybės gerinimą, politinį efektyvumą ir socialinį teisingumą (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 34-35).

Kavoliūnaitės-Ragauskienės (2017), išskiria tris pagrindines vidinių veiksnių grupes, kurios paaikškina piliečių įsitraukimą į dalyvavimą politikos procese – tai *socio-ekonominiai, mobilizacijos ir racionalūs veiksniai*.

Remiantis *socio-ekonominiais veiksniais*, dalyvavimą politikoje pirmiausiai skatina individo turimi ištekliai (pinigai, įgūdžiai, laikas) ir pilietinė orientacija, t. y., žmogaus požiūris į save ar politinę sistemą, kuris skatina imtis politinio veikimo. Atsižvelgiant į tai, aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys ar aukštesnį išsilavinimą turintys piliečiai linkę labiau dalyvauti politikoje, nei žemesnę padėtį užimantys gyventojai. Tai gali lemti gyvenamoji aplinka, kurioje ugdomi pilietiniai įgūdžiai, skatinamas ir įgyvendinamas pozityvus požiūris į politinį dalyvavimą. (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 37).

Kalbant apie sugebėjimus, skirtingoms dalyvavimo formoms reikalingas skirtingas gebėjimų laipsnis. Pavyzdžiui balsavimas rinkimuose, dalyvavimas mitinguose nereikalauja ypatingų organizacinių įgūdžių, išsilavinimo ir panašiai, o bendravimas su valdžios atstovais, darbas rinkimų kampanijoje, darbas įvairiose iniciatyvinėse grupėse, priešingai, bus daug efektyvesnis, jeigu jame dalyvaujantys piliečiai turės reikalingų įgūdžių ir patirties.

Kita prielaida piliečių dalyvavimui – *mobilizacijos veiksniai*. Būtent politine mobilizacija, kitaip sakant žmonių sušaukimo pajėgumu, gali būti matuojama piliečių solidarumo galia (Bielskienė, 2016, p. 53). Čia aktualūs išlieka asmeniniai ištekliai ir psichologinė piliečių motyvacija, kurie apsprendžia politinės mobilizacijos lygį bei būdą – aukštesnės socio-ekonominės padėties asmenys dažniausiai turi

didesnius asmeninius išteklius mobilizuoti visuomenę. Mobilizacijos modelyje ir dalyvavimas, ir mobilizavimas gali turėti įtakos žmogaus pilietinei orientacijai. Aiškiai politiškai orientuotos organizacijos daro didesnę įtaką individui, o aktyvus dalyvavimas savanoriškose organizacijose didina politinio dalyvavimo lygį (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 37-38). Reikia pastebėti, kad šiandieną politinis dalyvavimas keičiasi – individualizacija, globalizacija ir technologinis progresas, išstumia klasikinį pilietinės visuomenės dalyvavimą. Gyvas, žmogiškas bendravimas dėl politinio tikslo bei idėjinio solidarumo transformavosi į virtualų pilietinį įsitraukimą. Šiandieną įsigali „čekio išrašymo“ praktika, kai sumokama „profesionalams“, kurie perima žmonių sušaukimo ir jų mobilizacijos funkciją, tačiau jų individuali nauda, gaunama iš solidarumo, tampa svarbesni už moralinį norą prisidėti.

Politinis dalyvavimas per socialinius tinklus išvystė individualizuotą, spontanišką kolektyvinį veiksmą, kuris tik imituoja politinį solidarumą, bet tokios akcijos realiai nepriartina piliečių prie politinių sprendimų priėmimo (Bielskienė, 2016, p. 56). Tokio veiksmo pavyzdys galėtų būti 2016 metais pavasarį, pavienių asmenų socialiniuose tinkluose organizuota „kalafioro“ akcija, kai žmonės buvo raginami tris dienas neiti į didžiuosius prekybos tinklus – piliečiai buvo mobilizuoti, tačiau tai būtų galima pavadinti tik „garo nuleidimu“, nes jokių kryptingų veiksmų po to nebuvo imtasi ir įtakos tam, dėl ko buvo protestuojama, nepadarė. Genys (2012) įvardino, kad piliečių mobilizacija gali būti neformali, bet jei reprezentuojami kolektyviniu būdu išreikšti ir gerai argumentuoti interesai, politikams tampa sunku jų nepaisyti (Genys, 2012, p. 128).

Remiantis **racionalumo veiksniais** piliečių dalyvavimas suprantamas kaip racionalus veiksmas. Čia dalyvavimas grindžiamas prielaida, kad grupės ar individai veikia vedami asmeninių, dažnai ekonominių, interesų: vienijamasi į organizacijas dėl didesnio darbo užmokesčio, siekiant gauti mažesnes kainas už prekes ar paslaugas, gauti lengvatų ir panašiai – naudos siekimas laikomas logiškas suinteresuotų asmenų elgesys. Remiantis racionalaus veikėjo modeliu, asmenys dalyvauja politinėje veikloje tik tada, kai gaunama nauda viršija dalyvavimo kaštus (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 38).

Dvorakas (2009) piliečių dalyvavimą aiškino pagal „viešojo gėrio“ teoriją, kuomet susiduriama su „veltėdžiavimo“ atvejais sprendžiant bendrus klausimus. Vieni piliečiai jungiasi į grupes arba individualiai išreiškia nepasitenkinimą vykdoma politika, kiti, susidūrę su ta pačia problema, lieka nuošalyje. Jei dalyvaujantiems piliečiams pavyksta laimėti, laimėjimo rezultatai atitenka visiems ir priešingai, jei nepavykta – nedalyvaujantys nepraranda nieko (Dvorak, 2009, p. 54).

Bendros gerovės siekimas reikalauja energijos ir laiko, todėl dauguma piliečių suinteresuoti neįdėti savo asmeninių pastangų, o palikti tai padaryti kitiems. Remiantis tokia dalyvavimo logika, atsirado idėjos kurti organizacijas, kur suinteresuotų piliečių dalyvavimas būtų privalomas ir kurių pasiektas ar iškovota nauda atitektų tik organizacijai priklausantiems nariams (pvz. profesinės sąjungos) (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 39).

Svarbu pastebėti, kad racionalaus veikėjo modelis yra svarbus aiškinant piliečių prielaidas dalyvauti politikoje, tačiau literatūroje išskiriamas ir platesnis individualaus politinio dalyvavimo motyvų spektras. Bersėnaitė ir Tijūnaitienė (2013), suskirstė juos į:

- *vidinius motyvus*: pripažinimas, drąsa, neabejingumas, didesnė savirealizacija, vertinga mokymosi patirtis, altruizmas, asmeninis socialinis aktyvumas, pareiga prisidėti ir kt.
- *išorinius stimulus*: finansinis atlygis, privilegijos, įgyta reputacija, nauda karjeros ar politiniams siekiams, gebėjimų plėtojimas ar statuso didinimas, organizacijos vadovų pagalba sprendžiant asmenines problemas (Bersėnaitė & Tijūnaitienė, 2013, p. 138).

Pasitikėjimas - yra esminis sociumo atributas, o nepasitikėjimas ardo bet kokius socialinius bei politinius santykius. EBPO atstovai teigia kad: *“pasitikėjimo stygius kompromituoja piliečių ir verslo norą reaguoti į viešąją politiką ir prisidėti prie tvaraus ekonomikos atsigavimo“* (OECD, 2018). Mishleris ir Rose (1997) mano, kad naujose demokratijose pasitikėjimo valdžios institucijomis trūkumas pranašauja pilietinės visuomenės dezintegraciją, nusivylimą, o perdėtas pasitikėjimas kenkia demokratijai, nes skatina politinę apatiją, mažina budrumą ir valdžios institucijų kontrolę (Mishleris and Rose (1997) cit. (Imbrasaitė, 2011, p. 11)).

Pasitikėjimą galima suprasti, kaip vienos šalies požiūrį į kitą kaip geranorišką ir patikimą partnerį santykiuose, kuriuose gali būti rizikos ar pažeidžiamumo elementų (Mc Allister, 1995). Pagal Putnamą (2001), demokratinis pasitikėjimas atsirandą socialiniuose tinkluose t.y. ten, kur žmonės bendradarbiauja savanoriškai, siekia bendro tikslo ir neišnaudoja kitų grupių pasitikėjimo (Putnam, 2001). Sztompka (1999) teigia, kad pasitikėjimas kyla ne iš kasdienės žmonių veiklos bei jų tarpusavyje kuriamų ryšių, bet iš nusistovėjusių institucijų ir tradicijų (Sztompka, 1999, p. 1-46) cit. Bučaitė (2005) p. 77). Pasitikėjimo laipsnis turi įtakos tam, kiek piliečiai nusiteikę ir linkę įsitraukti į viešosios politikos procesus ir kiek remia esamą politinę sistemą.

Pasak Nakrošiaus (2017), nepasitikėjimas gali būti ir naudingas – esant nepasitikėjimui piliečiai gali reikalauti daugiau skaidrumo ar didesnės atskaitomybės iš politikų ir valdymo institucijų. Tai gali labiau motyvuoti patiems dalyvauti valstybės valdymo procese, įsitraukiant į konsultacijas su suinteresuotomis grupėmis, kartu su viešojo sektoriaus organizacijomis teikdami viešąsias paslaugas ar pasirinkdami kitas dalyvavimo formas (Nakrošis, 2017, p. 98).

Skirtingų mokslų – psichologijos, ekonomikos, sociologijos ir kitų kontekste, pasitikėjimas aiškinamas ir tyrinėjamas labai įvairiai. Žvelgiant iš racionalaus pasirinkimo teorijos pusės, pasitikėjimo esmė būtų tokia: pasitikintis ir tas, kuriuo pasitikima, vienas kitą suvokia kaip racionalius veikėjus, siekiančius maksimizuoti „pelną“ ir minimizuoti praradimus. Svarbiausia pasitikinčiojo (ir to, kuriuo pasitikima) problema – informacijos apie situaciją trūkumas, o kartu neaiškumas ir netikrumas. Pasitikėjimas yra sėkmingo bendradarbiavimo išankstinė sąlyga ir rezultatas (Bučaitė & Amblotaitė-Mazeliauskienė, 2005, p. 76).

EBPO savo oficialiame internetiniame puslapyje išskiria šešis veiksnius, kurie svarbūs didinant piliečių pasitikėjimą valdžios institucijomis (OECD, 2018):

- *Patikimumas.* Būtinai patikimas viešosios politikos formavimas, gebėjimas švelninti kylančias ir numatyti busimas krizes valstybėje. Ypač svarbus patikimas fiskalinis valdymas. Patikimas biudžetas – tai pasitikėjimo valstybe garantas. Jis kaip sutartis tarp visuomenės ir valdžios, kuri įpareigoja suprantamai ir skaidriai parodyti, kaip skirstomi valstybės ištekliai;
- *Reagavimas.* Saveika tarp piliečių ir valdžios – pagrindinis pasitikėjimą lemiantis veiksnys. Jis priklauso nuo piliečių patirties, naudojantis viešosiomis paslaugomis;
- *Atvirumas.* Didelis dėmesys piliečių įsitraukimui į politikos procesą – nuo informavimo ir konsultavimo iki piliečių kontrolės;
- *Gera reguliacinė sistema piliečiams, verslo įmonėms bei viešajam administravimui;*
- *Sąžiningumas.* Svarbu skatinti aukštus elgesio standartus, ten, kur priimami svarbūs politiniai sprendimai, kad būtų užkirstas kelias korupcijai ir netinkamam lobizmui;
- *Integruoto vystymosi valdymą.* Turi būti dedamos pastangos užtikrinti, kad politikos formavimas būtų atviras, visa apimantis ir sąžiningas, pagerintų politinių sprendimų kokybę ir rezultatus.

Pagrindinės pasitikėjimo rūšys, aktualios kalbant apie piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime pateiktos 5 lentelėje:

4 lentelė. Pasitikėjimo rūšys Šaltinis: (Žiliukaitė ir kt. 2006; Matonytė 2004)

Pavadinimas	Apibūdinimas
Neapibrėžtas pasitikėjimas	Optimistinis požiūris į svetimus žmones, kaip vertus pasitikėjimo, susijusi su optimistiniu požiūriu į pasaulį ir geranorišką žmogaus prigimtį
Politinis pasitikėjimas	Visuomenės pasitikėjimas valdžia bei jos institucijomis. Tikima, kad tai, ką daro šios institucijos yra sąžininga, teisinga - yra suvokimas, kad jos pateisina lūkesčius.
Strateginis pasitikėjimas	Sprendimas pasitikėti kitu ieš esmės yra pagrįstas žiniomis. Jis susijęs su rizika, kuri mažinama pozityviomis prielaidomis, kylančiomis iš patirties

Kuo labiau piliečių asmeniniai įsitikinimas sutampa su einamąja politika, tuo labiau piliečiai remia ir pasitiki politinę sistemą. Svarbų vaidmenį politinio pasitikėjimo lygiui turi socio-ekonominiai aspektai, pasididžiavimas Lietuvos pilietybe, žiniasklaida. Negatyvus, dramatiškas ir kritiškas straipsnių bei informacijos apie politikus ir valdžios institucijas pateikimas, kenkia politiniam pasitikėjimui (Imbrasaitė, 2011, p. 23). Viešajam valdymui vadovaujantys asmenys savo veiksmais turėtų užtikrinti atsiskaitomybę, asmenines teises, veiksmų atvirumą, pliuralizmą ir visose

organizacijose veikiančių asmenų integralumą. Kitaip tariant, pasitikėjimas kuriamas „iš viršaus“ nuosekliomis valstybinės politikos priemonėmis (Bučaitė & Amblotaitė-Mazeliauskienė, 2005, p. 77).

Išoriniai dalyvavimo veiksniai. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje prielaidos apima ir **išorinius veiksnius**, kurie siejami su valdžios institucijų suteikiamais įgaliojimais atskiriems piliečiams ar jų organizacijai veikti. Išoriniai veiksniai šiame darbe suprantami kaip valstybės ir valdžios institucijų oficialiai nustatyti reguliaciniai „rėmai“, kuriuose organizacijos ir piliečiai gali dalyvauti viešojoje politikoje.

Remiantis **reguliaciniu išoriniu** įgalinimu, dalyvauti viešosios politikos formavimo procese, piliečiai turi tokias galimybes: pasinaudoti piliečių įstatymų leidybos, referendumų, peticijos iniciatyvos teise, susitikinant tiesiogiai su valdžios atstovais, politikais teikti pasiūlymus teisės aktų projektams, dalyvauti valdžios institucijų posėdžiuose, patariamosiose tarybose, teikti konsultacijas, pasiūlymus, paklausimus raštu ir gauti į juos atsakymus ir pan. Tačiau reikia paminėti, kad tose formaliuose taisyklėse numatyti ir tam tikri apribojimai, norint pasinaudoti aukščiau paminėtomis piliečių teisėmis: įstatymų leidybos ir referendumų iniciatyvos teisė siejama su griežtais procedūriniais reikalavimais, reikiama surinkti parašų skaičiumi, trumpais terminais (pvz. inicijuoti referendumą, galima tik surinkus 300 tūkst. piliečių parašų per 3 mėnesius, peticijos turi būti atitinkamai paruoštos, dalyvauti valstybės ar kitų jos institucijų posėdžiuose piliečiai gali tik, kai yra formaliai pakviesti, dalyvavimas patariamosiose tarybose būtų galima, jei jos realiai egzistuotų ir pan.). Tai reiškia, kad bendradarbiavimas ir dalyvavimas grindžiamas įvairiomis nustatytais tvarkomis (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 92-93) Išsamiau teisės aktai, turintys įtakos piliečių dalyvavimui, bus aptariami antrame skyriuje.

Išorinis įgalinimas susijęs ir su politine decentralizacija, kurios tikslas – perduoti dalį savo funkcijų piliečių bendruomenėms, suteikti piliečiams ar jų išrinktiems atstovams daugiau įtakos priimant politinius sprendimus ar įgyvendinant viešąją politiką. Vienas tokių įgalinimo pavyzdžių - įvairios visuomeninės organizacijos. Joms, kaip piliečių institucijoms, sudarytos galimybės atstovauti visuomenės grupes arba perimti dalį įvairių valstybės funkcijų, tenkinant visuomenės poreikius. Išoriniai veiksniai dažnai siejami su visuomenės informavimu, konsultavimu, švietimu.

Kad piliečiai būtų politiškai aktyvūs, o nevyriausybinės organizacijos galėtų tinkamai atstovauti visuomenės ar jų grupių interesus, reikalingas **finansavimas**. Jei asmuo turi pakankamai lėšų tinkamam išsilavinimui, o organizacija – finansų žmogiškųjų išteklių pritraukimui, jie yra įgalinami veikti. Valstybės parama (*tiesioginė* – nustatant tam tikrą visuomenės grupių finansavimo mechanizmą iš biudžeto lėšų, atskirų programų, arba *netiesioginė* – įvairiomis priemonėmis suteikiant galimybes įgyti gebėjimus pritraukti lėšas) jei ir nėra pagrindinė, tačiau svarbi siekiant paskatinti piliečius dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 47-48).

1.4. Piliiečių dalyvavimo viešojoje politikos formavime formos ir problemos

Piliiečių dalyvavimo formos. Dauguma mokslininkų, tyrinėjančių piliiečių dalyvavimą viešajame valdyme pirminiais elementais analizėje laiko dalyvavimo formas, kurios, remiantis įvairiais kriterijais, gali būti labai skirtingos. Pasak Riekašiaus (2011), „*skirtingos dalyvavimo formos egzistuoja todėl, kad politinė veikla skiriasi piliečiams keliamais reikalavimais ir pačios veiklos pobūdžiu. Vieni veiksmai reikalauja daug pastangų ir gali reikalauti aukšto politinio išmanymo lygio; kitos politinio dalyvavimo formos yra gana rutiniškos. Dalyvavimo formos taip pat skiriasi savo tikslais*“ (Riekašius, 2011, p. 11).

5 lentelė. Piliiečių dalyvavimo formos pagal skirtingus kriterijus. Sudaryta autorės pagal (Kavaliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 193-197)

Kriterijus	Dalyvavimo formos
Pagal dalyvavimo poveikį politikos procesui laipsnį	Nedalyvavimas – simbolinis dalyvavimas – piliečių kontrolė
Pagal konflikto laipsnį	Konfliktinis – nekonfliktinis
Pagal kooperacijos su kitais buvimą ar nebuvimą	Individualus – kolektyvinis
Pagal pastangų ir iniciatyvos kiekį	Mažai – daug – truputis
Pagal reikalingus asmeninius resursus	Laikas – įgūdžiai – pinigai
Pagal dalyvavimo būdą	Tiesioginis – netiesioginis
Pagal veiksmo intensyvumą	Žemas – vidutinis – aukštas
Pagal legitimumą ir legalumą	Konvencinis – nekonvencinis
Pagal realų įsitraukimą į viešąjį valdymą	Tradicinis – bendradarbiaujantis

Teorijoje galima rasti ir daugiau politinio dalyvavimo formų ir jų klasifikavimo kriterijų, tačiau darbo tikslas nėra išsami piliiečių dalyvavimo formų teorinė analizė. Dėmesys koncentruojamas į dalyvavimo viešosios politikos formavime formas, kuriomis naudojasi piliečiai bei numato teisės aktai. Šiuo aspektu darbe aktualios konvencinio ir nekonvencinio, tradicinio ir bendradarbiaujančio dalyvavimo formos, taip pat dalyvavimo formos pagal poveikio politikos procesui laipsnį.

Konvencinis dalyvavimas – apima tai, kas priimtina visuomenei ir telpa į įstatymų rėmus t.y. kas yra legitimu ir legalu (balsavimas, dalyvavimas rinkiminėse kampanijose, partijų rėmimas, bendravimas su valdžios atstovais, bendruomenių problemų sprendimas, peticijų pasirašymas, piketai, protestai, streikai ir kt.). Riekašius (2011) konvencinio dalyvavimo veiksmus, kuriais piliečiai išreiškia ne palaikymą, o protestą, įvardija kaip *protesto politiką* (Riekašius, 2011, p. 25 - 26).

Nekonvencinis dalyvavimas – apima neoficialius streikus, pastatų užėmimą, transporto eismo trukdymą, atsisakymą mokėti mokesčius, smurto proveržius, turto gadinimą ir naikinimą, ginklų ar sprogstamųjų medžiagų naudojimą ir panašiai (Kavaliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 194).

Svarbus objektas diskusijai, tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu – kiek realiai piliečiai įtraukiami į viešąjį valdymą. Pagal šį kriterijų K.Callahan (2007) skiria tradicinį ir bendradarbiaujantį piliečių dalyvavimą:

Tradicinį dalyvavimą autorė apibūdina kaip politiškai ir socialiai sukonstruotą diskursą, kuriame valdžios atstovai patys sprendžia kada (dažniausiai kai sprendimai būna priimti) ir kokius piliečius kvieisti deryboms. Toks dalyvavimas nėra efektyvus ir kelia konfliktus.

Bendradarbiaujantis dalyvavimas pasižymi pasitikėjimu, neformalumu, atvira dalyvių diskusija, pagarba kitokioms žinioms ir nuomonei. Jam būdingas bendras siekis ieškoti visiems priimtino sprendimo ir galimybė daryti įtaką tiek viešosios politikos procesui, tiek jo rezultatui (Jančaitytė, 2011, p. 293) remiantis Callahan, 2007) .

Fungas (2006) piliečių dalyvavimą suskirstė pagal įsitraukimo į grupes aspektą. Aukščiausiam laipsniui priskiriamas *savanoriškas* žmonių dalyvavimas, kai sudaromos galimybės įsitraukti visiems norintiems. Antrajam lygiui priskiriamos grupės, kuriose telkiami žmonės, *atrinkti* pagal tam tikrus kriterijus tam, kad būtų užtikrintas reprezentatyvumas. Žemiausiu įsitraukimo laipsniu laikomos grupės, kur buriasi žmonės *dėl konkretaus tikslo* – čia gali būti telkiami žmonės dėl kažkokių interesų ar turint specifinių tikslų (Fung, 2006, p. 67 - 68).

Arnstein (1969) pristatė „**Piliečių dalyvavimo kopėčias**“, kuriomis piliečių dalyvavimą sugrupavo pagal dalyvavimo viešajame valdyme lygius. Nors šį modelį Arnstein pateikė prieš penkiasdešimt metų ir šiandieną jis išlieka vienas iš dažniausiai taikomų modelių, analizuojant piliečių dalyvavimą ir kitus panašius socialinius reiškinius. Arnstein „kopėčios“ tarsi parodo, kurios piliečių dalyvavimo formos yra tik formalumas, o kada dalyvavimas gali turėti realią įtaką politikos procese.

Piliečių kontrolė	Piliečių kontrolė
Deleguota valdžia	
Partnerystė	
Nuraminimas	Nelemiantis dalyvavimas
Konsultavimas	
Informavimas	
Terapija	Nedalyvavimas
Manipuliavimas	

3 pav. Arnstein piliečių dalyvavimo „kopėčias“ (Arnstein, 1969, p. 117)

Pačioje Arnstein „kopėčių“ apačioje yra *manipuliacija ir terapija* – šie laipteliai apibūdina “nedalyvavimo” lygmenį. Jų tikroji paskirtis – tai neprileisti piliečių prie dalyvavimo politikos procese, tuo tarpu galingiesiems leidžiama mokytis ir auklėti proceso dalyvius. Šiame lygyje piliečiai,

dažniausiai nėra iniciatyvūs dalyvaujant įvairiuose svarstymuose, savivaldybės prisiima „švietėjų“ rolę ir imituoja paramą gyventojams – piliečiais pasinaudojama tik dėl viešųjų ryšių politikos.

Kiti trys aukščiau einantys laipteliai – *informavimas, konsultavimas, nuraminimas* – laikoma simboliniu dalyvavimu „dėl akių“. Šis dalyvavimas taip pat nieko nelemia – tik suteikia teisę piliečiams išgirsti objektyvios informacijos, bendravimas dažniausiai būna formalus, vienpusis, be derybų, be atgalinio ryšio, pavėluotas tam, kad nebebūtų galimybės nieko pakeisti. Konsultuojantis piliečiai gali išsakyti savo nuomonę, bet tai neturi jokios įtakojančios galios politikos sprendimams.

Aukščiausias dalyvavimo lygis – *partnerystė, deleguota valdžia ir piliečių kontrolė* - apibūdina dalyvavimą, kai piliečiai turi galimybę derėtis ir daryti realią įtaką priimamiems sprendimams. *Bendradarbiavime* išryškėja piliečių veikla bendruomenėse, jų balsas tampa svaresnis, atsiranda daugiau argumentų ir spaudimas valdžiai. *Deleguota valdžia* pasireiškia piliečių dalyvavimu rinkimų kampanijose, kur tikisi politikų atskaitomybės, programų vykdymo, konkrečių problemų sprendimo. Valdžios atstovai jaučia spaudimą atsiskaityti, vykdyti įsipareigojimus, nes supranta, kad ateity gali būti neperrinkti. Aukščiausias laiptelis – *piliečių kontrolė*. Čia piliečiai gali būti ne tik rinkėjai, bet ir tikri politikos dalyviai – gali inicijuoti referendumus, patys spręsti, kokie įstatymai privalo būti valstybėje, ką reikia keisti, dalyvauti protesto politikoje, kas daro nemažą spaudimą valdžiai (Arnstein, 1969, p. 218-220).

Šis modelis – tai supaprastintas iliustravimas, atvaizduojantis perėjimus tarp dalyvavimo galimybių, tačiau toks skirstymas parodo, kad „kopėčių“ žemiausiame lygyje yra pasyvūs piliečiai, kuriuos valdžia kontroliuoja ir vienašališkai priima sprendimus, o „kopėčių“ viršuje – aktyvūs, kurie gali patys įtakoti sprendimus, o valdžia tampa tarsi pritiriamasis ir įgyvendinantis organas. Galima sakyti, kad piliečių dalyvavimo analizė pagal dalyvavimo laipsnį nusako piliečių ir valdžios santykį viešosios politikos procese.

El. dalyvavimas. Šiuolaikinių informacinių technologijų taikymas modernizuojant piliečių įtraukimą į viešosios politikos formavimą sąlygojo įvairių terminų atsiradimą: el. valdžia, el. valdymas, el. demokratija, el. dalyvavimas, el. paslaugos ir kt. El. dalyvavimas susijęs su visomis piliečių dalyvavimo praktikomis – informavimu, konsultacijomis ir aktyviu dalyvavimu, kurios yra grindžiamos informacinių technologijų naudojimu: naudojant tiek tradicinius elektroninius įrankius (el. pašta, socialiniai tinklus, internetines apklausas, forumus ir pan.) tiek specialiąsias dalyvavimą palengvinančias internetines platformas (E-demokratija, Elektroniniai valdžios vartai ir kt.). El dalyvavimas dažnai siejamas su priemone, sprendžiančia mažėjančio piliečių įsitraukimo į politinį gyvenimą problemą (Baločkaitė, Butkevičienė, Vaidelytė, & Vinogradnaitė, 2008, p. 6)

Piliečių ir valdžios bendradarbiavimo problemos. Piliečių dalyvavimas kaip pageidautina veikla įtraukiamas į daugelio šalių dokumentus ir teisės aktus, dažnai girdimi valdžios atstovus

pasisakymai, kviečiantys piliečius aktyviai išsakyti savo pozicijas, nuomones, problemas. Tačiau realybėje ne retai tai lieka tik formaliais gestais, o ne virsta efektyvaus dalyvavimo praktika.

Kalbant apie piliečių dalyvavimą savivaldoje, Junevičius ir Ereminaitė (2012) išskyrė šiuos problemiškesnius aspektus:

- informacijos teikimo problemos (sunku surasti reikiamą informaciją, pateikiama informacija neinformatyvi);
- nepanaudotos piliečių dalyvavimo savivaldoje galimybės (referendumai, bendruomenių tarybos ir pan.);
- projektų ir sprendimų vertinimo objektyvumo problema, valdžios sprendimų priėmimo nenusipėjamumas ir grįžtamojo ryšio iš valdžios institucijų nebuvimas;
- per didelis valdžios ir piliečių santykių formalizavimas: taisyklių, o ne galimybių akcentavimas;
- Lietuvoje iki šiol nėra numatytas aiškus piliečių įtraukimo į vietos valdžios sistemą mechanizmas ir neįvertinta galima šio įtraukimo politinė nauda, kas neskatina juos įsitraukti sprendimų priėmimo procese (Junevičius & Ereminaitė, 2012, p. 457).

Remiantis Valstybės audito ataskaita (2017) „Ar valstybės ir savivaldybių dalyvavimas valdant viešąsias įstaigas užtikrina naudą visuomenei“ nustatyta, kad dalis valstybės institucijų savo interneto svetainėse neskelbia viešųjų įstaigų veiklos ataskaitų. Piliečiams neužtikrinamas informacijos teikimas apie veiklą, teikiamas paslaugas, nepateikiami visuomenei aktualūs duomenys. Tokia situacija, kai visuomenei pagrindinės informacijos apie viešųjų įstaigų veiklą nėra atviros ir prieinamos, kelia abejonių piliečiams dėl įstaigų veiklos skaidrumo, paslaugų prieinamumo, kokybės ir konkurencingumo.

Visuomenei neretai tenka tik pasyvus vaidmuo, kaip žiūrovams ar balsuotojams, stebint politinius procesus – tarp rinkimų jie dažnai būna tik geresnių ar blogesnių viešųjų paslaugų gavėjai. Kaip pastebi Dahlas (1994), piliečiams gali būti sukurtos palankios sąlygos dalyvavimo valstybės valdyme rūpinantis nelabai reikšmingomis sritimis ar problemomis, o sprendžiant strategiškai svarbius klausimus jie gali būti negirdimi (Genys, 2012, p. 126). „Negirdėti“ žinant šiuolaikinių informacinių technologijų galimybes technologiškai neįmanoma. Pasak Laurėno (2014), negirdėti galima dviem prasmėmis: socialine „valdžios nesidalijimo“ prasme ir valdančiųjų įsitikinimo, kad jie, būdami „technologiškai geriau pasikaustę“, geriau žino, kaip spręsti viešąsias problemas“ (Laurėnas, 2014, p. 62; Laurėnas, 2014).

Kavoliūnaitė-Ragauskienė (2017) atkreipia dėmesį, kad piliečių mokymas ir informavimas (dažnai atliekamas per žiniasklaidos priemones) gali būti tendencingas: asmenims ir organizacijoms gali būti primetamas tam tikrų problemų aktualumas arba nuslepiami aktualūs, bet politiškai jautrūs klausimai. Tokiu būdu gali būti trukdoma įgalinti piliečius veikti nešališkai ir nepriklausomai (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017).

Politiniai lyderiai, ilgesnį laiką pabuvę politikais, pradeda save suvokti kaip profesionalius politikus, kurie ne tik praranda grįžtamąjį ryšį su juos išskėlusiais gyventojais, bet ir gyvena bijodami prarasti savo politinį statusą ir grįžti „atgal“ į paprastų piliečių gyvenimą (Bielskienė, 2016, p. 56).

Nors šiandieną neliko nei žiaurumo, nei smurto iš valstybės pusės, tačiau Genys (2012), remiantis atliktai tyrimais, teigia, kad piliečiai vis dar prisibijo galimų pilietinės veiklos pasekmių. Nedalyvavimas, pasak autoriaus, vis dar kyla iš elementaraus siekio užsitikrinti sau „ramų“ gyvenimą. Dalyvavimas gali turėti savo kainą – apnuoginami valdžios ir visuomenės santykiai, susiduriama su konfliktiškais tinklais, susiformavusiais bendradarbiaujant siaurų interesų grupėmis, valdžia dažnai nesiskaito ir nepripažįsta neformalių, tačiau bendruomeniniais principais susiformavusių piliečių grupių, veiklos (Genys, 2012, p. 133-134).

Būtina paminėti, kad aktyvesniam piliečių dalyvavimui būtina ir politinio dalyvavimo kultūra, kurios pokomunistinių valstybių piliečiai niekada nepažinojo (Dvorak, 2009, p. 52). Iš pažengusių demokratiškosios šalys galima perkelti teisės aktus, rinkos dėsnius, bet dalyvavimo kultūrą integruoti nėra taip paprasta – to reikia mokytis.

2. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOJOJE POLITIKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Nagrinėjant piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje, būtina aptarti egzistuojančią teisinę bazę, kuri suteikia piliečiams teisę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese. Įvairios tarptautinės sutartys ragina šalis nars sudaryti sąlygas, nustatyti formas ir užtikrinti galimybes savo piliečiams įsitraukti į demokratinius procesus.

Europos Komisijos Baltojoje knygoje dėl Europos Sąjungos valdymo išskirti principai, kuriais grindžiama demokratija ir teisinės valstybės samprata valstybėse narėse. Tarp pagrindinių demokratijos principų minimas ir *piliečių dalyvavimas*, kuris turi būti užtikrintas visuose viešosios politikos etapuose, nuo sampratos iki įgyvendinimo ir vertinimo. Kokybiškesnis piliečių dalyvavimas, gali daryti įtaką pasitikėjimui, institucijomis vykdančiomis viešąją politiką. Piliečių dalyvavimas priklauso nuo institucijų, vadovaujantis integraciniu požiūriu.

Europos vietos savivaldos chartijoje teigiama, kad „*piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus – vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos valstybės Europos Tarybos valstybės narės ir kad ši teisė tiesiogiai gali būti įgyvendinama būtent per vietos valdžios institucijas*“. Yra nemažai tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką, tačiau šiame darbe išsamiau nagrinėjami tik pagrindiniai nacionaliniai teisės aktai.

Kurti savo valstybę Lietuvos gyventojams garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios esminius principus detalizuoja nacionaliniai įstatymai. Pagrindiniai jų yra šie:

- LR Savivaldos įstatymas;
- LR piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas;
- LR susirinkimų įstatymas;
- LR teisėkūros pagrindų įstatymas;
- LR nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas.

Pagrindinės šių paminėtų teisės aktų nuostatos, susijusios su piliečių įsitraukimu, pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė: Piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime įteisinimas nacionaliniuose teisės aktuose (sudaryta autorės)

ĮSTATYMAS	ĮSTATYMO TEIGINIAI
LR KONSTITUCIJA	<p><i>2 str. Lietuvos valstybę kuria Tauta.</i></p> <p><i>4 str. Aukščiausių suverenų galių Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus.</i></p> <p><i>5 str. Valdžios įstaigos dirba žmonėms.</i></p> <p><i>9 str. Svarbiausi valstybės ir Tautos klausimai sprendžiami referendumu</i></p> <p><i>33 str. Piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus.</i></p> <p><i>38 str. Piliečiams laiduojama laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ir asociacijas.</i></p> <p><i>68 str. Įstatymų leidybos galių turi taip pat Lietuvos respublikos piliečiai.</i></p>
LR VIETOS SAVIVALDOS ĮSTATYMAS	<p><i>4 str. 9 d. (...) Savivaldybės institucijos sudaro sąlygas gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas (...)</i></p> <p><i>4 str. 12 d. Reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę. Savivaldybės gyventojai (...) turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus (...)</i></p> <p><i>36 str. 1 d. Gyventojai savo nuomonę viešųjų savivaldybės reikalų tvarkymo klausimais gali pareikšti dalyvaudami vietos gyventojų apklausoje (...)</i></p>
LR PILIEČIŲ ĮSTATYMŲ LEIDYBOS INICIATYVOS ĮSTATYMAS	<p><i>2 str. 1 d. 50 tūkstančių LR piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą ir jį Seimas privalo svarstyti.</i></p> <p><i>2 str. 2 d. Ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų turi teisę teikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją</i></p> <p><i>21 str. Iniciatorių atstovai turi teisę dalyvauti ir pasakyti savo nuomonę Seime visų iniciatyvos projekto pateikimo, svarstymo ir priėmimo stadijų metu.</i></p>
LR SUSIRINKIMŲ ĮSTATYMAS	<p><i>1 str. Piliečiai turi teisės rinktis be ginklo į taikius susirinkimus (...)</i></p> <p><i>3 str. (...) susirinkimą ar pavienio asmens akciją gali organizuoti (...) sukakę 18 metų veiksnius Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai</i></p>
TEISĖKŪROS PAGRINDŲ ĮSTATYMAS	<p><i>7 str.</i></p> <p><i>2 d. Su visuomene turi būti konsultuojamasi laiku ir dėl esminių klausimų (konsultavimosi efektyvumas), taip pat tiek, kiek yra būtina (konsultavimosi proporcingumas).</i></p>
LR NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ PLĖTROS ĮSTATYMAS	<p><i>5 str. 2 d. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, gavusios nevyriausybinių organizacijų prašymą raštu derinti rengiamus teisės aktų projektus, privalo konsultuotis su prašymą pateikusia organizacija Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.</i></p>

Išanalizuotuose LR teisės aktuose išskirti teiginiai suteikia galimybę daryti prielaidą, kad piliečiams yra suteikiamos palankios sąlygos vienytis, dalyvauti viešosios politikos formavimo procesuose bei inicijuoti naujų įstatymų leidybą. Kadangi šio darbo tikslas išsiaiškinti piliečių vaidmenį Kretingos rajono savivaldybėje, būtina apžvelgti Kretingos rajono savivaldybės Tarybos veiklos reglamentą – kokios galimybės vietos gyventojams įsitraukti į politikos procesus numatytos šiame savivaldos teisės akte (8 lentelė).

7 lentelė. Piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje įtvirtinimas Kretingos rajono savivaldybės Tarybos reglamente (sudaryta autorės)

KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBOS REGLAMENTAS
<i>17 punktas. Asmenys gali (...) dalyvauti Tarybos posėdyje (...)</i>
<i>20 punktas. (...) praneša gyventojams (...), kai svarstomi klausimai yra susiję su jo atstovaujama gyvenamosios vietovės bendruomene.</i>
<i>132 punktas. (...) Savivaldybės gyventojai su posėdžių protokolais, jų priedais, Tarybos sprendimų projektais bei galiojančiais Tarybos sprendimais gali susipažinti Savivaldybėje (..) ir Savivaldybės interneto svetainėje.</i>
<i>139 punktas. Komitetų posėdžiai yra atviri. Komitetų darbe patariamąjo balso teisėmis gali dalyvauti visuomenės atstovai (...)</i>
<i>146.5 punktas. Komitetai nagrinėja gyventojų (...) prašymus bei skundus (...) perduoda Savivaldybės administracijos direktoriui, merui arba pateikia svarstyti Tarybai;</i>
<i>154.3 punktas. Komitetai turi teisę pateikti Tarybai siūlymus, kad Tarybos sprendimų projektai bei kiti Savivaldybės gyventojams ir juridiniams asmenims svarbūs klausimai būtų pateikti svarstyti visuomenei.</i>
<i>174 punktas. Tarybos sudaromų Komisijų nariais gali būti: (...) gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovai (...) Etikos komisijoje ir Antikorupcijos komisijoje (...) visuomenės atstovai turi sudaryti ne mažiau kaip 1/3 komisijos narių.</i>
<i>227 punktas. Meras savo kompetencijos klausimais gali sudaryti darbo grupes (...) ir visuomenės atstovų.</i>
<i>309 punktas. Gyventojai (...) pastabas ir pasiūlymus dėl biudžeto projekto teikia 7 dienas nuo projekto paskelbimo dienos (...)</i>
<i>329 punktas. (...) Tarybos ataskaitą tiesiogiai gyventojams meras turi pateikti (...)</i>
<i>338 punktas. Gyventojai savo nuomonę (...) gali pareikšti dalyvaudami vietos gyventojų apklausoje (...)</i>
<i>339 punktas. Apklausos rezultatai yra patariamąjo pobūdžio.</i>
<i>317 punktas. Meras, mero pavaduotojas, Savivaldybės kontrolierius privalo asmeniškai priimti gyventojus</i>
<i>325 punktas. Prašymai, kurie (..) netenkina pareiškėjų, (...) gali būti svarstomi Tarybos posėdyje.</i>

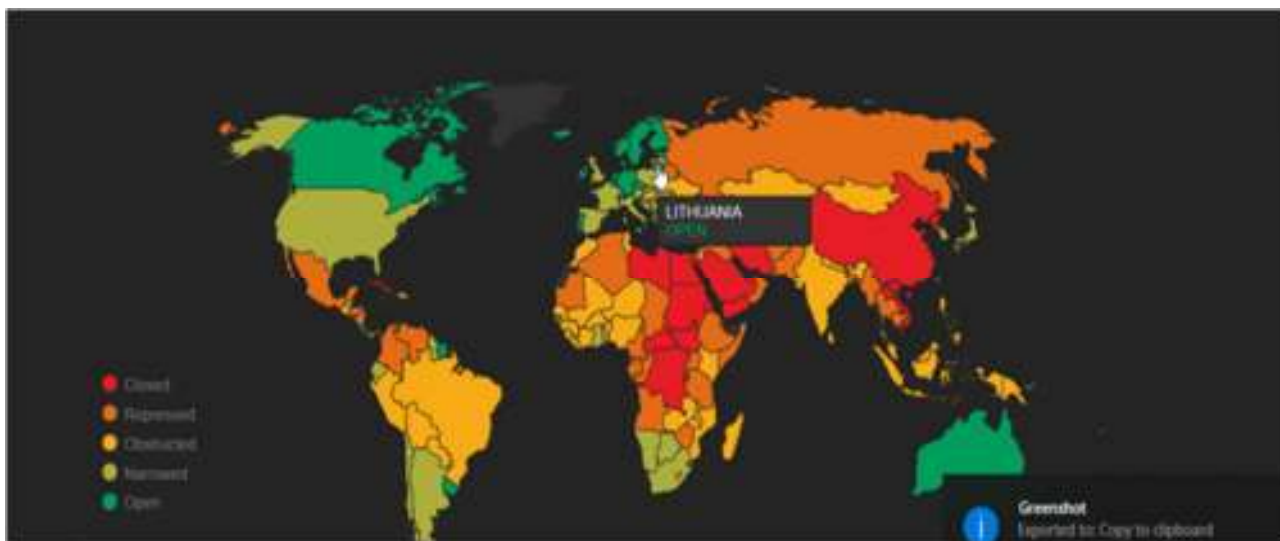
Kretingos rajono Tarybos reglamente nemažai punktų, kur minimos gyventojų galimybės dalyvauti rajono viešojoje politikoje, tačiau reikia pažymėti, kad daugiausia tai apima gyventojų teisę būti informuotais ir išreikšti nuomonę, kuri yra tik patariamąjo pobūdžio.

3. PILIEČIŲ DALYVAVIMO VIEŠOSIO POLITIKOS FORMAVIME PRAKTIKA

KITOSE ŠALYSE

Šioje dalyje apžvelgiamos piliečių galimybės reikštis viešojoje politikoje ir gerosios dalyvavimo praktikos kitose pasaulio šalyse. Remiantis duomenų šaltų analize, kiekvienoje šalyje nuolat vertinama pilietinės erdvės būklė. Pilietinės visuomenės organizacijų aljanso „Civicus“ oficialiame internetiniame

puslapyje nuolat teikiama duomenys leidžia palyginti šalis ir pilietinės erdvės sąlygas, kurios skirstomos į: atviras, susiaurėjusias, trukdomas, sutramdytas ir uždarytas.

■ – uždaryta, ■ – sutramdyta, ■ – trukdoma, ■ – susiaurėjusi, ■ – atvira

4 pav. Pasaulio šalys pagal atvirumą pilietinei veiklai. Šaltinis: <https://monitor.civicus.org/>.

Atvira valstybė leidžia piliečiams nesibaiminant kurti įvairias asociacijas, reikšti savo nuomonę ir skleisti informaciją viešose vietose be apribojimų. Valdžios institucijos toleruoja piliečių kritiką, bei sudaro galimybes atviriems ir tvirtiems dialogams. Policija gina viešus protestuotojus, o susirinkimų laisvę griežtai reglamentuoja tarptautinės teisės normos. Atviroje valstybėje žiniasklaida yra laisva, o piliečiams nesunkiai pasiekama valdžios informacija.

Susiaurėjusi valstybė leidžia asmenims ir pilietinės visuomenės organizacijoms pasinaudoti savo teise į asociacijas, susirinkimus ir žodžio laisvę. Tačiau piliečių teisių pažeidimai vyksta. Protestai vyksta ramiai, tačiau dėl saugumo galimas perteklinis jėgos panaudojimas (ašarinės dujos, guminės kulkos) prieš taikius demonstrantus. Žiniasklaida laisvai platina informaciją, o valstybė griežtu reglamentavimu pažeidžia spaudos laisvę, taip pat galimas spaudimas iš politikų.

Trukdomoje valstybėje valdininkai ir įgaliojanti asmenys piliečiams taiko praktinius ir teisinius apribojimus pagrindinėms piliečių teisėms. Piliečių kuriamos organizacijos egzistuoja, tačiau valdžia kenkia joms naudodama neteisėtą sekimą, biurokratinį priekabiavimą, mažėjančius viešuosius pareiškimus. Piliečiai gali susirinkti taikiai, tačiau jų atžvilgiu naudojama perteklinė jėga, kurią taikių gyventojų atžvilgiu taiko teisėsauga. Kalbant apie žiniasklaidos problemas, galima teigti, kad tokioje valstybėje spaudos laisvė apribota, o žurnalistai gali būti gąsdinami, jie susiduria su fizinėmis atakomis bei kriminaliniais šmeižto kaltinimaisi, kurie skatina savicenzūrą.

Sutramdytoje valstybėje piliečių erdvė yra labai suvaržyta. Aktyvūs piliečiai ir pilietinės visuomenės nariai, kritikuojantys valdžią rizikuoja būti sekami, įbauginami, jiems gali būti atimta laisvė, gali būti sužaloti ar net mirti. Tokioje valstybėje visuomenės organizacijos egzistuoja, tačiau

joms nuolat trukdoma. Piliečių, kurie dalyvauja taikiuose protestuose atžvilgiu taikoma pernelyg didelė jėga, įskaitant šaudymą, masinį suėmimą bei sulaikymą. Žiniasklaida yra tramdoma reidais, fiziniais išpuoliais bei teisiniu priekabiavimu. Žiniatinklio svetainės ir socialinės žiniasklaidos platformos yra blokuojamos, o internetinis aktyvumas – kontroliuojamas.

Uždara valstybė pasižymi pilnu uždarymu teisėje ir praktikoje. Dominuoja baimės ir smurto atmosfera, kurioje galintiems valstybės veikėjams leidžiama nebaudžiamai piliečius įkalinti, rimtai sužeisti, ar net užmušti už tai, kad bandė jungtis ir taikiai ginti savo teises. Valdžios kritika draudžiama, beveik nėra žiniasklaidos laisvės. Internetas cenzūruotas, o internetinė valdininkų kritika, gali užtraukti griežtas sankcijas (Civicus, 2018).

Naujausiais 2018 m. duomenimis Lietuva, kartu su kitom vakarų šalimis JAV, Jungtinėmis karalystėmis, Vokietija, Skandinavijos šalimis ir kt., pripažinta atvira valstybe pilietinei visuomenei veikti, kai tuo tarpu kaimyninės šalys Lenkija ir Latvija nusileidžia atvirumu laisvai piliečių raiškai.

Kaip vieną aukščiausią demokratijos pasiekimą įtraukiant piliečius į viešosios politikos formavimą galima laikyti dalyvaujimąjį biudžetą. Dalyvaujamas biudžetas – tai gyventojų įtraukimo į sprendimo priėmimo būdas, kada piliečiai turi galimybę spręsti, kur panaudoti dalį miesto biudžeto lėšų. Tai skatina valdžios ir piliečių bendradarbiavimą, leidžia skaidriai, efektyviai ir tikslingai panaudoti turimus finansinius. Pirmas toks biudžetas pasaulyje buvo įgyvendintas 1989 m. Porto Allegre mieste Brazilijoje, kai miestui esant ant bankroto ribos, nusivylusiems vietos gyventojams buvo pasiūlyta dalyvauti formuojant miesto biudžetą ir spręsti, kaip leisti savivaldybės lėšas (Transparency International, 2018). Vienas iš dalyvaujamojo biudžeto pradininkų Brazilijoje, Ubiratán de Souza, teigia, kad dalyvaujamas biudžetas „*tai tiesioginis procesas, laisvai ir visuotinai demokratijai, kai žmonės gali diskutuoti ir išsirinkti viešąjį biudžetą ir politiką*“ (Cabannes, 2004, p. 20), Šiuo metu suskaičiuojama apie 1,5 tūkst. dalyvaujamųjų biudžetų įvairiuose pasaulio miestuose. Šis demokratijos reiškinio pavyzdys dažnai pateikiamas kaip geroji praktika Europoje ir pasaulyje.

Geroji praktika Europoje. Tarp gerųjų piliečių dalyvavimo formuojant viešąją politiką praktikų Europoje minima Serbija. Serbijoje esanti Paračino savivaldybė, remiantis „Transparency Serbia“ duomenimis, 2015 ir 2016 metais paskelbta skaidriausia. To priežastimi laikomas piliečių aukšto lygio dalyvavimas savivaldybės metinio biudžeto kūrimo procese. Visi gyventojai nuo 16 metų, gali dalyvauti biudžeto svarstymuose. Savivaldybių institucijos organizuoja atvirus biudžeto svarstymus visuose 35 savivaldybės teritorijoje esančiuose kaimuose. Klausimynai skelbiami vietos radijo stotyje ir per socialinius tinklus, siekiant informuoti piliečius apie klausymo vietą ir laiką. Taip pat administracija skiria tam tikrą pinigų sumą, kurią piliečiai galėtų panaudoti savo idėjoms. Vietos gyventojai yra glaudžiai susiję su apylinkių planavimu bei plėtra (New social initiative, 2017).

Suomijoje politikos ir įstatymų leidybos proceso tikslas – įtraukti kuo daugiau piliečių į viešą diskusiją svarstant naujus įstatymus, ir jų idėjas pateikti vyriausybės sprendimo priėmimo proceso

metu. Diskusijos dažniausiai vykdomos internete. Vyriausybė inicijavo įstatymų revoliuciją, kuria buvo siekiama nustatyti naują internetinės platformos įstatymą dėl kelių eismo taisyklių.

Makedonijoje Skropjės miestas ir jo savivaldybė bei Makedoniečių tarptautinio bendradarbiavimo centras, sukūrė mechanizmą leidžiantį asmenims ir grupėms dalyvauti politikos formavimo procesuose dalyvaujant asamblėjose, savivaldybių komisijose ir darbo grupėse. Savivaldybė bendrauja su vietos pilietinės visuomenės organizacijomis ir per jas skatina žmones aktyviau dalyvauti visuose politikos formavimo etapuose. Projektą finansavo JAV (New social initiative, 2017).

Kroatijoje Sisak mieste 2013 metais buvo įsteigta žmonių su negalia komisija. Komisija įsteigta vadovaujantis „Nacionaline neįgaliųjų galimybių integravimo strategija“ ir kitais vietiniais bei tarptautiniais dokumentais. Komisijos tikslas – sukurti vietinę strategiją bei padėti įgyvendinti ir palaikyti neįgaliųjų teises Sisakoje. Komisija susirenka ne rečiau nei kartą per tris mėnesius. Institucijų ir asmenų su negalia informavimas bei bendravimas su jais yra labai svarbus Komisijai perduodant svarbią informaciją apie neįgaliuosius. Komisija taip pat skatina supratingumą apie neįgaliųjų iššūkius platesnėje bendruomenėje. Neįgaliųjų rekomendacijos nuolat kaupiamos naudojant įvairias priemones: interviu, fokus grupes, stalo diskusijas, NVO ataskaitas, dokumentų tyrimuose (New social initiative, 2017).

Daugelis nacionalinių, regioninių bei vietos valdžios institucijų, naudoja elektroninį dalyvavimą (E-dalyvavimas) kaip priemonę, skatinančią skaidrumą ir atskaitomybę, pritraukiančią piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. Elektroninės priemonės (E-priemonės) leidžia sumažinti išlaidas susijusias su taisyklių priėmimu ir susipažinimu. Elektroninė konsultacija (E-konsultacija) padeda anksti nustatyti visuomenės lūkesčius, siekiant išvengti klaidų. Elektroninė valdžia (E-valdžia) labai populiari visame pasaulyje interneto ir mobiliojo ryšio platforma pagerinanti paslaugų teikimą ir kokybę piliečiams bei gauti paslaugas verslui ir dalyvauti viešų konsultacijų procesuose (New social initiative, 2017).

Geroji praktika pasaulyje. Tarp gerųjų piliečių įtraukimo į viešąją politiką praktikų pasaulyje galima išskirti JAV. Niujorke, suteikta reali galia žmonėms. Tai įvardinama kaip nauja demokratijos rūšis. Gyventojai 2013-2014 metais sprendė kaip išleisti 14 milijonų dolerių mokesčių mokėtojų pinigų. Bendruomenių nariai keičiasi idėjomis, projektus teikia kaip pasiūlymus ir balsuoja, kurias pateiktas idėjas finansuoti. Rio de Žaneiro mieste yra sukurta platforma, kurioje kiekvienas pilietis gali pateikti idėjas, kaip pagerinti savo miestą. Platformoje išvardinta daugybė programėlių ir pasiūlymų, idėjų, kurios jungtų miesto rajonus. Naudotis paprasta, nes projektai suskirstyti į kategorijas, o dėl geriausių idėjų balsuojama internetu. Rio de Žaneiro žmonės tokiu būdu išsirenka geriausias idėjas, o miestas valdžia atsakinga už projektų įgyvendinimą (Building Change trust, 2014).

Kaip gerosios praktikos pasaulyje pavyzdys pateikiamas Indijos atvejis - čia visuomenės aktyvistė norėjo politikams pateikti ilgalaikės kovos su korupcija politiką. Aktyvistė Ana H. Pakvietė

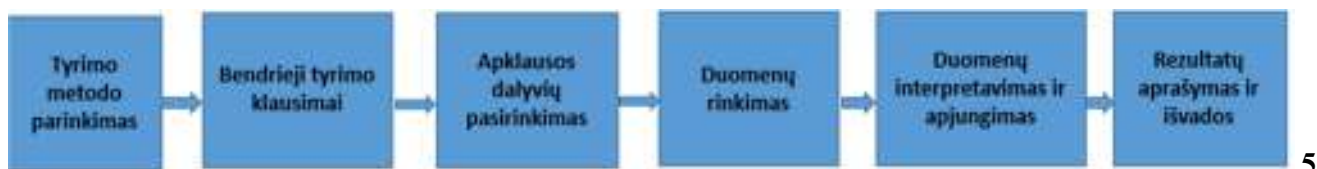
žmones prisijungti prie judėjimo, skambinant į vietinį numerį ir užfiksuojant praleistą skambutį. Palaikymas judėjimui buvo didžiulis - sulaukta 35 mln. skambučių per dvi savaites. Remiantis novatorišku veikėjos ir jos komandos darbu, buvo suskurta nemokama mobilioji peticijų priemonė „Crowdring“. (Building Change trust, 2014).

4. TYRIMO PILIEČIŲ DALYVAVIMAS VIEŠOJOJE POLITIKOJE KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖJE REZULTATŲ ANALIZĖ

4.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Tyrimo metodas. Siekiant kuo išsamiau išanalizuoti piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje ir išsiaiškinti kokie veiksniai lemia piliečių aktyvumą, darbe pasirinktas **kokybinis tyrimo metodas**. Kokybiniai tyrimai dažniausia padeda suprasti ir interpretuoti socialinius reiškinius, nesiekia reprezentatyvumo ir dažniausiai atliekami, kai nėra žinoma, kokie veiksniai ir priežastys lemia tam tikrą žmonių elgesį ar reiškinį. Kaip pažymi Gaižauskaitė, Valavičienė (2016), kokybinio tyrimo metu vyksta tarsi „vaikščiojimas pirmyn-atgal“ tarp proceso žingsnių, kas rodo, kad tyrimo metu priimti sprendimai nuolat peržiūrimi, atsižvelgiama į tai, kas atrandama skirtinguose etapuose, ypač renkant duomenis (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016, p. 22-23).

Šio darbo empirinis tyrimas buvo atliekamas pagal schemą (žr. 5 pav.):

5 pav. Kokybinio tyrimo proceso etapai (sudaryta autorės)

Duomenų rinkimui pasirinktas apklausos žodžiu būdas – **interview**. Bendrąja prasme interview suprantamas kaip tiesioginis bendravimas tarp tyrėjo (duomenų rinkėjo) ir duomenų teikėjo (respondento), užduodant klausimus ir į juos atsakant. Pasak Luobikienės (2007), interview geriausiai leidžia priartėti prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijos apibrėžimo ir realybės suvokimo (Luobikienė, 2007).

Pagal interview klausimyno struktūruotumą darbe bus naudojamas **iš dalies struktūrizuotas interview**. Šio apklausos būdo esmė ta, kad pagrindiniai klausimai, apklausos gairės ar preliminari jų tvarka paruošiami iš anksto, tačiau jie gali kisti kiekvieno interview metu – dėmesio centre išlaikomas tyrimo tikslas ir su juo susiję klausimai, tačiau tuo pačiu metu sudaromos galimybės užduoti papildomus klausimus, kylančius interview metu. Tyrėjas papildomus klausimus gali užduoti jeigu:

- interview metu pastebi, kad remiantis sudarytais klausimais tema neatskleidžiama galutinai;

- siekiant surinkti daugiau informacijos jeigu respondentas išsamiai neatsako į pateiktus klausimus;
- jeigu tyrėjas pastebi, kad respondentas negali, nenori arba vengia tiesiogiai atsakyti į pateiktą klausimą. Tokiu atveju tyrėjas gali grįžti prie klausimo pateikdamas kitokią formuluotę. (Morkevičius, Telešienė, Žvaliauskas, 2016).

Norint kuo išsamiau išnagrinėti piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime ir atsakyti į pagrindinį šiame darbe keliamą klausimą – sudaryti keturi teminiai tyrimo klausimai (žr. 9 lentelė).

8 lentelė. Teminiai interviu klausimai (sudaryta autorės)

Teminis klausimas	Ką norime sužinoti
Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?	Koks pačio piliečio politinio efektyvumo daryti įtaką įvertinimas. Koks požiūris į dalyvavimo politikoje svarbą.
Kokiomis formomis piliečiai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese Kretingos rajono savivaldybėje?	Nustatyti piliečių informuotumą apie galimybes įsitraukti į viešąją politiką. Sužinoti, kokiomis dalyvavimo formomis naudojamas dažniausiai.
Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje?	Kokios prielaidos labiausiai lemia gyventojų dalyvavimą viešojoje politikoje.
Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?	Kokias problemas reikia spręsti, norint didinti gyventojų aktyvumą ir įsitraukimą į viešąją politiką.

Priešingai nei kiekybinės apklausos klausimynai, kokybinio interviu klausimynas nėra tas dokumentas, kuris tyrimo metu nesikeičia. Klausimai respondentams ruošti remiantis teorinėje dalyje atskleistais piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime aspektais bei naudojantis Tarptautinio socialinio tyrimo programos (ISSP) klausimynais. Numatytos „dviejų sluoksnių“ interviu gairės: sudarytas pagrindinių klausimų sąrašas ir jų viduje detalizuoti konkretesni klausimai, respondentų atsakymams pamatuoti naudota Likerto skalė nuo 1 iki 5 (žr. 1 priedas).

Tyrimo dalyvių atranka – tai labai svarbus interviu tyrimo proceso elementas, kuris turi įtakos tyrimo kokybei ir keliamo darbo tikslo įgyvendinimui. Atrenkant respondentus, buvo keliamas klausimas: kas galėtų suteikti daugiausia reikalingos ir esminės informacijos apie piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje Kretingos rajono savivaldybėje? Taip pat buvo laikomasi ir kito esminio principo – tai respondentų įvairovė, kuris reiškia, kad siekiama atrinkti tokius tyrimų dalyvius, kurie turėtų reikšmingai skirtingas patirtis ir atstovauti su tiriamu atveju susijusių pozicijų įvairovę (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016, p. 38). Atsižvelgiant į paminėtas nuostatas, pasirinkta atlikti interviu su trimis Kretingos rajono politikais ir trimis piliečių atstovais.

Kretingos rajono Taryboje gyventojus atstovauja tiesiogiai išrinkti 25 tarybos nariai. Tyrime sutiko dalyvauti trys patyrę politikai, kurių patirtis Kretingos rajono Taryboje nuo aštuonių iki aštuoniolikos metų. Visi savo politinėje karjeroje dirbo valdančiojoje daugumoje, tik vienas jų vieną kadenciją buvo opozicijoje. Visi politikai priklauso skirtingoms politinėms partijoms. Tai trys vyrai, kurių amžius 45 – 65 metų ribose.

Piliečių požiūrį šiame tyrime atstovavo trys aktyvūs Kretingos rajono gyventojai – dvi moterys ir vienas vyras, kurių amžius 25 – 45 metų ribose. Visi piliečių atstovai turi kelerių metų patirties bendraujant su rajono politikais ir atstovaujant bendruomenių, visuomeninių organizacijų ar tam tikrų visuomenės grupių interesus Kretingos rajono savivaldybėje.

Atliekant interviu buvo laikomasi pagrindinių **etikos principų**:

- 1) suteikti pakankamai išsamios informacijos respondentui apie tyrimą iki apsisprendimo dalyvauti jame;
- 2) gerbti tyrimo dalyvio asmens nepriklausomybę ir jo laisvę dalyvauti ar atsisakyti dalyvauti tyrime;
- 3) saugoti tyrimo dalyvių privatumą, konfidencialumą bei anonimiškumą.

Duomenų rinkimas. Visi interviu, respondentams sutikus, buvo įrašyti į diktofoną. Vidutinė interviu trukmė 32 minutės. Siekiant kuo patogiau ir išsamiau apdoroti gautus duomenis pagal interviu garso įrašą buvo atliktas pažodinis interviu išrašas. Tačiau siekiant apsaugoti interviu dalyvius nuo viešinimo ir korektiškai pateikti tyrimo rezultatus, remiantis Gaižauskaitės, Valavičienės (2016) rekomendacijomis gauti duomenys buvo nuasmeninti: vietoj vardų ir pavardžių respondentams priskirti konkretūs kodai (žr. 10 lentelė).

9 lentelė. Respondentų kodavimas (sudaryta autorės)

Eil.Nr	Respondentas	Kodas
1.	Politikas	V1
2.	Politikas	V2
3.	Politikas	V3
4.	Piliečių atstovas	P1
5.	Piliečių atstovas	P2
6.	Piliečių atstovas	P3

Pateikiant citatas išimta bet kokia informacija, kuri leistu identifikuoti asmens tapatybę. Buvo pakeisti tam tikri pavadinimai, kontekstai ir išimti pasisakymai apie vienkartinis, rezonansinius įvykius Kretingos rajone, kurie suteiktų galimybę identifikuoti konkrečius asmenis (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016, p. 60).

4.2 Tyrimo rezultatų analizė

Kaip pateikta teorinėje dalyje, piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje padeda geriau suprasti visuomenės problemas, turi įtakos priimamų sprendimų kokybei, teigiamai pakreipia viešosios politikos procesą, didina piliečių ir valdžios pasitikėjimą. Pasak Heldo (2002), „*demokratija būtų visiškai verta savo vardo, jeigu piliečiai turėtų realią galimybę būti aktyvūs*“ (Held, 2002, p. 361). Atliekant tyrimo analize vadovaujamosi principu, kurį rekomenduoja Nefas (2012), kad nagrinėjant demokratijos procesus svarbu taikyti ne tik mokslininkų apibrėžtus formaliuosius tyrimo metodus, bet ir metodą, kurį turime kiekvienas savyje t.y. savo asmeninį suvokimą ir santykio suradimą su realiais demokratiją lemiančiais procesais, kurie vyksta šalia mūsų (Nefas, 2012, p. 841).

Siekiant išanalizuoti kokie veiksniai turi įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui Kretingos rajono savivaldybėje, buvo atliktas politikų ir piliečių atstovų interviu būdu gautų duomenų analizė. Analizė buvo daroma remiantis interviu klausimyne numatytais teminiais klausimais (žr. 9 lentelė), išskiriant atskiras kategorijas.

Sąvokų tyrimo analizėje operacionalizavimas:

1. Sprendimų priėmimas: analizėje laikomasi nuostatos, kad sprendimų priėmimas vyksta visą politikos formavimo ciklą: sprendžiama ką laikyti problema, sprendžiama kokias alternatyvas svarstyti ir pan.
2. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: tyrimo analizėje piliečių dalyvavimas laikomas efektyviu, kai piliečiai laisvai reikšdami savo valią gali daryti realų poveikį viešosios politikos procesui.

Norint išsiaiškinti respondentų požiūrį į **piliečių dalyvavimo efektyvumą** buvos suformuluotas pirmas teminis klausimas: „*Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?*“. Analizuojant gautus duomenis ir vertinant piliečių dalyvavimo efektyvumą, išskirtos trys kategorijos: piliečių galimybė laisvai išreikšti nuomonę, piliečių galimybė daryti įtaka viešajai politikai ir piliečių poveikio sprendimų priėmimui laipsnis

10 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė laisvai pareikšti nuomonę (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Galimybė laisvai pareikšti nuomonę	Gali laisvai	(...) turi galimybę laisvai pareikšti nuomonę, bet to nedaro (V3) Pareikšti nuomonę žmonės gali tikrai laisvai, nemanau, kad tam yra kokių kliūčių (V1)
	Teoriškai gali	Sako, kad galim, bet jei galėtumėm, žmonės nebūtų pasyvūs (P1) Teoriškai sąlygos sudarytos, praktiškai jos minimalios (P2) Gali, bet nėra paprasta eiliniam žmogui (P3) Formaliai gali, bet tave gerokai atstumia (V2)

Dauguma respondentų mano, kad teoriškai galimybės laisvai išsakyti nuomonę yra, bet „žmonės nelabai (...) nori ir nelabai valdžia priima“ (P2) ir pripažįstama, jog „tas kelias, kad išsakyti nuomonę yra gana ilgas, žmonės pavargsta“ (V3). Taip pat atkreiptas dėmesys, kaip piliečiai jaučiasi „kai prasideda manipuliavimas ir stūmimas į kampą“ (V2) arba kai apibūdinami „amžinai nepatenkintais gyventojais“ (P3). Galima teigti, kad piliečiai žino apie savo teorines galimybes laisvai reikšti nuomonę, tačiau tų galimybių nelaiko lengvai įgyvendinamomis, nes kaip teigia ekspertas V2, „yra įvaldyti visi manipuliaciniai svertai, kad kiek įmanoma užmigdyti piliečius apskritai“ (V2).

Norint tiksliau įvertinti ir išmatuoti tyrimo dalyvių požiūrį, buvo paprašyta įvertinti balais galimybę laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje (žr. 12 lentelę).

11 lentelė. Galimybės laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais
(sudaryta autorės)

Kaip laisvai Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę?							
Respondentai	V1	v2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Balai nuo 1 iki 5 Kai 1 – negali pareikšti nuomonės, 5 – visiškai laisvė	5	3	4	2	3	3	
Vidurkis pagal respondentų grupes	4			2,67			3,33

Kaip matome iš gautų įvertinimų, politikai galimybę laisvai išsakyti nuomonę vertina geriau, nei piliečiai. Bendras vidutinis balas (3,33) rodo, kad tyrimo dalyviai mano, kad galimybė laisvai pareikšti nuomonę Kretingos rajone yra didesnė, nei vidutinė. Tačiau reikia pastebėti, kad palyginus neaukštam šio rodiklio vertinimui įtakos galėjo turėti ne pačios laisvės suvaržymas, bet ir žinių trūkumas, nes kai kurie žmonės „nesupranta kodėl turėtų eiti, kur turėtų eiti ir ką turėtų sakyti“ (P2) bei neigiama dalyvavimo patirtis, nes „vieną kartą susidūrus su neigiamu požiūriu, kitą kartą pagalvoji, ar verta“ (P3). Piliečių patirtis ir žinios gali lemti jų požiūrį į dalyvavimo perspektyvas, nes tai turi įtakos pasitikėjimui savo galimybėmis ir valdžia – pasak Matonytės (2004) sprendimas pasitikėti iš esmės yra strateginis ir pagrįstas patirtimi arba žiniomis (Matonytė, 2004, p. 28).

Įvertinus galimybę pareikšti nuomonę, svarbu išsiaiškinti, kiek pareikšta piliečių nuomonė gali turėti įtakos politikų sprendimams (žr. 13 lentelę).

12 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: galimybė daryti įtaką politikų sprendimams (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Galimybė daryti įtaką politikų sprendimams	Minimali įtaka	„Galimybė kažką pakeisti labai minimali“ (V3) „Daromą įtaką vertinčiau labai silpnai (...)“ (V1) „(...) pats minimaliausias procentas“ (P3) „(...) įtakos gali daryti minimaliai“ (P2) „Labai maža tikimybė kažką pakreipti sava linkme (...)“ (P1)
	Gali turėti įtakos	„Gali turėti įtakos, jei tik norėtų“ (V2)
	Gali, jei kreipiasi daugiau žmonių	„Jei sugebi suformuoti nuomonę grupei žmonių, susirinkimai, parašai – tada gali atkreipti dėmesį“ (V3) „Įtakoti galima, kai ateinama nebent su šimtais parašų, su nenuginčijamais argumentais“ (P3) „(...)jei nueina grupė žmonių, tada dar yra kreipiamas dėmesys (...)“ (P1)

Dauguma respondentų galimybę daryti įtaką valdžios sprendimams vertino skeptiškai – „žmonių surinkti parašai po įvairiais dokumentais nėra laikoma pagrindu, į kurį valdžia turėtų įsiklausyti“ (V1), „dažnai sakoma per vėlu“ (P3), o jei tai tik vieno ar kelių žmonių nuomonės „jos tik paklausoma“ (V3), „nuraminama tam kartui, o paskui daroma taip, kaip jiems reikia“ (P1). Respondentas (P2) svarstė, gal reiktų „stipresnio spaudimo, bet tada vėl – jei susipyksi, visai nieko negausi“ (P2). Kreipiantis didesniai skaičiui žmonių, galimybė būti išgirstiems vis tik yra – tai patvirtino tyrimo dalyviai (P1, P3, V3). Tik vienas politikų atstovas (V2) buvo įsitikinęs, kad daryti įtaką valdžios sprendimams galima, tam reikia tik piliečių noro. Genys (2012) taip pat teigia, kad gerai reprezentuojamų kolektyviniu būdu išreikštų ir gerai argumentuotų žmonių interesų politikams nepaisyti tampa sunku, tačiau tai labiau jie siejama išskirtinėmis masiškesnėmis protesto akcijomis.

13 lentelė. Galimybės daryti įtaką valdžios sprendimams Kretingos rajono savivaldybėje vertinimas balais (sudaryta autorės)

Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?							
Respondentai	V1	V2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Balai nuo 1 iki 5 Kai 1 reiškia – negali daryti jokios įtakos, 5 – labai didelė įtaka	2	4	2	2	2	2	
Vidurkis pagal respondentų grupes	2,67			2,00			2,33

Vertinimas balais patvirtina, kad daugumos tyrimo dalyvių nuomone, galimybės daryti įtaką tam ką daro valdžia Kretingos rajono savivaldybėje yra minimalios. Tokią situaciją respondentas V2 apibūdina taip – „*valdžia yra pakankamai įgudusi eliminuoti piliečius iš valdymo (...), o piliečiai yra pakankamai aptingę apskritai kištis i viešuosius reikalus*“ (V2). Savo tokiu teiginiu politikas norėjo perkelti dalį atsakomybės ir ant piliečių abejingumo, nes „*jie gali turėti įtakos, jei tik norėtų*“ (V2) ir tai patvirtino skirdamas aukštus keturis balus.

Yra esminis skirtumas, tarp tuščio dalyvavimo ritualo atlikimo ir realios piliečių galios dalyvaujant sprendimų priėmimo. Todėl norint dar labiau sukonkretinti ir patikslinti koks piliečių poveikis viešajai politikai yra Kretingos rajono savivaldybėje, respondentų buvo prašoma apibūdinti situaciją, remiantis Arnstein piliečių dalyvavimo „kopėčiomis“ (1.2 skyrius; žr. 2pav.).

14 lentelė. Piliečių dalyvavimo efektyvumas: poveikio priimamiems sprendimams laipsnis (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Piliečių dalyvavimas pagal poveikio sprendimų priėmimui laipsnį	Nuraminimas	„ <i>būna pakankamai tuščios kalbos, kurios nuramina tam kartui (...)</i> “ (P1)
	Tarp informavimo ir konsultavimosi	„ <i>tarp informavimo ir konsultavimosi – nieko nelemiantis dalyvavimas</i> “ (V3) „ <i>kai jau įsiprašome, tai tada mus ir informuoja, ir konsultuojasi</i> “ (P2)
	Informavimas	„ <i>esame ties informavimu. Visi kiti veiksmai tik imitacija (...)</i> “ (P3)
	Tarp terapijos ir informavimo	„ <i>jei imčiau visą miestą, tai (...) būtumėme prie terapijos, jei imčiau organizacijas (...) tai būtų prie informavimo</i> “ (P2) „ <i>tai yra tarp terapijos ir informavimo – tai patogiausia valdžiai pozicija</i> “ (V2)

Visų respondentų požiūriu, piliečių dalyvavimas Kretingos rajono savivaldybėje – lemiamos įtakos sprendimams neturi ir apsiriboja simboliniu dalyvavimu. Respondentas V2 savo nuomonę, kad esame tarp terapijos ir informavimo grindžia patogia valdžiai pozicija, nes „*jos dar neapkaltinsi, kad yra visiškai oligarchinė, bet vidiniai įpročiai jiems neleidžia dalintis valdžia*“ (V2). Tačiau galima pastebėti ir optimistinių nuotaikų, kad „*situacija gerėja*“ (P2), nes jokio informavimo ir konsultavimosi „*seniau (...) iš vis nebuvo*“ (P2). „*Dabar (...) lyg ir pradėdame girdėti norą tartis, bet tai labiau (...) apima smulkius klausimus, o ne rimtus sprendimus, kurie spręstu visuomenės problemas*“ (V3). Pastaroji nuomonė patvirtina Dahlo (1994) teoriją, kad piliečiams gali būti sukurtos sąlygos rūpintis nelabai reikšmingomis sritimis ar problemomis, o sprendžiant strateginius klausimus piliečiai paliekami nuošaly. Paminėta teigiama valdžios požiūriu į piliečių įsitraukimą formuojant viešąją politiką

tendencija pastaruoju metu, tačiau tai gali būti susiję su artėjančiais savivaldos rinkimais, todėl darant išvadas į tai neatsižvelgiama.

Gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad Kretingos rajono savivaldybėje piliečių dalyvavimas formuojant viešąją politiką nėra efektyvus - tai rodo tam tikrą demokratijos deficitą savivaldoje.

Kaip pateikta teorinėje dalyje, tyrinėjant piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje svarbus analizės elementas yra **dalyvavimo formos**. Tyrimo dalyvių buvo prašoma atsakyti „*Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti sprendimo priėmimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausia?*“. Šis klausimas svarbus, nes galimybių žinojimas ir naudojimąsi jomis, turi didelę įtaką aktyviam piliečių įsitraukimui į viešuosius reikalus. Atsakymai apibendrinti 16 lentelėje.

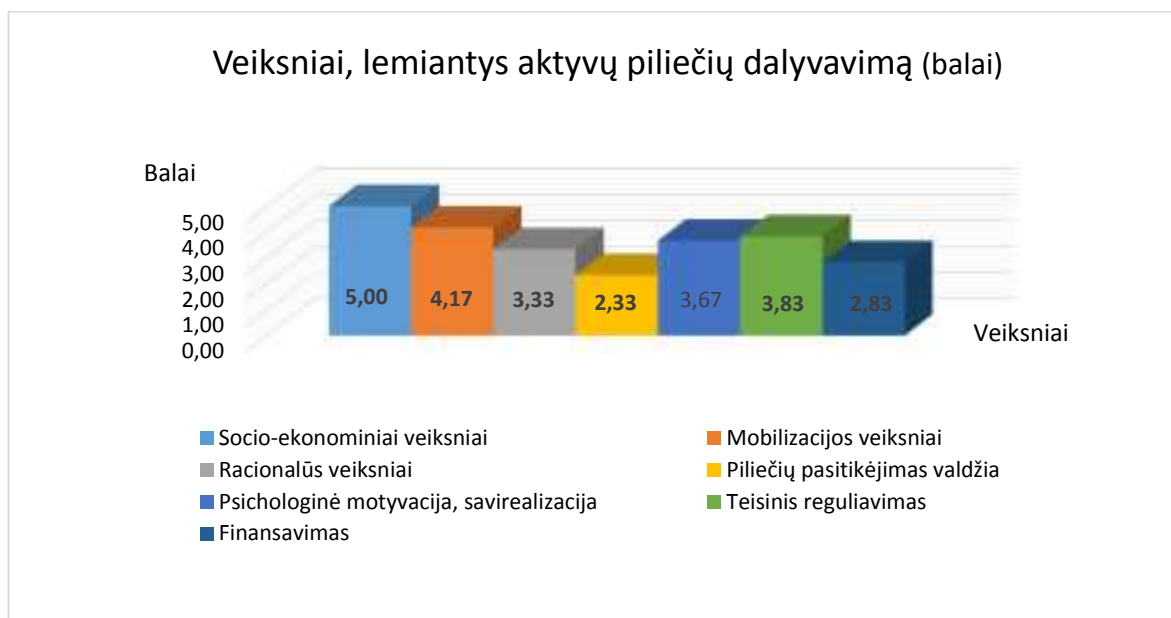
15 lentelė. Piliečių dalyvavimo formos ir būdai Kretingos rajono savivaldybėje (sudaryta autorės)

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Dalyvavimo formos ir būdai	Gyventojų apklausos	„(...) tiesioginės gyventojų apklausos (...) internetinės apklausos“ (V1)
	Peticijos	„(...) peticijos valdžiai.“ (V1)
	Balsavimas	„ (...) dalyvavimas rinkimuose (...) (P3, V1)
	Ateiti į tarybos posėdžius	„ (...) jie gali ateiti į tarybos posėdžius (...)“ (V2) „(...) dalyvauti tarybos posėdyje (...)“ (P3)
	Kreiptis raštiškai	„(...) turi būti (...) raštas, kuris turi būti būtinai įregistruotas(...)“ (P1) „(...)dažniausia naudojasi rašytine forma“ (V3) „geriausia kreiptis raštu (...), galima ir elektroniniu paštu“ (P3)
	Per administracijos direktorių	„(...) eiti pas administracijos direktorių ir kalbėti“ (P1) „ galima kreiptis (...) į administracijos direktorių“
	Per susibūrimus, organizacijas	„realiausia (...) per susibūrimus, susivienijimus, organizacijas, kurias atstovauja žmonių interesus“ (P2)
	Per tarybos narius	„(...) per tarybos narius geriausia kreiptis“ (P3) „(...) parašo raštu Tarybos nariui (...)“ „jei esi aktyvus turi galimybių papulti (...) pas tarybos narį, už kurį balsavai“ (V3)
	Per seniūnijas	„ (...) per seniūnijas galima“ (P3) „(...)gali kreiptis į seniūnaitį, po to seniūnaitis į seniūną, po to sueiga“ (V3)
	Per partijas	„(...)žmonės, kurie nori kažką keisti eina ir partijas ir ten teikia savo idėjas“ (P2)
	Protestas	„(...) nevirties forma (...) kai ateina prieš faktą (...) tada piliečiai tik protestuoja“ (V2)Kreipiasi kai „(...) aš nenoriu, kad šalia būtų kažkas statoma, daroma (...) (V1)

Remiantis gautais duomenis, galima teigti, kad Kretingos rajone vyrauja tik teisėtos ir legalios piliečių dalyvavimo formos – tai yra *konvencinis dalyvavimas*. Pagrindiniu dalyvavimo būdu tyrimo dalyviai laiko raštišką kreipimąsi į tarybos narius, seniūnijas, administracijos direktorių. Galima daryti prielaidą, kad nors, pagal LR Vietos savivaldos įstatymo 4 str. 9 d., gyventojams yra suteikiama teisė „(...) tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus (...)“, tačiau jie tuo nesinaudoja. Nei vienas respondentas nepaminėjo piliečių galimybės dalyvauti tarybos komitetų posėdžiuose, taip tiesiogiai prisidedant prie viešosios politikos formavimo, nors tai numato Kretingos rajono Tarybos reglamento 139 punktas. Tai leidžia manyti, kad piliečiai nelaiko savęs pilnateisiais viešosios politikos formavimo dalyviais, o kad piliečiai nesidomi politikos formavimo procesu patvirtina ekspertas V2, „(...) negavau nei vieno piliečio kreipimosi, kur klaustu (...) kaip aš balsavau, (...) kaip nereiktų balsuoti, juk esu atstovaujantis žmogus (...)“ (V2). Šie duomenys patvirtina teoriją, kad vis tik daugumai piliečių viešoji politika reiškiasi pirmiausia tuo, ką jų atžvilgiu daro atstovaujantys valdžiai, o ne tuo kas rašoma teisės aktuose (Vilpišauskas, 2001).

Interviu metu išryškėjo tendencija, kad dažnai piliečių dalyvavimas Kretingos rajone pasireiškia „nevilties forma“ (V2), kai žmonės kreipiasi tik tada, kai „*skaudūs klausimai paliečia juos tiesiogiai (...) jie ateina tarsi prieš faktą, kada faktiškai yra sutarta ir nubalsuojama*“ (V2), dažnai piliečiai atėję išgirsta „*per vėlu (...) nes informacija žmones pasiekia, kai jau kažką valdžia nusprendžia*“ (P3). Šie duomenys leidžia teigti, jog Kretingos rajono savivaldybėje egzistuoja *tradicinio dalyvavimo forma*, kurią Callahan (2007) apibūdina kaip politiškai ir socialiai sukonstruotą diskursą, kuriame valdžios atstovai patys sprendžia, kada ir kokius piliečius kviesti diskusijai.

Norint išsiaiškinti, **kokie veiksniai turi įtakos piliečių aktyvumui**, respondentams užduotas klausimas: *Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje? Remiantis teorinėje dalyje pateikta medžiaga atrinktos pagrindinės veiksnių grupės. Tyrimo dalyvių paprašyta pakomentuoti ir įvertinti kiekvieną veiksnių balais nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia – veiksnys neturi jokios įtakos, 5 – turi didelę įtaką piliečių aktyvumui. Remiantis gautais duomenimis (žr. 8 priedas), sudaryta diagrama, kurioje dalyvavimo veiksniai pateikti pagal turimą įtaką.*

6 pav. Veiksniai, lemiantys aktyvų piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime

Visi tyrimo dalyviai vienbalsiai įvertino, kad labiausiai (5 balai) piliečių aktyvumui įtakos turi socio-ekonominiai veiksniai (piliečių finansinė padėtis, laikas, įgūdžiai, išsilavinimas, pilietinės pažiūros). Aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys piliečiai „*labiau domisi tuo kas vyksta aplink, žino savo teises*“ (P3), „*tikrai supras kas vyksta*“ (P2), „*geriau susipažinę su įstatymais, (...) su valdymo hierarchija (...) turi daugiau informacijos, lengviau perduoda savo nuomonę.*“ (V3). Tyrimo ekspertų nuomonė sutampa su teorinėje dalyje pateikta Kavoliūnaitės -Ragauskienės (2017) prielaida, kad aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys piliečiai labiau linkę dalyvauti politikoje nei žemesnę socio-ekonominę padėtį užimantys gyventojai (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017, p. 37). Tačiau reikia pastebėti, kad ne visoms dalyvavimo formoms reikia aukštos socio-ekonominės padėties

Mobilizacijos veiksniai, taip pat daug lemia (4,17 balo) tai, kiek piliečiai aktyvūs, nes „*kuo didesnė mobilizacija, tuo didesnė tikimybė, kad jie dalyvaus (...) o jei nėra aktyvios bendruomenės, žmones sutelkti yra labai sunku*“ (V1) ir „*jei neturi kompanijos tu nepasieksi nieko*“ (P2). Gera žmonių mobilizacija ir susitelkimas „*garantuoja geresnius rezultatus*“ (P3). Tačiau pastebima ir tendencija, kad bent jau jaunesni žmonės „*nori būti individualesniais ir jiems nebėra problemų eiti vieniems (...) bet iš kitos pusės visada buvo tas saugumas, kai tu esi dideliame būryje*“ (P2). Tyrimo dalyviai (P3), pastebi, kad esant aktualiai problemai ir gerai organizacijai, žmonės galima lengviau suburti ir įtikinti jungtis „*vien iš solidarumo*“ (P3) kokiai nors visuomenės grupei. Tas potencialas yra svarbus. Kaip teigia Bielskienė (2016), politinis solidarumas nereikalauja nuolatinio aktyvaus piliečio veiksmo, bet prašo būti pasirengusiam dalyvauti kartais arba kai bus mobilizuojamas, nes tai užtikrina demokratijos gyvumą (Bielskienė, 2016, p. 52).

Trečią poziciją pagal veiksmų svarbumą užima teisinis reguliavimas (3,83 balo), nes „*kuo daugiau įstatymas suteikia galimybių, tuo (dalyvavimas) gerėja*“ (V3). Respondentai mano, kad piliečiai jaučiasi saugiau, nes jie gali užtikrintai pasakyti, kad aš „*turiu teisę, tai numato konstitucija*“ (P3), - „*jei nebūtų numatyta, būtų kraupi situacija*“ (V2). Tačiau ne visiems piliečiams teisinis įgalinimas svarbus, nes dalis jų įsitikinę, kad „*mano balsas nieko nepakeis*“ (V1) ir yra abejingi, nes „*įstatymas suteikia teisę, bet neįpareigoja*“ (V1). Lietuvos Respublikos teisinės sistema suteikia piliečiams galimybę ir laikomas pagrindu dalyvauti viešojoje politikoje, bet nėra ypatingai skatinantis veiksnys.

Psichologinę motyvaciją, savirealizaciją, kaip prielaidą dalyvauti viešojoje politikoje, respondentai įvertino 3,67 balo. Dalis aktyvių gyventojai dažnai save realizuoja „*veikdami dėl kitų. Jei pavyksta kažką pasiekti, jie tada pamato prasmę*“ (P3). Nors dauguma respondentu šį veiksmą įvardijo, kaip „*svarbų*“ (P2, P1, P3, V1), tačiau politikai (V2, V3) komentavo, kad tai labiau „*pageidaujamas veiksnys, bet jis nėra lemiamas, ir dažniausiai (dalyvavimas) eina per skausmą*“ (V2), „*dažnai žmonės pabando, nusivilia, susigūžia ir sako man nebepavyks*“ (V3). Toks tyrimo dalyvių nuomonės rodo, kad didelę įtaką vidinei motyvacijai dalyvauti daro patirtis – jei pavyksta pasiekti ar sutarti dėl tam tikrų klausimų su valdžia, vidinė motyvacija tik auga, tačiau patyrus nusivylimą – jie prasmės dalyvauti nebemato.

Racionalūs veiksniai surinko 3,3 balus. Buvo manančių, kad „*praktiškai visi gyventojų dalyvavimo atvejai yra susiję su racionaliais veiksniais*“ (V1), nes „*lietuviai yra pakankamai savanaudžiai*“ (P1). Piliečiai dalyvaudami tikisi, kad „*bus kažkas geriau*“ (P3), tačiau žiūrint iš asmeninių pozicijų šie veiksniai daugumai nėra svarbiausi (P3, P2, V2), nes svarbesni veiksniai yra „*labiau emocionalūs, nei racionalūs*“ (V2). Pagal racionalaus veiksmo teoriją, dalyvavimas grindžiamas prielaida, kad grupės ir individai veikia vedami asmeninių, dažniausiai ekonominių, interesų (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2017), tačiau šio tyrimo atveju, ši teorija pasitvirtino tik iš dalies.

Išorinis veiksnys finansavimas daugumai nepasirodė ypatingai svarbus (2,83 balo). Tai buvo vertinama, kaip „*pažadinantis dalyvavimą*“ (V2) ir šiek tiek skatinantis, bei padidinantis galimybes veikti (V1, V3, P3, P1, P2) veiksnys. Bet „*finansavimas tikrai ne motyvas*“ (P2, V1) nes „*be asmeninės iniciatyvos, be drąsos joks finansavimas nepadės*“ (V2). Respondentai patvirtino teorinėje dalyje pateiktą teiginį, kad finansavimas yra svarbi, bet tikrai ne pagrindinė prielaida skatinanti piliečius dalyvauti viešojoje politikoje.

Teorijoje plačiai nagrinėta pasitikėjimo valdžia svarba ir įtaka piliečių aktyvumui dalyvauti viešojoje politikoje. Mishleris ir Rose (1997) teigia, kad naujose demokratijose pasitikėjimo valdžios institucijomis trūkumas pranašauja pilietinės visuomenės dezintegraciją ir nusivylimą, o perdėtas pasitikėjimas, kenkia demokratijai, nes skatina politinę apatiją ir mažina budrumą bei valdžios kontrolę.

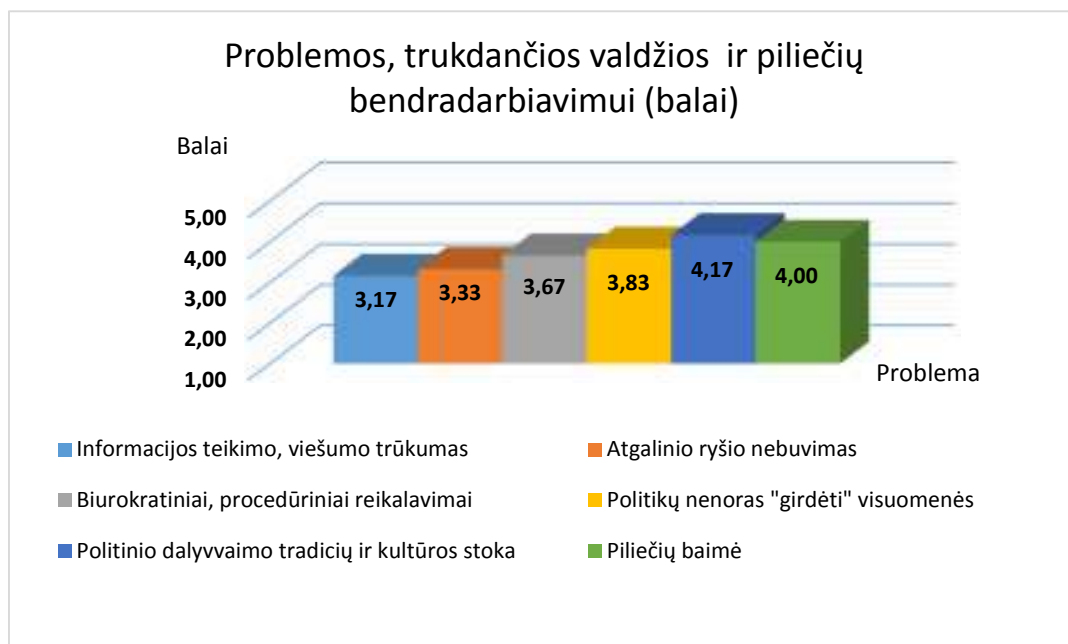
Šio tyrimo atveju, piliečių pasitikėjimas valdžia, kaip veiksnys skatinantis dalyvauti, surinko mažiausiai balų (2,33 balo). Du respondentai (P3, V3) šį veiksniį įvertino, kaip svarbų – „*juk jei žmonės tikrai pasitikėtų valdžia, jie be jokių baimių eitų su pasiūlymais su projektais (...) ir žmonės neaktyvūs, nes jie nepasitiki žmonėmis, kuriuos išsirenka*“ (P3). Tačiau dauguma respondentų pasitikėjimą valdžia vertino kaip „*neigiamą faktorių, nes tai neskatina kritinio mąstymo*“ (V2), ir teigė, kad piliečių dalyvavimą viešojoje politikoje skatina „*nepasitikėjimas valdžia*“ (V1, P1, P2). Tokie rezultatai patvirtina prielaidą, kad būtent *nepasitikėjimas* gali labiau motyvuoti pačius piliečius įsitraukti į viešąjį valdymą, reikalauti daugiau skaidrumo ar didesnės atsakomybės iš politikų (Nakrošius, 2017).

Ieškant būdų kaip skatinti aktyvesnį piliečių įsitraukimą į viešosios politikos procesus, svarbu išsiaiškinti, **kokios problemos trukdo valdžios ir piliečių bendradarbiavimui**. Pradžioje tyrimo dalyvių buvo paprašyta įvardinti, jų nuomone, pagrindinę priežastį, trukdančią sklandiems ir demokratiškiems piliečių ir valdžios santykiams Kretingos rajono savivaldybėje. *Pagrindinės* įvardintos šios:

- Politinio dalyvavimo kultūros stoka: „*(...)mums apskritai yra bėda asmeniniame bendravime kalbėti apie viešas problemas (...) – nėra angažavimosi, kad tai yra visų mūsų reikalas (...) nėra tokios papročių kultūros, kuri skatintų suvokimą, kad turiu ir aš kištis, jei jau čia gyvenu*“ (V2).
- Nėra artimo ryšio tarp valdžios ir žmonių: „*(...) valdžia gyvena savo ministerijose, o gyventojai kažkur labai nutolę (...) reikia tokio artimo ryšio, ne per tarpininkus*“ (V3).
- Nemokėjimas bendrauti su visuomene: „*pagrindinis dalykas yra nesusikalbėjimas, nemokėjimas bendrauti su visuomene*“ (P1).
- Nėra pasitikėjimo piliečiais: „*Nėra pasitikėjimo, įvertinimo ir pagarbos (...) žmogui, kuris turi idėjų, minčių kaip galėtų būti geriau. Mes norėtumėme bendradarbiauti, bes jie nemato poreikio arba minimaliai*“ (P2). Valdžia galvoja, kad jie viską žino (...) ir viską daro per daug nesitardami su visuomene (...) žmonės reikalingi tik ateiti prabalsuoti, o po to jų (...) turėtų nebūti ir nesimaišyti“ (P3).
- Visuomenės abejingumas ir stebėjimas proceso iš šalies: „*kai problema liečia visą rajoną, dalyvaujama pagal principą – tegul kiti dalyvauja, o aš tuo metu pastovėsiu ir pažiūrėsiu, kas iš to gaunasi*“ (V1). Respondento V1 įvardinta problema susijusi su „viešojo gėrio“ teorija, kur pasak Dvorak (2009), susiduriama su „veltėdžiavimo“ atvejais, kai sprendžiant bendrus klausimus, vieni piliečiai skiria savo energija, laiką, jungiasi į grupes ir išreiškia nepasitenkinimą vykdoma politika. Kiti tuo tarpu nepasiruošę įdėti savo pastangų lieka nuošalyje – jei dalyvaujantiems piliečiams pavyksta laimėti, laimėjimo rezultatai atitenka visiems, jei ne – nedalyvaujantys nepraranda nieko ((Dvorak, 2009, p. 54).

Kaip matome iš pateiktų atsakymų, keturi (V3, P1, P2, P3) iš šešių respondentų pagrindinę problemą mato pačiuose santykiuose tarp žmonių ir valdžios – nesusikalbėjimą, piliečių neįvertinimą, ryšio su gyventojais nebuvimą.

Atsižvelgiant į teorinėje dalyje pateiktas mokslininkų išvalgas buvo sudarytas priežasčių, galinčių trukdyti piliečių dalyvavimui viešosios politikos formavime sąrašas. Respondentų buvo paprašyta penkių balų sistemoje (kur 1 – nėra problemos, 5 – didelė problema) įvertinti kaip smarkiai kiekviena paminėta problema paplitusi Kretingos rajono savivaldybėje. Gauti rezultatai (žr. 9 priedas) pavaizduoti diagramoje (7 pav.):

7 pav. Problemos, trukdančių valdžios ir piliečių bendradarbiavimui

Didžiausia problema įvardijama politinio dalyvavimo tradicijų ir kultūros stoka (4,17 balo) – „(...) mes nemokame sėsti prie bendro stalo ir diskutuoti, to niekada nebuvo, mūsų niekas nemokino, o valdžiai žmonių nereikėjo“ (P3). Tai kaip pagrindinę problemą Kretingos rajone įvardijo respondentas V2 – jo nuomonę patvirtino ir kiti tyrimo dalyviai. Kad susiformuotų dalyvavimo kultūra ir tradicijos, reikalinga praktika, kurios posovietinės šalys taip ir neturėjo. Žmonės neturi ko perimti iš praeities ir neturi ko perduoti jaunajai kartai, todėl gyventojams politinis dalyvavimas lyg „kokia matematinė nepasiekiamą sritis (...)“ (V2), „(...)bet mes mokomės“ (P2).

Piliečių baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu – antra pagal dydį problema (4 balai) – „labai jaučiasi, kad negalima kažko sakyti (...) būna dažnai pagalvoji, kam aš veliuosi į tuos dalykus“ (P2), „yra baimė tarp gyventojų“ (P1) – „tai didžiausia problema“ (V2). Kiti du politikų atstovai (V1, V3) nemano, kad Kretingos rajone tokia problema yra – „nesu girdėjęs nei vieno tokio atvejo (...)“ (V1), „nebent kažką apšnekėti galėtų“ (V3). Ši problema gali būti viena iš pagrindinių, žiūrint iš gyventojų pozicijos. R.Dahrendorf (1990)

piliečių nedalyvavimą posovietinėse šalyse sieja sovietmečio praktikomis, kada nesipriešinimas režimui būdavo santykinai „ramaus gyvenimo“ sąlyga. Sovietmečiu paklusnius ir užsisklendusius savo asmeniniuose gyvenimuose žmones „režimas apstumdydavo, kartais pabaugindavo, tačiau nepersekiodavo visu totaliniu valdymo metodišku žiaurumu“ (Dahrendorf, 1990, p. 19). Negalima teigti, kad ši nuostata šiandieną yra išgyvendinta, nes kaip rodo 2016 m. Pilietinės galios indekso tyrimai, 24 procentai gyventojų, vis dar mano kad pilietinė veikla susijusi su rizika, kad bus įtarinėjami, užsipulti, praras darbą, bus pavadinti keistuoliais ir pan. (PVI, 2018).

Daugiau nei vidutinėmis problemomis tyrimo dalyviai laiko politikų nenorą girdėti visuomenės (3,83 balo), biurokratinis reikalavimus (3,67 balo) ir abipusio ryšio nebuvimą (3,33 balo). Kaip teigta anksčiau, paprašius respondentų įvardinti pagrindinę priežastį, trukdančią valdžios ir piliečių bendradarbiavimui, keturi iš šešių respondentų įvardijo santykius tarp piliečių ir valdžios. Tačiau kaip rodo vertinimas balais, bendrame kontekste, tarp kitų problemų jos neįvardintos kaip didžiausios Kretingos rajone.

Viešumas didina skaidrumą ir yra svarbus demokratinės visuomenės instrumentas, leidžiantis atlikti tam tikras funkcijas ir formuoti piliečių santykius su valdžia (Genys, 2012) Vertinant informacijos teikimo, viešumo trūkumo problema (3,17 balo) pusė respondentų mano, kad internetiniame savivaldybės puslapyje „informacijos trūkumo nėra“ (V2,P3,P2), gal jos net „per daug“ (P2,V2) – nes „sunku surasti tą, kuri (...) yra esminė“ (V2), „sudėtinga (...) turi ilgai klaidžioti, (...) dažnai pateikta įstatymine kalba (...) sunku eiliniam žmogui“ (V3). Rajono spauda gyventojams yra „priimtinesnis informacijos šaltinis“, tačiau „kartais ji būna kaip marionetė“ (V3) – informacija skaitytojams yra ribojama, kai kas nuslepama, pateikiama tik dalis jos (V3, P3,P1). Socialiniai tinklai vertinami kaip teigiamas reiškinys (P2, P3, V3), nes tai bene vienintelė vieša erdvė, kur „gali išsakyti neiškraipytą nuomonę“ (P3). Viešumo trūkumo klausimas „nuolat keliamas per savivaldybės Tarybą“ (V1). Šiais informacinių technologijų laikas komunikacijos galimybes tarp valdžios ir piliečių yra neribotos. Čia pasidaro svarbūs tokie faktoriai, kaip valdžios atvirumas, noras palaikyti kontaktą su piliečiais ir gyventojų neabejingumas bei jų kritinis mąstymas.

IŠVADOS

1. Piliečių dalyvavimas viešosios politikos formavime suprantamas kaip piliečių įsitraukimas į viešųjų problemų identifikavimą ir jų sprendimo priėmimo procesą. Dalyvavimo formų įvairovė mokslinėje literatūroje rodo, kad piliečių dalyvavimo veikla skiriasi tiek įgūdžių poreikiais, tiek galimos įtakos laipsniu, tiek dalyvavimo pobūdžiu bei tikslais. Piliečių aktyvumui įtakos turi vidiniai ir išoriniai veiksniai. Vidiniai veiksniai – tai asmens išsiugdyti gebėjimai, padedantys dalyvauti formuojant viešąją politiką, išoriniai veiksniai siejami su valdžios institucijų suteikiamais įgaliojimais. Mokslinėje teorijoje svarbiu veiksnium piliečių dalyvavimui laikomas pasitikėjimas valdžias, nes pasitikėjimo stygius kompromituoja piliečių norą reaguoti į viešąją politiką bei prisidėti prie jos formavimo. Tačiau aptinkama ir priešingai teigiančių teorijų, kad būtent nepasitikėjimas verčia žmones reaguoti ir imtis aktyvių veiksmų. Atlikto empirinio tyrimo metu pasitikėjimas valdžia buvo įvertintas kaip atvirkštinis faktorius piliečių dalyvavimo motyvacijai – daugumos nuomone būti aktyviems skatina nepasitikėjimas valdžia. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Kretingos rajono savivaldybėje dalyvavimas labiau suprantamas kaip nepasitenkinimo reiškimas protesto forma po sprendimų priėmimo, o ne tarimusi, derybomis grįstas bendradarbiavimas tarp piliečių ir valdžios.

2. Kaip parodė nacionalinių teisės aktų analizė, Lietuvoje nustatytos palankios sąlygos piliečiams vienyti, dalyvauti viešosios politikos procesuose bei inicijuoti naujų įstatymų leidybą. Kretingos rajono Tarybos reglamente nemažai punktų, kur minimos gyventojų galimybės dalyvauti rajono viešosios politikos formavime, tačiau dauguma jų apima gyventojų teisę būti informuotais ir išreikšti nuomonę, kuri yra tik patariamojo pobūdžio. Kaip rodo atlikto tyrimo rezultatai, piliečiai žino savo teorines galimybes, bet jomis naudojasi vangiai arba mano, kad tai sunkiai įgyvendinama. Atliktas tyrimas parodė, kad piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje Kretingos rajono savivaldybėje nėra efektyvus, nes reali galimybė daryti įtaką priimant sprendimus yra minimali. Tai rodo, kad piliečių dalyvavimas, kaip pageidautina veikla įtraukiama į daugelį teisės aktų, dažnai girdime valdžios atstovų kvietimą, raginimą išsakyti savo pozicijas ir problemas, tačiau realybėje neretai tai lieka tik formaliais gestais, o ne virsta realia dalyvavimo praktika.

3. Remiantis „Civicus“ skelbiamais vertinimais apie visų pasaulio šalių pilietinės erdvės būklę, Lietuva kartu su kitomis vakarų šalimis, tokiomis kaip JAV, Jungtinėmis karalystėmis, Vokietija, Skandinavijos šalimis pripažinta atvira valstybe laisvai piliečių raiškai. Apžvelgus piliečių galimybes kitose šalyse dalyvauti viešosios politikos formavime, kaip geroji praktika dažniausiai minimas dalyvaujamas biudžetas, kai gyventojams suteikiama galimybė dalyvauti formuojant ir skirstant savivaldybių biudžetą ir nusprendžiant kokios opiausios problemos turi būti sprendžiamos pirmiausia. Kad tokia praktika būtų įgyvendinama pirmiausia reikalinga politinė valia. Kaip parodė

atliktas tyrimas, šiuo metu Kretingos rajono savivaldybėje nei valdžia, nei piliečiai, tokiam procesui dar nepasirengę.

4. Atliktas empirinis tyrimas leido nustatyti pagrindinius veiksnius, turinčius įtakos piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje. Tyrimas atskleidė, kad Kretingos rajono savivaldybėje didžiausią įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui turi vidiniai socio-ekonominiai veiksniai – aukštesnę socio-ekonominę padėtį užimantys piliečiai viešojoje politikoje linkę dalyvauti aktyviau nei žemesnę padėtį užimantys gyventojai. Taip pat svarbūs mobilizacijos veiksniai, kurie leidžia piliečiams jaustis saugesniems, būti solidariems ir labiau įtakoti valdžios priimamus sprendimus. Teisinis įgalinimas laikomas svarbiu pagrindu gyventojų raiškai formuojant viešąją politiką, tačiau nelaikomas ypatingai skatinančiu veiksmu. Pritaikius mokslinę teoriją tyrimas parodė, kad Kretingos rajone vyrauja konvencinis dalyvavimas, dažniausiai pasireiškiantis simbolinio dalyvavimo forma. Pagal K.Callahan teoriją tradicinis dalyvavimas, kai valdžia pati sprendžia kada ir kokius piliečius kviesti deryboms, taikomas ir Kretingos rajono savivaldybėje. Galima daryti prielaidą, kad vidinius įgūdžius dalyvauti išsiugdę piliečiai supranta teigiamą dalyvavimo reikšmę, tačiau matydami mažas galimybes įtakoti viešosios politikos sprendimus, praranda motyvaciją. Situaciją keisti gali ta pusė, kuri turi didesnę galią, todėl Kretingos rajono valdžia turi imtis iniciatyvos ir ieškoti artimesnių bei pasitikėjimą didinančių bendravimo formų su gyventojais.

5. Norint paskatinti piliečių aktyvumą, tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti ir neigiamus veiksnius, kurie trukdo efektyviam piliečių ir valdžios bendradarbiavimui. Pagrindine problema Kretingos rajono savivaldybėje įvardinta politinės kultūros ir tradicijų stoka. Kad susiformuoti dalyvavimo tradicijoms – būtina praktika, tačiau kaip teigiama literatūroje, posovietinės šalys jos niekada neturėjo. Antra pagal svarbumą problema – tai piliečių baimė, kad dalyvavimas viešojoje politikoje atneš neigiamų pasekmių. Šis teiginys taip pat siejamas su sovietmečiu ir rodo, kad piliečiams dar trūksta pasiruošimo demokratiniais procesams, o valdžios atstovams - noro dalintis valdžia. Taip pat aktualios tokios problemos kaip politikų nenoras girdėti visuomenės, biurokratiniai reikalavimai, abipusio ryšio nebuvimas ir informacijos teikimo bei viešumo trūkumo problema. Visos paminėtos problemos turi neigiamos įtakos tiek piliečių dalyvavimui formuojant viešąją politiką, tiek visam demokratijos procesui, todėl būtina jas spręsti.

6. Atliktas tyrimas leido išanalizuoti ir įvertinti piliečių dalyvavimą viešosios politikos formavime Kretingos rajono savivaldybėje. Tačiau norint užtikrinti tyrimo patikimumą, būtų tikslinga tyrimą pakartoti su kitais informantais. Tyrimo kartojimas su tais pačiais respondentais ateityje padėtų nustatyti tendencijas, dinamiką ir sužinoti, kaip kinta piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje efektyvumas bei sprendžiamos valdžios ir piliečių bendradarbiavimo problemos Kretingos rajono savivaldybėje.

REKOMENDACIJOS

Atlikus piliečių dalyvavimo formuojant viešąją politiką tyrimą bei siekiant didinti gyventojų bei valdžios bendradarbiavimo efektyvumą, Kretingos rajono savivaldybei siūloma:

1. Išanalizuoti piliečių dalyvavimo viešojoje politikoje problemas, trūkumus bei galimybes Kretingos rajono savivaldybėje ir pagal tai parengti gyventojų dalyvavimo viešosios politikos procese strategiją. Strategijos pagrindinis prioritetas turėtų būti gyventojų aktyvumo skatinimas ir pasitikėjimo rajono valdžia didinimas. Tai turėtų būti įgyvendinama per veiklos skaidrumą ir efektyvumą.
2. Teikti visą informaciją apie savivaldos funkcijas, veiklą, biudžetą, sandorius ir teikiamas paslaugas taip, kad būtų lengvai suprantama ir prieinama kiekvienam Kretingos rajono gyventojui.
3. Suformuoti dalyvaujamąjį biudžetą, suteikiant galimybę piliečiams patiems spręsti kaip panaudoti dalį savivaldybės biudžeto lėšų.
4. Leisti piliečiams įsitikinti, kad jie gali laisvai išsakyti savo nuomonę ir problemas. Suteikti bendruomenių atstovams daugiau teisių ir atsakomybės sprendžiant savivaldos problemas. Viešinti geruosius pavyzdžius, kai valdžios sprendimai buvo įgyvendinti atsižvelgiant į gyventojų išreikštas pastabas ir lūkesčius.

LITERATŪRA

1. Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 216-224.
2. Aurylaitė, I. (2017). Vietos valdžios įgalinimas piliečius įtraukti į politinio sprendimo priėmimo procesą naudojant socialinį tinklą „Facebook“: Lietuvos savivaldybių atvejis. *Viešoji politika ir administravimas (1)*, 68-80.
3. Baločkaitė, R., Butkevičienė, E., Vaidelytė, E., & Vinogradnaitė, I. (2008). Svarstymų demokratija ir informacinės technologijos: piliečių įgalinimas per šiuolaikines komunikacijos priemones. Metodinė medžiaga. Vilnius: E-demokratija
4. Bartuškaitė, M., & Žilys, A. (2011). Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje. *Kultūra ir Visuomenė (2)1*, 27-47.
5. Bernotienė, M. (2010). Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmime: savoka ir esmė. Esantis Vadovėlis, *Viešasis valdymas*. Vilnius: MRU.
6. Bersėnaitė, J., & Tijūnaitienė, R. (2013). Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvacijos pokyčiai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyva(4 (32))*, 134-147.
7. Ielskienė, J. (2016). "Profesionalaus" pilietinio dalyvavimo įtaka demokratijos deficitui. *Sociologija. Mintis ir veiksmas(1(38))*, 51-63.
8. Bučaitė, J., & Amblotaitė-Mazeliauskienė, I. (2005). Instituciniai tinklai ir socialinis pasitikėjimas savivaldybės ir nevyriausybinų organizacijų sąveikoje. *Viešoji politika ir administravimas(13)*, 74-82.
9. Abannes, Y. (2004). *72 Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting*. UN-HABITAT.
10. Čepeliauskaitė, G., & Petrauskienė, R. (2017). Pasitikėjimą valstybės tarnyba sąlygojantys veiksniai Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas, 16(3)*, 405-423.
11. Dahrendorf, R. (1990). *Apmąstymai apie revoliuciją europoje*. Vilnius: Periodika.
12. Dunn, W. N. (2006). *Viešosios politikos analizė*. Vilnius: Homo Liber.
13. Dvorak, J. (2009). Piliečių dalyvavimas viešajame administravime iniciatyvų vertinimas: savivaldybių tarnautojų požiūris. *Politikos mokslų almanachas*, 51-70 ISSN 1822-9212.
14. Fung, A. (2006). Varieties of participation in Complex Governance. *Public Administration Review(66)*, 66-75.
15. Furman, E., & Šerikova, A. (2007). Viešosios politikos darbotvarkė: samprata, elementai ir formavimo modeliai. *Viešoji politika ir administravimas (21)*, 102-111.
16. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: MRU.
17. Genys, D. (2012). Lietuvos pilietinės visuomenės galia ir jos ribos. *Darbai ir dienos(57)*, 121-139.
18. Held, D. (2002). *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
19. Imbrasaitė, J. (2011). Sociotropiniai vertinimai ar asmeninės patirtys? Politinis pasitikėjimas Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė(2(1))*, 11-27.
20. Jančaitytė, R. (2011). Pilietinės visuomenės vaidmuo, priimant šeimos politikos sprendimus. *Socialinis darbas 10 (2)*, 289-299.
21. Junevičius, A., & Ereminaitė, S. (2012). Austrijos ir Lietuvos savivaldos sistemos lyginamoji analizė. *Viešoji politika ir administravimas T1(3)*, 447-460.
22. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E. (2017). *Visuomenės dalyvavimas formuojant šeimos politiką Lietuvoje: Mokslo daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

23. Laurėnas, V. (2014). Nadalyvavimo politikoje kokybės atvejis: refleksyvusis nedalyvavimas. *Politikos mokslų almanachas*, 47-69. ISSN 2335-7185
24. Lindblom, C. E., & Woodhouse, E. J. (1999). *Politikos formavimos procesas*. Vilnius: Algarvė.
25. Luobikienė, I. (2007). *Socialinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
26. Matonytė, I. (2004). Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. gero valdymo klausimas. *Politikos sociologija*(1), 22-37.
27. Morkevičius, V. (2005). Terra incognita: kiekybinė viešosios politikos diskurso turinio analizė. *Viešoji politika ir administravimas* (11), 74-85.
28. Nakrošis, V. (2017). Pasitikėjimas Lietuvos valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis: makrolygmens analizė. *Pasitikėjimas valstybe: prielaidos, iššūkiai, sprendimai. Monografija*, 95-144.
29. Nefas, S. (2012). Vietos demokratijos funkcionavimo objektas - savivaldybė. *Socialinių mokslų studijos* (3), 839-850.
30. Parsons, W. (2001). *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas.
31. Petrauskienė, R., & Marcinkevičiūtė, L. (2008). Piliečių dalyvavimo viešojo administravimo institucijų valsyje galimybės: Vilniaus ir Jrbarko rajonų savivaldybių pavyzdys. *Mokslo darbai* 14(3), 102-109.
32. Petrauskienė, R., & Žilinskas, G. (2013). Informacinių technologijų įtaka politiniam dalyvavimui: interneto skverbtis ir rinkėjų aktyvumo tendencijos Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas* 12 (21), 50-64.
33. Prazauskas, A., & Unikaitė, I. (2007). *Politologijos pagrindai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
34. Putnam, R. (2001). *Kad demokratija veiktų. Pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai.
35. Raipa, A. (2002). Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, stuktūra ir sąveika. *Viešoji politika ir administravimas* , 11-20.
36. Raipa, A., & Buškevičiūtė, J. (2011). Sprendimai šiuolaikinio viešojo valdymo evoliucijoje. *Viešoji politika ir administravimas* , 17-26.
37. Raipa, A., Petukienė, E., & Tijūnaitienė, R. (2007). Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga. *Viešoji politika ir administravimas*, 87-95.
38. Ramonaitė, A. (2006). Kodėl rinkėjai ne(be) balsuoja. Esantis K. monografija, *Neatrasta galia: Lietuvos pileitinės visuomenės žemėlapis* (p. 380). Vilnius: Versus aureus.
39. Riekašius, R. (2011). *Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
40. Stone, D. (2004). *Viešosios politikos paradoksai*. Vilnius: Eugrimas.
41. Stračinskienė, L. (2005). *Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas.
42. Sztompka, P. (1999). *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Universiversity press.
43. Tijūnaitienė, R. (2013). *Demokratija ir piliečių dalyvavimas*. Vilnius: Bmp.
44. Vaidelytė, E., Žilinskas, G., & Rauleckas, R. (2016). Piliečių įtrauktis į viešąjį valdymą teorinės apibrėžtys. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* (16), 253-268.
45. Vilpišauskas, A. (2001). Biurokratija ir demokratinis valdymas: naujos tendencijos. Esantis A. A. Raipa, *Viešojo administravimo efektyvumas. Monografija* (p. 387). Kaunas: Technologija.

ŠALTINIAI

1. Europos vietos savivaldos chartija, 1999. Žin., 1999., Nr. 82-2418..
2. Europos komisija. Baltoji knyga dėl Europos ateities. COM(2017) 2025
3. Gaulė E., Petrauskienė R., Rauleckas R., Segalovičienė I., Šarkutė L. (2016) Baigiamųjų projektų rengimo metodiniai reikalavimai. Kaunas, technologija. [Žiūrėta 2018-12-01]. Prieiga per internetą: <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1368/baigiamuju-projektu-rengimo-metodiniai-reikalavimai/>
4. CIVICUS. [Žiūrėta 2018-11-20] Prieiga per internetą: <https://monitor.civicus.org/>
5. Kretingos rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamentas, patvirtintas 2009 m. kovo 26 d. sprendimu Nr. T2-77 „Dėl Kretingos rajono savivaldybės tarybos veiklos reglamento“ .
6. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Žin., 1992, Nr. 33-1014.
7. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas Nr. I533, Žin., 1994, Nr. 55-1049.
8. Lietuvos Respublikos nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymas Nr. XII-717, TAR, 2014-01-03, Nr. 18.
9. Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas. Žin, 1999, Nr. 1-5.
10. Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas. Žin, 1993, Nr. 69-1291.
11. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas, Žin. 2000-01-11 Nr. VIII-1524.
12. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, Žin. 2012-05-30, Nr. 61-3050.
13. Morkevičius V., Telešienė A., Žvaliauskas G. Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su nvivo ir text analysis suite. Žiūrėta [2018-12-19] Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_2_2.html
14. OECD. [žiūrėta 2018 -11- 30]. Prieieiga per internetą: <http://www.oecd.org/governance/trust-in-government.htm>.
15. Pilietinės visuomenės institutas. [Žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt>
16. Buiding shange trust. *Top 5 Civic Engagement Examples from Around the World*. [žiūrėta 2018.11.18] Prieieiga per internetą: <https://www.buildingchangetrust.org>
17. *Tranparenci international*. [Žiūrėta 2018.11.10]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt>
18. Valstybės audito ataskaita. *Ar Valstybės ir savivaldybių dalyvavimas valdant viešąsias įstaigas užtikrina naudą visuomenei*. 2017-04-25, Nr. VA-2017-P-10-9-11.
19. VTD. (2016). Studija-tyrimas. *Pasitikėjimo valstybės tarnyba veiksnų analizė ir pasitikėjimo valstybės tarnyba didinimo galimybės*. [Žiūrėta 2018-10-01]. Prieieiga per internetą https://vtd.lrv.lt/uploads/vtd/documents/files/TEISIN%C4%96%20INFORMACIJA/Tyrimai_ir_analiz%C4%97s/Pasitikėjimo_valstybes_tarnyba_veiksniu_analize.pdf

1 PRIEDAS. Klausimai – anketa tyrimo dalyviui

GERBIAMAS RESPONDENTE,

Esu Kauno technologijos universiteto Viešosios politikos ir gynybos magistro studijų programos studentė ir atlieku kokybinį tyrimą, kuriuo siekiama įvertinti piliečių dalyvavimą formuojant viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje. Apklausa yra anoniminė, gauti rezultatai bus analizuojami ir pateikiami tik apibendrintai magistro baigiamajame darbe. Jūsų nuomonė yra labai svarbi.

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (1 - visai nėra galimybių, 5 – labai didelės galimybės)

SRITYS	BALAI
Kaip laisvai gyventojai gali pareikšti savo nuomonę	
Kiek gyventojai gali turėti įtakos tam ką daro valdžia	

Egzistuoja esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo realios piliečių galios siekiant daryti poveikį viešosios politikos formavimo procesui. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje:

Piliečių kontrolė	Piliečių kontrolė
Deleguota valdžia	
Partnerystė	
Nuraminimas	Nelemiantis dalyvavimas
Konsultavimas	
Informavimas	
Terapija	Nedalyvavimas
Manipuliavimas	

2. Kaip manote, kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui išitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (1 reiškia visai neturi įtakos, 5 – turi labai didelę įtaką)

VEKSNIAI	BALAI
Vidiniai veiksniai (įgyti gebėjimai)	XXXX
Socio –ekonominiai veiksniai (išsilavinimas, finansinė padėtis)	
Mobilizacijos veiksniai (gebėjimas susiburti)	
Racionalūs veiksniai	
Pasitikėjimas valdžia	
Psichologinė motyvacija, vidinis pasitenkinimas	
Išoriniai veiksniai (suteiktos galimybės)	XXXX
Teisinis reguliavimas	
Finansavimas	
Kitos	

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5 (kai 1 reiškia tokios problemos nėra, 5 – labai didelė problema)

SRITYS	BALAI
Informacijos teikimo, viešumo trūkumas	
Atgalinio ryšio nebuvimas	
Biurokratiniai, procedūriniai reikalavimai	
Politikų nenoras „girdėti“ visuomenės	
Politinio dalyvavimo kultūros stoka	
Baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu	
Kitos	

Ačiū už skirtą laiką.

2 PRIEDAS. Interviu su respondentu V1 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

Tyrėjas. (T) Kaip manote, kiek Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę V1. *Manau, kad pareikšti nuomonę Kretingoje žmonės gali tikrai laisvai. Nemanau, kad tam yra kokių kliūčių. Tiek raštu tiek žodžiu savo nuomonę reikšti gali visi.*

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T1. *Deja, daromą įtaką vertinčiau labai silpnai. Žmonių surinkti parašai po įvairiais dokumentais, po peticijomis, nėra laikoma pagrindu į kuri valdžia turėtų įsiklausyti - ir tokių pavyzdžių tikrai yra.*

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavime? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

V1 *Pirmas dalykas – ta tiesioginės gyventojų apklausos. Antras būtų – peticijos valdžiai. Taip pat yra buvęs ne vienas atvejis kai buvo surenkama keli šimtai ar net keli tūkstančiai parašų, kad paveikti valdžios sprendimus. Toliau – internetinė apklausa, ji taip pat gali būti naudojama. Dar balsavimas rinkimuose.*

T. Kokiomis formomis Kretingos gyventojai naudojasi dažniausia?

V1 *Dažniausiai vis tik naudojamos peticijomis – turime daugybę atvejų, kai dėl kažkokių verslo subjektų atsiradimo nepatenkinti gyventojai surenka parašus, dėl stadiono užstatymo buvo surinkti parašai ir panašiai - tai toks dažniausiai naudojamas oficialus raštas, kurio norima paveikti valdžios sprendimus.*

T. O ar įmanoma vienam ar keliems žmonėms ateiti pas valdžios atstovų, išreikšti nuomonę ir padaryti įtaką valdžios sprendimams?

Nuomonę pareikšti galima, dėl įtakos – labai abejoju.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje?

Gyventojų įsitraukimą lemia vienas labai svarbus dalykas – yra tam tikra pilietinė bendruomenė ar nėra, ar tam gyventojui rūpi tos vietovės, kurioje jis pats gyvena reikalai ar nerūpi. Didžiąja dalimi atvejų gyventojai yra linkę likti nuošaly. Tik po to, kai yra priimami kažkokie sprendimai prasideda kritika, kad nebuvo atsižvelgta į gyventojų nuomonę. Gyventojai turi turėti omenį, kad priimami sprendimai liečia juos pačius.

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

V1. *Be jokios abejonės, žmonių išsilavinimas, užimamos pareigos, padėtis visuomenėje tikrai lemia labai ženkliai, kadangi tokie žmonės labiau suinteresuoti dalyvauti sprendimų priėmimo - vertinu 5 balais.*

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti

VI. Kuo didesnė žmonių mobilizacija, tuo didesnė tikimybė, kad jie dalyvaus. Jei nėra aktyvios bendruomenės, žmones sutelkti yra labai sunku. Mobilizacijos veiksnys be abejonės yra labai svarbus – rašau 5 balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

VI Praktiškai visi gyventojų dalyvavimo atvejai yra susiję su racionaliais veiksniais – aš nenoriu, kad šalia manęs būtų statoma gamykla, aš nenoriu, kad šalia būtų kažkas statoma, daroma, aš noriu, kad šalia manęs būtų nutiestas kelias – racionalūs veiksniai bet kokių atvejų yra labai svarbūs.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

VI. Aš sakyčiau taip, jei valdžia 100 procentų pasitikėtų valdžia, jie visai nedalyvautų viešojoje politikoje. Piliečių aktyvų dalyvavimą sprendimų priėmimo lemia nepasitikėjimas valdžia, sakyčiau taip. Nes kada piliečiai nepasitiki valdžia ir mano kad ji gali pakenkti jų gerbuviui ar asmeniniams interesams, tada jie dalyvauja labai aktyviai. Rašyčiau vieną – nes tai yra atvirkštinis dalykas.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

VI. Žmogus gali būti veiklus arba ne – vieno tu neišjudinsi su garsiausiais lozungais, kitas, suvokdamas save kaip pilietinės visuomenės dalį – aktyviai dalyvauja. Bet asmeninė motyvacija yra labai svarbi. Tai pilietiškai aktyviems žmonėms asmeninė motyvacija yra labai svarbus dalykas ir aišku jei aš dalyvaudamas patiriu vidinį pasitenkinimą, tai smagu bet kokių atveju. Duočiau tam labai stiprų ketvertą.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

VI. Pas mus valdžią labiausiai keikia tie, kurie nedalyvauja rinkimuose. Ir labai vyrauja nuomonė, kad „mano balsas nieko nepakeis“ – tai iš esmės kenkia ir pačiai demokratijai ir kenkia teisinės valstybės tam tikrai padėčiai. Įstatymai suteikia teisę, tačiau neįpareigoja. Labai paprasta – aš turiu teisę, tačiau ar aš tai darysiu, tai tik mano asmeninis reikalas. Vertinčiau dviem balais.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

VI Jei tai yra kažkokia organizacija, gal finansavimas kiek ir paskatintų dalyvauti, bet ar tai yra vienas iš svarbesnių veiksnių – nemanyčiau. Duočiau du balus.

T. Gal manote, kad yra dar kokių veiksnių, kurie nepaminti, bet gali turėti įtakos piliečių dalyvavimui viešojoje politikoje?

VI. Nežinau ar čia galima priskirti, bet manau kad dar yra žmonių nusivylimas valdžios priimamais sprendimais, kurie neišpildo tų žmonių lūkesčių – nusivylę jie pradeda labiau žiūrėti į viešojoje politikoje priimamus sprendimus.

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas

VI Duodu šitai problemai ketvertą. Ji tikrai yra, nes informacija dažniausiai apie priimamus sprendimus skelbiama tik savivaldybės internetiniame puslapyje, o gyventojas dažnai ten nepasižiūri arba nepasižiūri laiku. O to viešumo irgi pritrūksta ir tas klausimas nuolat keliamas per savivaldybės tarybą.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

VI Nemanau, kad to atgalinio ryšio nebuvimas yra masinis dalykas, bet gal pasitaiko, kad gyventojams būtų neatsakoma... Bet nemanau kad tai didelė problema. Duodu du balus.

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

VI Tai yra rimta problema, trukdanti valdžios ir piliečių bendradarbiavimui – keturi balai

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

VI Lygiai tas pats – ketvertas. Yra ne vienas atvejis, kai visuomenė yra atėjusi, ji reiškė kažkokią poziciją, o valdžia jau turi priimti vienoki ar kitoki sprendimą ir jie nėra girdimi.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

VI Sutinku kad tai yra problema – ketvertas

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškinys neviršytų persekiojimu ar kerštu?

VI Gali būti, kad iš gyventojų pusės tai yra didelė problema, tokiu atveju jie gali pasistengti nedalyvauti toje viešojoje politikoj ir nereikšti savo nuomonės. Bet nesu girdėjęs nei vieno atvejo kad būtų, tarkim, persekiojami gyventojai ar gyventojų grupės dėl išreikštos savo nuomonės ar protesto.

T Gal manote, kad yra dar kokių problemų, kurios nebuvo čia paminėtos.?

VI Dar pridėčiau nemažos dalies Kretingos visuomenės abejingumas. Kada yra vietinės reikšmės problemos, tada taip sprendžia bendruomenės, bet kai liečia visą rajoną dalyvaujama pagal principą „tegu dalyvauja kiti, o aš tuo metu pastovėsiu ir pažiūrėsiu kas iš to gaunasi“ arba „mano troba iš krašto ir man nerūpi“

T Ar neatrodo, kad tą abejingumą lemia, kažkurios iš aukščiau paminėtų problemų?

VI Taip, gal ši - dėl „baimės“ ir „ramaus gyvenimo“, bet esmė, kad abejingumas lemia dalyvauja gyventojas viešojoje politikoje ar ne.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

3 PRIEDAS. Interviu su respondentu V2 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

V2. Yra du niuansai. Pirma - valdžia yra pakankamai įgudusi eliminuoti piliečius iš valdymo ir kitas niuansas - piliečiai yra pakankamai aptingę apskritai kištis į viešuosius reikalus. Šių dviejų niuansu sanplaikos rezultatas duoda tai, kad toks reiškinys kaip demokratija tampa skeletu. Mes neturime veikiančios demokratijos. Tai yra mano matymas, taip kaip aš matau iš vidaus. Yra įvaldyti visi manipuliaciniai svertai, kad kiek įmanoma užmigdyti apskritai piliečius – jūs nesikiškite, nes mes viską gerai mokam ir viską gerai žinom ir lieka tik valdžia grynam pavidale – mes valdom, o jūs tik būkite.

T. Kaip manote, kiek žmonės laisvai gali pareikšti savo nuomonę Kretingos rajono savivaldybėje ? Įvertinkite balais.

V2. Formaliai jie gali. Ir yra pavyzdžių, kad gali (turima omeny protestas dėl sporto komplekso statybos vietos aut. pastaba). Bet čia svarbu kaip tu jautiesi, kai prasideda visas manipuliavimas ir stūmimas į kampą. Jei vertinant taškais - formaliai gali, bet tave gerokai atstumia – tai tada trys.

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

V2 Jie (piliečiai aut. past.) gali turėti įtakos, jei tik norėtų. Kodėl yra kaip yra – sudėtingas klausimas. Na bet galimybę jie turi, tai palikime keturis balus.

T. Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo atlikimo ir realios piliečių galios turėjimo siekiant daryti įtaką viešosios politikos proceso rezultatui. Kaip manote kokį realų poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje ? (paprašoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“ , autorės pastaba).

V2 Manau, kad yra tarp Terapijos ir Informavimo – tai patogiausia valdžiai pozicija, jos dar neapkaltsi, kad yra visiškai oligarchinė, bet vidiniai įpročiai jiems neleidžia dalintis valdžia. Yra pavyzdžių, kurie rodo, kad dedamos pastangos jokių būdu neprileisti laisvų piliečių, kad tik jie neprieitų prie realių svertų, kad galėtų realiai pasižiūrėti kaip dirba savivaldybės įmonės.

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti sprendimo priėmimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

V2. Jokiais nesinaudoja. Jie apskritai nedalyvauja. Per visą laikotarpį aš negavau nei vieno piliečių kreipimosi kaip į tarybos narį, kur sakyty - situacija tokia ir tokia ir jokių būdu negalima taip balsuoti, kad tau skambintų, klaustų ei, kaip tu ten balsavai, klausyk, esi atstovaujantis žmogus...Aš net nežinau, ką aš atstovauju. Draugų ratas su kuriais bendravau – tai vienintelis komunikacijos kanalas, pagal tai galiu orientuotis kas dedasi ir spręsti apie grįžtamąjį ryšį, apie tuos sprendimus, kuriuos mes tvirtinam. Aš manau, kad visa šaknis yra nepasiruošime, tai yra mes nedalyvaujame viešuose plepėjimose rateliuose apie viešuosius reikalus.

T. Jūs minėjote, kad piliečiai nedalyvauja, bet ar yra numatytos galimybės, dalyvavimo formos piliečiams dalyvauti Kretingos rajone?

V2. Vienintelis būdas yra - jie gali ateiti ir ateina į posėdžius, kai jau yra skaudūs klausimai, kai juos paliečia tiesiogiai, tada jie atbėga. Bet jau tada vežimas važiuoja, jau yra susitarta, o kad yra gyventojų argumentai - jie jau yra nebeįdomūs, tada jau per vėlu. Tai va tik tokiu būdu – tai yra tokia neviltilis,

nevilties forma – jie (gyventojai) ateina tarsi prieš faktą, kad faktiškai yra susitarta ir nubalsuojama. Tada piliečiai tik protestuoja, bet jų nepakviečia tartis. Pas mus nėra to papročio išugdyto, kai tave gerbia kaip laisvą pilietį ir tave kvieštųsi. Pas mus valdžia yra valdžia, ji yra kieta, ji niekada neklaus patarimo, nes tada jie (valdžia) įsivaizduoja, kad tai jų silpnumo išraiška, o ji to niekada nepripažins. Ji neturi įpročio susipaprastanti iki eilinio piliečio.

3. **Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?**

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai?

V2 Manau, kad ta yra vienas iš esminių veiksnių - penki

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

V2 Jei neturi kompanijos, tu nepasieksi nieko - penki

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu?

V2. Apmaudžiausia, kad piliečiai dalyvauja politikoje tikėdamiesi kažkokio užtarimo, užuovėjos, posto, bet jie nėra laisvi. Jei žiūrėti iš piliečių pusės, manau kad svarbesni veiksniai yra labiau emocionalūs, o ne racionalūs. Duočiau racionaliems veiksniams pagal svarbumą du balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia?

V2. Bandau apmastyti visus atvejus ir nerandu kažkokios koreliacijos. Pasitikėjimas valdžia man yra kaip minusinis faktorius, nes tai neskatina kritinio mąstymo. Pasitikėjimas valdžia demokratijos atžvilgiu yra neigiamas faktorius ir dalyvavimo aktyvumui įtakos neturi – du balai

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas?

V2. Tai yra pageidautinas veiksnys, bet jis nėra lemiamas ir dažniausiai eina per skausmą – rašykim tris.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje?

V2. Jei nebūtų galimybių numatyta, būtų kraupi situacija. Kaip ir numatyta lyg ir yra, bet tuo pačiu „mes sugalvosim“ kaip sutrukdyti, kad tai neįvyktų. Na bet rašykim keturis – nes tai vis tik yra suteikta galimybė.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

Finansavimas kaip ir pažadina tą dalyvavimą. Tokia jaunimo organizacija „Apskritas stalas“ „Bočiai“ „Diabetikų draugija“ jų veikla susijusi su projektiniais pinigais, tai jiems gal ir turi įtakos. Bet iš esmės be asmeninės iniciatyvos, be drąsos joks finansavimas nepadės. Tai silpno poveikio priemonė – iš jos gali kažkas atsirasti, bet tai nereiškia, kad tai yra būtina. Rašykim du.

4. **Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?**

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas?
V2 Informacijos trūkumo tikrai nėra. Jei tu turėtum laiko, informacija tikrai susirastum – visi projektai visada pateikiami ir tos informacijos yra netgi per daug. Yra sunku susirasti tą, kuri iš tikro yra esminė. Gaunasi tarsi eterio šiukšlės, kaip sakoma, tarsi „užsikaskit beieškodami“ kas ten iš tikrųjų yra pateikta. Informacijos trūkumas nėra problema – vienas balas.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas?

V2 Formaliai, prieš priimant sprendimus, bent jau sau atskaitingus žmones valdžia visada apklausia. Jiems atgalinis ryšys reikalingas kaip apsidraudimo forma, kad būtų galima prisidengti va matai mes apklausėme, mes diskutavome, mes kvietėmės pavyzdžiui tam tikras visuomenės grupes, čia jau pati demokratija ugdo tam tikrus įgūdžius, nes bijos asmeninės atsakomybės kiekvienas prisiimti. Tai čia nemanau, kad yra didelė problema. Rašome du balus.

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai?

V2 Šitą problemai rašyčiau tris.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės?

V2 Čia manau yra penkiasdešimt ant penkiasdešimt. Kadangi, kol kas vis tik tai yra atstovaujamoji valdžia, ją turi išrinkti piliečiai jiems todėl reikia girdėti, bet kai jau išrenka jie nebenori girdėti, nes jie dažniausiai ne iš ten atėję, nebėra atsakomybės. Tegul būna trys.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

V2 Baimė dalyvauti ir kultūros stoka - po 5 balus, nes tai didžiausios problemas. Pagrindinė problema – kultūros stoka. Ką aš turiu omenį sakydamas kultūros stoka, kad pavyzdžiui mums apskritai yra bėda asmeniniame bendravime kalbėti apie viešuosius reikalus, tai tarsi užribio sritis, dažnai net nepadoru kalbėti apie kažkokius konkrečius reikalus, pavyzdžiui kodėl vanduo yra brangus – tai banaliai nusukama, nes... ai ką ten ta valdžia, vis tiek nieko nepakeisi. Nėra angažavimosi, kad tai yra mūsų visų reikalas. Kad ir ta elementari švara gatvėse, miesto vizija – viskas yra mūsų dalyvavimo – nedalyvavimo rezultatas. Tas atsiribojimas ir yra ta kultūros stoka. Tai lyg kokia matematinė nepasiekiamą sritis, kaip dievų nulemta ar nelemtis. Dėl to sunku prisikviesti žmonių, kad ir tai paprastai savivaldos politikai. Nėra tokios papročių kultūros, kuri skatintų suvokimą, kad turiu ir aš kištis į tą reikalą, jei jau gyvenu čia. Nes kultūra tai yra darbštumas. Kol aš nesikišu ir galvoju, kad savivalda yra kažkas tokio, kaip žemo lygio politikų lovys ir jų reikalas, tol tokie dalykai ir klesti. Todėl ta demokratija ir yra tik imituojama.

T. Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

1. **Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?**

V3 *Mano nuomone, gaunasi toks laiptuotas principas. Jeigu tu esi nedrąsus asmuo, tu gali kreiptis į seniūnaitį, po to seniūnaitis pas seniūną, po to sueiga. Jos metu, kartą per mėnesį arba dažniau, priklausomai nuo seniūno ar seniūnaičio aktyvumo, tu gali pasiekti kažkokį galutinį rezultatą. Jeigu tu esi žmogus labai aktyvus, visur dalyvaujantis, tu turi galimybių papulti tiesiogiai pas seniūną ar seniūno pavaduotoją, tiesiog pas merą ar pas tarybos narį už kurį balsavau ir sakyti, man va šita sistema nepatinka ir panašiai. Bet Kretingoje, mes žemaičiai esame neaktyvūs ir užsidarę, kaip ir nedalyvaujame. Bet ir nėra organizuojamos kažkokios piliečių sueigos, kuriose būtų galima išsakyti. Nes bendrai paėmus tas kelias, kad išsakyti nuomonę yra gana ilgas, žmonės pavargsta, numoja ranka ir sako ai, vis tiek nieko nepakeisi.*

Tyrėjas. (T) Kaip manote, kiek laisvai Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę

V3 *Manau, kad jie turi galimybę laisvai pareikšti nuomonę, bet jie to nedaro. Na vertinčiau keturiais.*

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

V3 *Vėl gi mano nuomone - pavieniui tu įtakos praktiškai neturėsi, bet jei tu sugebi suformuoti savo nuomonę grupei žmonių – susirinkimai, parašai – tada gali atkreipti dėmesį. Bet jei tik vieno žmogaus nuomonė – ji paskęsta kitų nuomonėse, kažkas pagal pareigybes yra teisesnis – tada jie paklauso tavo nuomonės, bet kad ji atsidurtų ant stalo, labai retai gali būti. Galimybė kažką pakeisti labai minimali, manyčiau kokie du balai.*

T Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo ir realios piliečių galios siekiant daryti įtaką viešosios politikos procesui. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje (paprastoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“).

V3. *Manau, kad du apatiniai lygiai atkrenta. Kažkur tarp informavimo ir konsultavimo, kaip nelemiantis dalyvavimas.*

2. **Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?**

V3 *Žmonės dažniausia pas mus naudojami rašytine forma. Paprasčiausia – žmonių susirinkimas, parašų surinkimas ir tą formą pateikti kelioms instancijoms – Merui, Direktoriui – ko žmonės pageidauja ir kokia jų nuomonė. Tada jie pasikviečia žmonių atstovus ir pradeda diskusiją. Manau tokia dalyvavimo forma yra lengviausia. Daugiau Kretingoje nelabai susidūriau. Būna pavieniai parašo užklausą. Kaip parašo raštu, tarybos nariui ar kitam valdininkui lengviau galima ištransliuoti informaciją iki reikiamo lygio. Dažnai kreipiasi ir žodžiu dėl pačių įvairiausių klausimų – kuom galiu, tuo padedu.*

3. **Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?**

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

V3. Tai yra labai svarbu. Tokie – žmonės moka labiau bendrauti, geriau susipažinę su įstatymais, geriau susipažinę su valdymo hierarchija, jie turi daugiau informacijos, todėl jie lengviau perduoda savo nuomonę. Galim duoti visus penkis balus

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

V3 Šiam duodu ketvertuką.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

V3 Dalis gyventojų tik tam ir veikia, kad gauti naudos. Duodu tris balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

V3 Kai pasitiki valdžia žmonės labiau dalyvauja, jie nori reikšti savo nuomonę, kai nepasitiki dauguma numoja ranka ir atsiranda tik pavieniai aktyvistai, kurie bando kažką keisti, bando burti žmones. O kai yra pasitikėjimas, jie patys nori patarti. Rašykim keturis.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

V3 Kad būtų pasitenkinimo pas mus pavieniai atvejai. Dažnai žmonės pabando, nusivilia, susigūžia ir sako man nebepavyks. Rašykite du.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

V3 Manau, kad turi įtakos - kuo daugiau įstatymas suteikia galimybių, tuo dalyvavimas gerėja. Keturis rašykim

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

V3 Finansavimas tikrai skatina dalyvauti, ypač bendruomenes, nes ten kyla geros idėjos. Rašykim keturis

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

V3 Nėra tokio ryšio ir šilumos tarp valdžios ir žmonių. Valdžia gyvena savo „ministerijose“ o gyventojai, kažkur labai nutolę. Reikia to tokio paprasto bendravimo. Gerai, kai bendraujama ne per tarpininkus. Tarp savivaldybės, Tarybos yra seniūnai ir pavaduotojai, bet jie užsikasę savo darbais ir nebeturi laiko bendravimui. Geras seniūnas iš karto pasijaučia – žmonės žino kur kreiptis ir problema greitai atsiduria ant stalo pas merą, Direktorių ar Tarybos narius.

T. Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas

V3 Manau, kad to viešumo kažkiek trūksta. Ir spauda kartais būna kaip marionetė, tas finansavimas prasideda ir informacijos ribojimas. Facebook'as manau yra geras dalykas. Vertinčiau tą problemą trimis.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

V3 Manau, kad Kretingoje tai dar didelė problema – rašykim keturis

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

V3 Taip manau, kad čia problema – keturi.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

V3 Noras yra – tik ne visada išeina. Yra visokio partijos, frakcijos ir kitokie apribojimai. Esam mažas miestelis turėtumėm visi būti sykiu – kuo geriau sutarsim tuo geriau miestui ir rajonui. Rašykim tris

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

V3 Taip būna kartais vienas kitam pagalių kaišiojimas. Rašykim keturis.

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

V3 Nemanau, kad šitaip Kretingoje yra. Nebent kažką apšnekėti galėtų .... Rašykim du.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

5 PRIEDAS. Interviu su respondentu P1 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

P1. Tikimybę aš vertinu, jei maksimaliai būtų penki balai tai tiktais dvejetui, nes jei klausimas jau yra apsvaistytas grupelėse ir pateiktas tarybai tai labai maža tikimybė, kad kažką būtų galima padaryti. Jei nueitum kalbėtis vienas, tai išvis nieks net nekreiptų dėmesio. Jei nueina jau keli atstovai ar grupę žmonių tada dar yra krepiamas dėmesys, bet vėl gi tai būna pakankamai tuščios kalbos, kurios nuramina tam kartui, o paskui daroma taip, kaip jiems reikia. Manau kad labai maža tikimybė kažką pakreipti sava linkme, nebent tai būtų didelį masę žmonių, kurie protestą savo išreikštų ne tik žodžiu bet ir raštu, su parašais tada gal būt kažkas ir būtų daroma.

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti sprendimo priėmimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

Vienas iš tokių būdų eiti pas Administracijos direktorių ir kalbėti, bet vėl gi tai turi būti kažkoks raštas, kuris turi būti būtinai įregistruotas, užfiksuotas nes jei tai būtų tik žodinis kažkoks pakalbėjimas, pabendravimas, tai būtų niekinis, tuščias dalykas. Jei tai užfiksuojama raštu, aišku tu gali gauti tik kažkokį raštišką atsakymą, kad deja mes negalime išpildyti dėl finansinių galimybių arba tam tikrų dalykų. Dažnai atsakoma neigiamai su kažkoku argumentu.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui įsitraukiant į viešosios politikos formavimą Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

P1 Jei matai kažkokią nelygybę, diferencijavimą emociškai iškart norisi įsitraukti. Šitam veiksmui duodu penkis

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti

P1 Kai yra tam tikros aplinkybės, kurios liečia mus ne asmeniškai, tada žmonės buriasi. Bet lietuviams nėra tai labai būdinga, mes esame pakankamai ramūs ir konstruktyvūs. Duodu tris

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

Lietuviai pakankamai savanaudžiai. Yra tokių nemažai. Duodu tris.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

Manau, kad nepasitikėjimas skatina dalyvauti. Pasitikėjimas neskatina – du.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

Vidinis pasitenkinimas turi būti. Manau, kad tikrai svarbu - keturi

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

Manau, kad labai svarbus. Kai yra koks įstatymas žalingas visuomenei, visuomenė buriasi ir turi teisę kažką keisti. Tai yra svarbus veiksnys. Penki

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

Tikrai ne visada, nes kartais būna, kad be finansų žmonės daugiau padaro.

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

P1. Pagrindinis dalykas yra nesusiklabėjimas, nemokėjimas bendrauti valdžios su visuomene

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas
P1 Vidutinė problema – trys. Trūksta tos informacijos – aišku teikiama per vietinę rajoninę žiniasklaidą, bet dažnai yra ir kai kas nutylima ir užslepama arba tik savivaldybės tinklapy pavišinama, kur ne kiekvienas žmogus tikrai įeina ir pasižiūri.

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

P1 Faktas, kad problema. Nėra susikalbėjimo – rašau penkis

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

P1 Oi, labai pas mus yra ši problema – penki

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

P1 Labai piktai įvertinsiu, bet tai tikrai problema – penki

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

P1 Būna visko, bet manau, kad tai vidutinė problema – trys.

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

Manau yra, na taip yra baimė iš gyventojų – vertinu keturiais.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

6 PRIEDAS. Interviu su respondentu P2 išrašas

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T Kaip manote, kiek laisvai Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę ?

P2 *Teoriškai sąlygos yra sudarytos, praktiškai jos yra minimalios. Sąlygos yra, bet žmonės nelabai gal nori ir nelabai valdžia priima. Gali eiti ir pas merą ir politikams pasisakyti ir per organizacijas tai daryti, bet ar tai yra įgyvendinama – nemanau. Viešai kviečiama ateiti sakyti, bet pavyzdžiui kai kurie nesupranta kodėl turėtų eiti, kur turėtų eiti ir ką turėtų sakyti. Turėtų būti sudarytos palankesnės sąlygos ir paprastesnės tiems žmonėms pasisakyti. Ne kiekvienam paprasta nueiti pas kokį pavyzdžiui politiką ir išsakyti savo mintis. Man sunku vertinti bendrai – man asmeniškai jei yra kokių problemų, man nesunku nueiti ir pasisakyti, bet jei vertinti iš pvz. jaunimo pusės – tai vertinčiau tik kokiais trimis.*

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

P2 *Mano asmeninė patirtis rodo, kad įtakos gali daryti minimaliai. Yra buvę daug atvejų, kad mes kažką tai pasakom, esame keturi penki žmonės, politikai sutinka, kad viskas taip ir turėtų būti, bet atėjus po kažkurio laiko – jau kalba kitaip ir nepadaro, ką prieš tai žadėjo. Čia ir apmaudu - jau ir mūsų negirdi, o ką bekalbėti apie paprastus žmones, kurie namuose sėdi ir norėtų kažką keisti. Gal būt reikėtų stipresnio spaudimo, bet tada vėl – jei susipyksi, iš vis nieko negausi. Reikia būti lanksčiam. Dažniausia viską vertinu kritiškai, ir save vertinu kritiškai, tai duočiau kokius du balus.*

T Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo ir realios piliečių galios siekiant daryti įtaką viešosios politikos procese. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje (paprastoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“).

P2. *Jei aš imčiau visą miestą, tai gal būtumėm labiau prie to laiptelio (terapijos), jei imčiau organizacijas, kurios jungia ir kitas organizacijas, tai tada gal būtų prie informavimo. Dažnai mūsų net nekviečia, bet mes patys prašomės – tai kai jau įsiprašom, tai tada mus jau ir informuoja ir konsultuojasi. Bet šiaip situacija gerėja, seniau iš vis tokių dalykų nebuvo.*

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

Aš manau, kad žmonės kurie sėdi namuose, tikrai nesikreipia į pavyzdžiui seniūnaičius, o jie neperduoda tų žmonių idėjų kažkam aukščiau, nors taip turėtų būti. Realiausia turbūt per susibūrimus, susivienijimus, organizacijas, kurios atstovauja žmonių interesus. Pavyzdžiui „Bočiai“ – jei jiems ko reikia, nusprendžia ir eina pas vice merą. Bet iš savo aplinkos kiek pastebiu, žmonės kurie nori kažką keisti, eina į partijas ir ten teikia savo idėjas – o jau kaip ten kas kaip vyksta, nežinau.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešąją politikos procesą Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys.

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

P2. Manau, kad pagrindinis dalykas ir yra – jei žmogus turi tvirtą pagrindą po kojomis, yra išsilavinęs, tada jis tikrai supras kas vyksta ir norės arba tai pakeisti arba atvirkščiai, nieko nedarys – o tai irgi yra dalyvavimas. Vertinčiau penketu.

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

P2 Šiais laikais tokia įdomi tendencija yra, bent jau jaunesni žmonės nori būti individualesniais ir jiems nebėra didesnės problemos eiti vieniems. Bet iš kitos pusės visada buvo ta Maslovo piramidė ir saugumas, kai tu esi būry dideliam. Tai svarbu, bet ne taip svarbu, kaip pirmas – trejetu vertinčiau.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

P2 Žiūrint į artimą aplinką, jiems manau tai svarbu, man tai ne, aš labiau visuomenininkė, noriu, kad žmonės gerai jaustųsi ir būtų laimingi – na dėkim kokius keturis

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

P2. Čia gali būti atvirkštinis variantas. Manau nebūtinai. Pažįstų žmones, seniau jiems būdavo viskas tvarkoj, kaip ir pasitiki valdžia, nebūdavo tokio didelio noro eiti net balsuoti, dabar jau yra tas noras balsuoti, nes mato, kad nėra taip gerai. Labai gilus klausimas – gal du balai.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas

P2 Mane asmeniškai labai skatina, duočiau penkis

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

P2 Aš manau, kad tai motyvas dalyvauti, nors jei ir nebūtų nurodyta teisiškai, aš vis tiek norėčiau dalyvauti... nors gal tada bijočiau eiti prieš sistemą? Taip, tai yra svarbu – tai yra mano teisė ir aš ja naudojuosi. Tikrai duodu keturis.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

P2. Finansavimas tikrai nėra motyvas. Mes jei ir negautumėme tų pinigėlių, aišku mes taip stipriai neveiktumėme, bet ar noras kažką pakeisti dingtų – tikrai minimaliai. Tas finansavimas neprisideda prie tavo nuomonės išreiškimo. Duosiu tris.

5. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu įvertinti nuo 1 iki 5 išvardintas problemas – kiek jos yra aktualios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje. Kur 1 reiškia – problemos nėra, 5 – didelė problema.

P2. Nėra pasitikėjimo mumis, įvertinimo ir pagarbos jaunam žmogui, kuris turi tų idėjų. Gal būt trūksta žinių kaip techniškai kažką įgyvendinti, bet yra minčių, kaip galėtų būti geriau. Mes kaip ir norėtumėme bendradarbiauti, o jie nemato poreikio arba labai minimaliai. Kai kurie mato, bet kiti kaip suprantu net neįsivaizduoja kaip būtų galima bendradarbiauti su nevyriausybininkais

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas
P2. Kretingos internetinis puslapis visai nepritaikytas jaunimo akiai, per daug ten visko yra. Reikia moderninti. Kas liečia facebook'ą, jis šiek tiek atsigavo. Nors Facebook'o kalba yra pritaikyta labiau vyresnei auditorijai. Man kai reikia, aš tą informaciją pasiekiu, bet jaunesni, kažin iš vis ar žino, kad tos puslapis iš vis yra - vertinčiau ketvertu

T Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

P2 Bendrai imant visą valdžią, tai to atgalinio ryšio nėra. Imant konkrečius asmenis, kurie privalo bendrauti, tai kažkiek tai yra - na rašykim keturis.

T1 Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

P2 Yra ta problema, bet jau pripratau – na vertinkim trimis.

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės

P2 Na manau, kad situacija kečiasi, gal dėl to, kad aš jau stabiliai ten visada ir visur einu, bet nežinau, kaip būtų jai ateitų naujas žmogus, greičiausia būtų vėl nuo nulio. Bet kažkiek yra geriau, tik ar jie įsiklauso ar priima... na gal tris

T Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

P2 Manau, kad yra problema, bet mes mokomės. Bet kultūros tikrai trūksta ir kartais tas bendravimas tikrai nenormalus – nors ir mes kartais „šokame“, kaip kraujas užverta. Manau, kad tai problema - keturi

T kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

P2 Labai didelė problema ir daugelį kamuoja. Labai jaučiasi, kad negalima kažko pasakyti, nes paskui kreivai žiūrės. Turi apgalvoti kiekvieną žodį. Būna dažnai, kaip pagalvoji, kam aš veliuosi į tuos dalykus, nes norėtūsi ramiai gyventi, bet paskui pagalvoji - o kas kitas? Asmeniškai duodu penkis.

T Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

1. Kaip manote, kiek Kretingos rajono politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti nuomonę ir turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

T. Kaip manote, kiek laisvai Kretingos politinė sistema leidžia žmonėms pareikšti savo nuomonę
P3. Pareikšti nuomonę kaip ir gali, bet minimaliai. Na sakyčiau gali, bet nėra paprasta ypač eiliniam žmogui. Žmones oficialia kviečiami, bet kai nueini į tave žiūri kaip į priešą arba kaip nieko neišmanantį. Tokius žmones dažnai laiko, amžinai nepatenkintais gyventojais. Būna, kai nori tik paklausti kažko, gauti informacijos, bet tave apkaltina, kad kažkuo nepasitikiu ir to net neslepia. Pas mus taip gaunasi, kad žmonės reiškiasi tik jau kai yra konfliktas. Nes informaciją žmones pasiekia, kai jau kažką valdžia nusprendžia. Tai dažnai ta nuomonė išreiškiama konflikto būdu. Na bet kai vieną kartą susiduri su tokiau neigiamu požiūriu, kitą kartą pagalvoji ar verta iš vis nervintis. Na jei žiūrėti plačiau galimybę vertinčiau trimis.

T. Kiek gyventojų pareikšta nuomonė gali turėti įtakos tam, ką daro valdžia?

P3. Na vertinčiau ne daugiau dviem. Pats minimaliausias procentas. Įtakoti galima, kai ateinama nebent su šimtais parašų, su nenuginčijamais argumentais. Kai jau atlaikomi visi manipuliavimai, na tada tikimybė yra. Kiek teko matyti per tarybos posėdžius, kai žmonės ateina, prašo kažkokį sprendimą sustabdyti, bet sunkai dabar atsiminsiu, kad jų prašymai būtų išgirsti. Tada jau sakoma per vėlu. O kad įtakotų kažkokie pavieniai ar keli žmonės valdžios sprendimus – nėra šansų. Na nebent kažkokie įtakingi veikėjai, bet jie nuomonės nereiškia jie tariasi asmeniškai.

T. Yra esminis skirtumas tarp tuščio dalyvavimo ritualo ir realios piliečių galios turėjimo siekiant daryti įtaką viešosios politikos procesui. Kaip manote kokį poveikį piliečių dalyvavimas turi Kretingos rajono savivaldybėje (paprastoma įvertinti įtaką pagal „Arnstein kopėčias“).

P3. Manau, kad esame ties informavimu visi kiti veiksmai tik imitacija. Na dabar rinkimai artėja, lyg ir pradėdame girdėti norą tartis. Bet tai apima tik tokius smulkius klausimus, o ne rimtus sprendimus, kurie spręstų visuomenės problemas. Pavyzdžiui pirmą kartą leido žmonėms išsirinkti kalėdinę eglę - vieną iš trijų. Na kaip ir gerai, bet juk tai smulkmena.

2. Kokiomis formomis (būdais) Kretingos rajono gyventojai turi galimybę dalyvauti viešosios politikos formavimo procese? Kokiomis naudojasi dažniausiai?

P3. Pats suprantamiausias žmonėms, tai dalyvavimas rinkimuose. Per tarybos narius geriausia kreiptis. Na dar per seniūnijas galima, jei kokios problemos. Bet geriausiai kreiptis raštu, tada bent esi garantuotas gauti kažkokį atsakymą. Galima ir elektroniniu paštu kreiptis į merą, administracijos direktorių. Dažniausiai žmonės manau ir kreipiasi rašydami paklausimus.

3. Kokie veiksniai, jūsų nuomone, turi įtakos gyventojų aktyvumui isitraukiant į viešąją politiką Kretingos rajono savivaldybėje?

T. Paprašysiu, kad įvertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 - kiek įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui gali turėti kiekvienas išvardintas veiksnys. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi Socio-ekonominiai veiksniai.

P3. Manau, kad turi labai didelę įtaką – vienareikšmiškai. Juk dažniausiai, kad kažką bandyti įtakoti, tu turi žinot savo kažkokią teisę, gaudytis situacijoje. Aplamai išsilavinę žmonės labiau domisi tuo kas vyksta aplink. Manau, kad ir valdžia kitaip skaitosi kai į juos kreipiasi daugiau nusimanantis, geresnė

padėtį turintys žmonės. Gal čia priežastis, kad paprastesni žmonės dažnai tik numoja ranka į viską. Vertinčiau aukščiausiu balu - penki

T. Kiek piliečių dalyvavimo aktyvumui turi mobilizacijos veiksniai, gebėjimas susiburti?

P3. Manau, kad penki balai. Pas mus iš vis po vieną ar kelis žmones nevyksta nieko. Tik jei atsiranda lyderis, kuris suburia ar sukviečia kokiam klausimui žmonės pajuda. Gera mobilizacija garantuoja geresnius rezultatus. Jei geram lyderiui pavyksta įtikinti daugiau žmonių ir eiliniai žmonės drąsiau jaučiasi, jungiasi vien iš solidarumo. Sako žiūrėk ir tas ir anas tam pritaria, tai ir aš tada pritariu. Na bet pas mus dar matau, kad žmonės dažnai nori, kad kiti kažką nuveiktų, o aš tik pastebėsiu, gal tyliai pritariu bet negaišiu laiko.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi racionalūs veiksniai – kai dalyvavimą pilietis sieja su asmeninės naudos gavimu.

P3. Na aš manau, kad visi kažką daro, nes tikisi, kad bus kažkas geriau. Juk neini šiaip sau šūkauti ir gaišti laiko. Na bet jei turite omeny kažkokią asmenišką materialią naudą, bent jau man tai nėra svarbiausia. Vertinčiau trimis

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi pasitikėjimas valdžia

P3. Manau kad taip tai labai svarbu. Juk jeigu pasitiki valdžia, tu drąsiai eini ir kreipiesi. Juk jei žmonės tikrai pasitikėtų valdžia, jie be jokių baimių eitų su pasiūlymais, su projektais. Manau, kad čia pagrindinė priežastis, kodėl žmonės neaktyvūs, nes jie nepasitiki tais, kuriuos išsirenka. Vienareikšmiškai penki balai.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi asmeninė motyvacija, vidinis pasitenkinimas, savirealizacija

P3. Galvoju, kad turi. Žinau žmonių, kurie be visuomeninės veiklos savęs neįsivaizduoja. Jiems tikrai nereikia nei naudos nei kažko kito. Jie save realizuoja kažką veikdami dėl kitų. Jei pavyksta kažką pasiekti, jei tame ir temato prasmę. Na gal nėra pagrindinis veiksnys, bet duodu keturis.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi teisinis įgalinimas, tai yra kiek svarbu tai, kad teisės aktuose yra numatyta galimybė piliečiams dalyvauti viešojoje politikoje.

P3. Tai, kad numatytos galimybės įstatyme manau leidžia žmonėms būti labiau užtikrintais. Juk gerai, kad galime sakyti „turiu teisę“, „tai numato konstitucija“, „pas mus juk demokratija“, „pas mus žodžio laisvė“ ir pan. Jei to piliečiai negalėtų pasakyti būtų viduramžiai ir mes šiandien neklabėtumėme tokia tema. Žinot galvoju, kad žmonės turėtų išmokti šiuos įstatymų straipsnius mintiniai ir vis dažniau priminti valdžios atstovams apie tai... gal tada ir ant tų aukštesnių laiptelių (piliečių įtakos. Aut.past.) užliptumėme. Na duodu keturis balus.

T. Kiek įtakos piliečių dalyvavimo aktyvumui turi išorinis veiksnys – finansavimas?

P3. Ar skatintu pinigai būti aktyvesniems? Gal kažkiek, gal galimybes padidintų, bet tikrai tai nelemiantis veiksnys. Na trys balai

4. Kokios problemos, jūsų nuomone, labiausiai trukdo gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui Kretingos rajono savivaldybėje?

P3. Manau pagrindinė problema, kad valdžia galvoja, kad jie viską žino kaip reikia daryti ir viską daro per daug nesitardami su visuomene. Ir tai tiek nusistovėję, kad atrodo, kad taip ir turi būti, kad

piliečiai net neturi dalyvauti tame bendrame reikale. Žmonės reikalingi tik ateiti prabalsuoti, o po to jų iš principo turėtų nebūti ir nesimaišyti

T. Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra informacijos teikimas, viešumo trūkumas
P3. *Tos informacijos kaip ir yra, bet nežinau ar specialiai ar nespecialia tai padaryta, kad rasti kažką yra tikrai sudėtinga. Žmogus turi ilgai klaidžioti, kad kažką surasti. Kai pavyksta atrasti irgi pateikta sunkiai suprantamai, dažnai įstatymine kalba. Sunku ypač kokiam eiliniam žmogui. Rajono spauda žmonėms labiau priimtinesnis šaltinis, nors kartais pastebiu, kad pateikiama ne visada viskas arba iškraipyta. Kartais atrodo, kad socialiniai tinklai vienintelė vieta, kur gali užklausti ar pasakyti savo nuomonę. Na bet kai labai nori, tą informaciją vis tik susirasti galima – vertinčiau keturiais.*

T. Kaip manote, kiek aktuali problema Kretingos rajone yra abipusio ryšio tarp valdžios ir piliečių nebuvimas.

P3. *Vertinčiau vidutiniškai. Jei atgalinis ryšys, tai, kad jie turi atsakyti gyventojams, tai nemanau, kad tai didelė problema. Juk jie privalo atsakyti. Kiek esam rašę, atsakymus per dvidešimt darbo dienų pateikia. Bet jei kalbame ir apie atgalinį ryšį iš piliečių, tai jis manau vangus. Būna, kad kviečia valdžia teikti kokius pasiūlymus, pavyzdžiui dėl biudžeto. Ta bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos kažkiek teikia, bet kad piliečiai aktyviai atsilieptų ir domėtųsi – vangiai. Duosiu tris balus*

T. Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo biurokratiniai reikalavimai.

P3. *Manau, kad tai yra kažkokia problema. Galėtų viską paprastinti. Dabar nori dalyvauti Tarybos posėdyje, turi atvažiuoti, pateikti raštišką prašymą, parašyti ar norėsi pasisakyti ir pan. Tvarka aišku kažkokia turi būti, bet gal užtektu kokiu elektroniniu paštu prasinešti ar paskambinti sekretorei – kuo paprastesnės procedūros, tuo visiems lengviau. Vertinčiau problemą trimis.*

T. Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politikų nenoras „girdėti“ visuomenės,

P3. *Manau didelė problema, nes po rinkimų jie tik verda savo sultyse ir sprendžia savo problemas, dalyvauja visokiose intrigose ir pan. Penki.*

T. Kaip manote, kiek valdžios ir piliečių bendradarbiavimui trukdo politinio dalyvavimo kultūros stoka?

P3. *Taip tai didžiulė problema. Mes nemokame sėsti prie bendro stalo ir diskutuoti. To niekada nebuvo, mūsų niekas nemokino, o valdžiai niekam žmonių nereikėjo. Tai nenormalu. Gal ir žmonės kartais nemoka kultūringai išreikšti nuomonės, bet jie daro taip kaip moka ir dažniausiai iš nevilties. Duodu stiprų penketą.*

T. kaip manote, kiek bendradarbiavimui tarp piliečių ir valdžios gali trukdyti gyventojų baimė, kad nuomonės reiškimas nevirstų persekiojimu ar kerštu?

P3. *Ir ši didelė. Žmonės, kurie bent kažkaip susiję su savivaldybe. jie nedrįsta net prasižioti. Jie sako, kad nekirsim šakos ant kurios sėdim, nes arba darbo neteksim, arba užsakymo negausim. Arba šiaip, man reikės su jais reikalų turėti ir panašiai. Teko dalyvauti viename gyventojų proteste Kretingoje ir kartu su kitais įrodinėti, kad valdžios priimtas sprendimas kenkia miestui. Mums pavyko, bet patikėkit, buvo toks spaudimas ir manipuliavimas, kad kitą kartą pagalvočiau. Tai tikrai problema. Penki.*

T. Ačiū jums už atsakymus ir skirtą laiką.

8 PRIEDAS. Veiksniai turintys įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui (respondentų vertinimas balais)

Veiksnių, turinčių įtaką aktyviam piliečių dalyvavimui, vertinimas

Veiksniai turintys įtakos aktyviam piliečių dalyvavimui (vertinama balais nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia neturi įtakos, 5 - turi didelę įtaką)							
Veiksniai	V1	v2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Socio-ekonominiai veiksniai	5	5	5	5	5	5	5,00
Mobilizacijos veiksniai	5	5	4	3	3	5	4,17
Racionalūs veiksniai	5	2	3	3	4	3	3,33
Piliečių pasitikėjimas valdžia	1	2	2	2	2	5	2,33
Psichologinė piliečių motyvacija, savirealizacija	4	3	2	4	5	4	3,67
Teisinis reguliavimas	2	4	4	5	4	4	3,83
Finansavimas	2	2	4	3	3	3	2,83

Šaltinis: sudaryta autorės

9 PRIEDAS. Problemos, trukdančios valdžios ir piliečių bendradarbiavimui (respondentų vertinimas)

Problemų, trukdančių valdžios ir piliečių bendradarbiavimui, vertinimas

Problemos, trukdančios gyventojų ir valdžios bendradarbiavimui (vertinama balais nuo 1 iki 5, kur 1 - nėra problemos, 5 - didelė problema)							
Problema	V1	v2	V3	P1	P2	P3	Bendras vidurkis
Informacijos teikimo, viešumo trūkumas	4	1	3	3	4	4	3,17
Atgalinio ryšio nebuvimas	2	2	4	5	4	3	3,33
Biurokratiniai, procedūriniai reikalavimai	4	3	4	5	3	3	3,67
Politikų nenoras "girdėti" visuomenės	4	3	3	5	3	5	3,83
Politinio dalyvavimo tradicijų ir kultūros stoka	4	5	4	3	4	5	4,17
Piliečių baimė	3	5	2	4	5	5	4,00